

ISSN : 2458-8385
E-ISSN : 2536-5045

ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Yılda iki defa yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

ARTVİN ÇORUH
ÜNİVERSİTESİ
2007

ARTVIN ÇORUH UNIVERSITY
INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
A peer reviewed international journal published two issue per year.

Yıl/Year: 2017 Cilt/Volume: 3 Sayı/Issue: 1

ISSN: 2458-8385

E-ISSN: 2536-5045

**ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER
DERGİSİ**

***ARTVIN ÇORUH UNIVERSITY
INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL
SCIENCES***

Yılda iki defa yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.
A peer reviewed international journal published two issues per year.

Yıl/Year: 2017

Cilt/Volume: 3

Sayı/Issue: 1

**ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER
DERGİSİ**

***ARTVIN CORUH UNIVERSITY INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL
SCIENCES***

Sahibi/Owner:

Artvin Çoruh Üniversitesi adına
Prof. Dr. Fahrettin Tilki (Rektör)

Editör/Editor:

Yrd. Doç. Dr. Fikret Sözbilir

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Gerda Van Dijk	North-West University (South Africa)
Prof. Dr. İsmail Bakan	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Ersan Bocutoğlu	Avrasya Üniversitesi
Prof. Dr. Recep Güneş	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Sözbilir	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Al Bavon	University of Arkansas (USA)
Prof. Dr. Michael Perelman	California State University (USA)
Prof. Dr. Vladimer Glonti	Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)
Prof. Dr. Ercan Eren	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Zafer Erdoğan	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Cem Somel	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Aziz Konukman	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Erol Özvar	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Emre Bağce	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Yalçın Karatepe	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Erdoğan	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Bahadır Aydın	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Assoc. Prof. Jesus Garcia Laborda	Polytechnic University of Valencia (Spain)
Doç. Dr. İzzet Darendeli	California State University (USA)

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Abdulkuddüs Bingöl	Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Kaya	Artvin Çoruh Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aygül Kılınç	Artvin Çoruh Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Esat Pınarbaşı	Artvin Çoruh Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hatice Kumandaş	Artvin Çoruh Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Murat Berberoğlu	Artvin Çoruh Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ömer Limanlı	Artvin Çoruh Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ömer Subaşı	Artvin Çoruh Üniversitesi

Türkçe Dil Editörü/Turkish Language Editor	Okt./Lecturer Hasret Tutuş
İngilizce Dil Editörü/English Language Editor	Okt./Lecturer Caner Gürel

Yayın Sekreteryası/Editorial Secretaries

Öğr. Gör. Serkan Konya	Arş. Gör. Tülay Demir
Arş. Gör. M. Kürşat Dursun	Arş. Gör. Hilal Öztürk Küçük
Arş. Gör. Zafer Adalı	Arş. Gör. Emek Yıldırım
Arş. Gör. Yusuf Yalçınkaya	Arş. Gör. M. Sait Pınarbaşı

İletişim/Contact

Posta Adresi/Mail Address: Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Oda No: 308, Sundura Mah. Lise Cad. No: 79 Hopa/ARTVİN

Tel/Phone: +90(466)2151000 (Dahili: 3401) **Faks/Fax:** +90(466)2151084

E-posta/E-mail: acusb@artvin.edu.tr

Ağ Adresi/Web: <http://dergipark.gov.tr/acusb>

Bu Sayının Hakemleri/Referees of This Issue

Doç. Dr. Fikret Birdişli	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Tüysüz	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Sezai Balcı	Giresun Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Kamacı	Bartın Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ali Rıza Yağlı	Giresun Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İ. Tamer Toklu	Artvin Çoruh Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Orhan Şimşek	Artvin Çoruh Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Özgür Doğan	Artvin Çoruh Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Seda Gayretli	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sinem G. Beşballı	Artvin Çoruh Üniversitesi

Yasal Sorumluluk/Legal Responsibility

Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına ve çevirmenlerine aittir.
The authors and translators are the responsible for the content of their papers.

İndeks/Indexing

DergiPark
AKADEMİK

Akademik Araştırmalar İndeksi
Acarindex.com

asos
academia social science index

DergiPark'ta yayımlanan, Acarindex ve asos da yer alan dergimizin çeşitli indekslerde taranması için başvurular yapılmış olup, değerlendirilme süreci devam etmektedir.

This journal has been published within JournalPark hosted by TUBITAK ULAKBİM and indexed in Acarindex and Academia Social Science Index (asos). Evaluation processes still continues in order to be indexed within various database as per our official attempts.

Baskı/Printing

Zafer Ofset-Muratpaşa Mahallesi, Yeni Kapı Cad./Kadioğlu Sok. No:1, 25100
Erzurum
Tel: 0(442)2340896

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Sayfa

- Ticarî Vekil ve Ticarî Vekilin Kanundan Doğan Rekabet Etmeme Yükümlülüğü
Commercial Agent and Legal Non-Competition Obligation of Commercial Agent
Arş. Gör. Özlem Korucuoğlu Doğan 1-25
- Kadın Girişimciler ve İnovasyon; Topluluktan Faydalanma (Crowdsourcing) Yönteminin Getirebileceği Çözümler: Şişli Bölgesindeki Kadın Girişimciler
Women Entrepreneurs and Innovation; The Solutions that Crowdsourcing Can Bring: Women Entrepreneurs in Şişli District
Zeynep Ayfer Bozat..... 26-37
- İktisadi Oylama: Tespitler ve Türkiye Örneği
Economic Voting: Determinations And Turkish Context
Arş. Gör. Dr. Sedef Şen & Prof. Dr. Murat Donduran..... 39-56
- Giresun Tarihinde Bir Ayrıntı: Köseoğlu Osman'ın Hatıraları (1906-1935)
A Detail in The History of Giresun: Memoirs of Koseoglu Osman (1906-1935)
Okt. Mevlüt Kaya..... 58-81
- Dış Ticaretin Gelişiminde Gümrük Birliği'nin Rolü, Bir Algı Araştırması
The Role of the Customs Union in The Development of Foreign Trade, A Perception Survey
Yrd. Doç. Dr. Hakan Tunç..... 83-99

Ticarî Vekil ve Ticarî Vekilin Kanundan Doğan Rekabet Etmeme Yükümlülüğü¹

***

Commercial Agent and Legal Non-Competition Obligation of Commercial Agent

Arş. Gör. Özlem Korucuoğlu Doğan
Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı,
ozlemkrcl@hotmail.com

Özet

Ticarî vekil, TBK (Türk Borçlar Kanunu) 551 ve 554. madde arasında düzenleme bulan, bağlı tacir yardımcılarındandır. Ticarî vekilin unsurları, ticarî işletme, yetki ve şahıstır. Ticarî vekiller temsil yetkilerine göre genel yetkili ticarî vekiller ve sınırlı yetkili ticarî vekiller olmak üzere iki türe ayrılmaktadır. Genel yetkili ticarî vekiller, ticarî işletmenin olağan bütün işlerini yapmaya yetkili iken; sınırlı yetkili ticarî vekillerin temsil yetkileri, ticarî işletmenin bazı işlerini yapmak üzere sınırlandırılmıştır. Ticarî vekilin rekabet etmeme yükümlülüğü, TBK m. 553'te özel olarak düzenlenmiştir. Ticarî vekilin rekabet etmeme yükümlülüğüne aykırı davranması halinde ticarî işletme sahibinin talep edebileceği seçimlik haklar bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ticarî vekil, Türk Borçlar Kanunu, Rekabet etmeme yükümlülüğü

Jel Sınıflandırması: K15

Abstract

Commercial agents, regulated under Articles 551-554 of Turkish Code of Obligations (TCO), are from one of merchant's dependant subsidiaries. Business concern, authorisation and person are the elements of commercial agent. Commercial agents are divided into two groups with according to authorisation levels as fully authorised commercial agents and limited authorised commercial agents. Fully authorised commercial agents are authorised to carry out all ordinary affairs of business concern, whereas power of attorney of limited authorised commercial agents are limited for certain affairs of business concern. Non-competition obligation of commercial agents is distinctively regulated under Art. 553 of TCO. Owner of business concern has alternative rights upon violation of non-competition obligation of commercial agents.

¹Bu makale, yazarın "Ticarî Vekillik Kurumu" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Key Words: Commercial agent, Turkish Code of Obligations, Non-competition obligation

Jel Classification: K15

GİRİŞ

Bir ticarî işletmeyi kısmen de olsa kendi adına işleten tacir, çoğu zaman ticarî işletmesinin kapsam ve yoğunluğu sebebiyle, faaliyetlerinin icrası esnasında *tacir yardımcıları* olarak nitelendirilen diğer kişilerin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Tacir ile hukuki bir ilişkide bulunmak isteyen üçüncü kişiler de, tacirin kendi iradesiyle atadığı bu kişilerin yaptığı işlemlere güven duymak isterler. Her iki tarafın da bu ihtiyaçlarının karşılanması için TBK m. 40 vd. de düzenlenen temsil kurumundan daha özel nitelikte düzenlemeler yapılması gerekliliği doğmuştur². Ancak tüzel kişilerin organları ve küçük veya kısıtlı tacirler adına yasa gereği işlem yapan temsilcileri, bu anlamda tacir yardımcıları sayılmamaktadır (Arkan, 2016, s.186; Kaya, Ülgen, Helvacı, Kendigelen, Nomer Ertan, 2015, s. 673). Nitekim bu kişiler kanun gereği görevlendirilmiş olup, tacirin iradesi bu kişilerin görevlendirilmelerinde söz konusu değildir.

Türk hukukunda tacir yardımcıları, esasen 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK) ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK)'nda düzenlemekle birlikte, başka mevzuatlarda da tacir yardımcılarına ilişkin düzenleme bulunmaktadır. Örneğin, 4458 sayılı Gümrük Kanunu m. 225 vd. de düzenlenen “Gümrük Müşaviri” de bir tacir yardımcısıdır (Domanıç, 1970,

---

² TBK m. 48' de, “Ortaklık temsilcileri ile organlarının ve ticarî vekillerin yetkisine ilişkin hükümler saklıdır.”, denilerek, tacir yardımcılarına ilişkin düzenlenen hükümlerin genel olarak düzenlenen temsilcilikten özel olduğu belirtilmektedir. “Gerek ticarî mümessillik ve ticarî vekillik; gerekse diğer yardımcılıklar (örneğin komisyoncu, acente gibi) 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 32. maddesinde düzenlenmiş olan temsil müessesesinin, ticarî hayatın söz konusu gereklerinden kaynaklanan, bu gerekliliklere uydurulmuş özel türleridir. Önemli bir ortak yön olarak, hem ticarî mümessillik ve hem de ticarî vekillik, tek taraflı bir hukuki işlemle verilen bir temsil yetkisini içerirler ve bu temsil yetkisinin verilmesinde etken olan alt ilişkiden bağımsız bir nitelik taşırlar.” Yargıtay Hukuk Genel Kurulu (HGK), Esas Numarası (E. N.) 2008/15-651, Karar Numarası (K. N.) 2008/654, Tarih (T.) 5.11.2008, www.kazanci.com.

s.185; Ayhan, Özdamar, Çağlar, 2016, s. 468; Bilgili & Demirkapı, 2016, s. 71).

TBK’da düzenlenen tacir yardımcıları, pazarlamacı (TBK m. 448 vd.), simsar (TBK m. 520 vd.) , ticarî temsilci (TBK m. 547 vd.), ticarî vekil (TBK m. 551 vd.) komisyoncu (TBK m. 532 vd.) iken TTK’da düzenlenen tacir yardımcıları acente (TTK m. 102 vd.) ve taşıma işleri komisyoncusudur (TTK m. 917 vd.). Bunun dışında her ne kadar mevzuatımızda düzenlenmemiş olsa da “tek satıcı” da tacir yardımcısı olarak kabul edilmektedir (Ayhan vd., 2016, s. 468; Kaya vd., 2015, s. 676).

Çalışmamızda, ilk olarak bağlı tacir yardımcısı olan ticarî vekilin tanımı, unsurları, hukuki niteliği ve türleri üzerinde durulacak, daha sonra ticarî vekilin özel olarak hüküm altına alınan rekabet etmeme yüklümlülüğüne ilişkin bilgi verilecektir.

1. TİCARİ VEKİL KAVRAMI

1.1. Tanımı

Tacir, ticarî işletmesinin içinde bulunduğu duruma göre, yetkileri diğer tacir yardımcılara nazaran daha geniş olan ticarî temsilciler yerine, kendisinin yetkilerini bizzat belirlediği daha sınırlı yetkilere sahip yardımcılara ihtiyaç duyabilir. Bu ihtiyaca cevap verilebilmesi için kanun koyucu, TBK’ nın 551. ve 552. maddelerinde ticarî vekili ve türlerini düzenlemiřtir³.

---

³ TBK’ nın 551 ve 552. maddeleri, 818 sayılı Borçlar Kanunu (BK)’nda tek bir başlık altında “Diğer Tacir Yardımcıları” olarak 453. maddede düzenlenmişti. Ancak “Ticarî Vekil” başlığı altında TBK m. 551’de, BK’nın 453. maddesinin ilk iki fıkrası düzenlenirken; TBK m. 552’de de “Diğer Tacir Yardımcıları” başlığı altında BK’nın 453. maddesinin 29.6.1956 tarihli ve 6763 sayılı Türk Ticaret Kanununun Mer’iyet ve Tatbik Şekli Hakkında Kanunun 41 i nci maddesiyle eklenen son fıkrası düzenleme bulmuştur. Zikredilen 453. maddeye eklenen üçüncü fıkra, esasen mülga 865 sayılı Ticaret Kanunu’nda kaldırılmış bulunan 100. fıkradaki satış memurlarını düzenleyen maddedir. (Maddeye ilişkin ayrıntılı açıklama için bkz: Feyzioğlu, 1978, s. 434-435) TBK’nın gerekçesine baktığımızda, 453. maddenin son fıkrasında düzenlenen *mağaza memurları ve müstahdemlerinin* “diğer tacir yardımcıları” başlığı altında ayrı olarak düzenlenmesinin sebebinin *ticarî temsilci ve ticarî vekilin dışında kalan tacir yardımcıları* olarak isimlendirilmeleri olduğu belirtilmiştir. Ancak “Sınırlı Yetkili Ticarî

Ticarî vekil, TBK m. 551/f.1’de, “*bir ticarî işletme sahibinin kendisine ticarî temsilcilik yetkisi vermeksizin, işletmesini yönetmek veya işletmesinin bazı işlerini yürütmek için yetkilendirdiği kişi*” olarak tanımlanmıştır.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere ticarî vekile temsil yetkisi, ya işletmenin bütün işlerinin yönetilmesi için veyahut işletmenin belirli bazı işlerinin yapılması için verilmekte olup, temsil yetkilerinin derecelerine göre ticarî vekil türlere ayrılmaktadır.

1.2. Unsurları

1.2.1. Ticarî İşletme Unsuru

Ticarî vekili tanımlayan TBK m. 551’de görüldüğü üzere, ticarî vekiller, sadece ticarî işletmelere atanabilirler. Nitekim maddede, ticarî vekilin, ticarî işletme sahibi tarafından, ticarî işletmesi için atanacağı açıkça zikredilmektedir.

Ticarî işletme, TTK m. 11 ve Ticaret Sicili Yönetmeliği (TSY) m.4/ f.1/ r bendinde, “*esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir sağlamayı hedef tutan faaliyetlerin devamlı ve bağımsız şekilde yürütüldüğü işletmeler*” olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla, TTK bağlamında, bir işletmeye ticarî işletme özelliğini kazandıran ana unsurun esnaf işletmesi için öngörülen sınırın aşılması olduğu söylenebilir (Arkan, 2016, s. 28.). Ancak doktrinde esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir sağlama hedefinin yeterli olduğuna ilişkin görüşler de mevcuttur. (Demirkapı, 2013, s. 380) Bunun dışında bir işletmenin ticarî işletme kabul edilebilmesi için, tanımından hareketle; gelir sağlama amacıyla hareket etme, sürekli faaliyet gösterme, bağımsızlık unsurlarını bünyesinde bulundurması gerektiği ifade edilebilir (Ayhan vd., 2016, s. 119).

Ticarî işletme sayılmayan işletmelere atanan temsilcilerin yetkileri, TBK m.40 vd. de düzenlenen temsil hakkındaki genel hükümlere (Arkan, 2016, s. 186; Feyzioğlu, 1978, s. 430) ve adi vekil olarak atanmaları halinde

---

Vekiller” başlığı altında ayrıntılı açıklayacağımız üzere, bu kişiler de doktrinde haklı olarak “ticarî vekil” olarak kabul edilmektedir. (Bkz. Kaya, 2015, s. 693; Topçuoğlu, 2011, s. 30-31. Ayoğlu, 2012, s. 47.)

TBK m. 502 vd. de düzenlenen vekâlet sözleşmesine tabidir (Domanıç, 1970, s. 198).

Esnaf işletmeleri için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir sağlayan her türlü işletme, diğer unsurları da barındırmak kaydıyla ticaret hukuku sistemimiz açısından ticarî işletme sayılacağından (Arkan, 2016, s.26), kanaatimizce, bu sınırın aşan sanayi işletmelerine (Kaya vd., 2015, 236; Ertaş, 2014, s. 1174) ticarî vekil atanmasında bir tereddüt bulunmamaktadır.

1.2.2. Şahıs Unsuru

Ticarî vekilliğin şahıs unsuru, ticarî vekili atayacak ve ticarî vekil olarak atanacak şahıs olmak üzere iki ayrı biçimde incelenmeyi gerektirmektedir.

1.2.2.1. Ticarî Vekili Atayacak Şahıs

TBK m. 551'de açık bir şekilde, ticarî vekil, “...*bir ticarî işletme sahibinin, ... yetkilendirdiği kişi*” olarak belirtilmektedir. Bu sebeple, ticarî vekili tayin etmeye yetkili kişinin işletme sahibi olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu ifadede belirtilen “ticarî işletme sahibi” ibaresi, işletmeyi işleten kişi olarak anlaşılması gerekmektedir (Arkan, 2016, s. 186). Nitekim her zaman ticarî işletme sahibi ile bu işletmeyi işleten kişi aynı kişi olmayabilir.

Muhakkak ticarî işletme sahibinin atadığı ticarî temsilci de kendisinden temsil yetkileri daha az olan ticarî vekili atama yetkisini haizdir (Fezyioğlu, 1978, s. 430; Arkan, 2016, s. 184).

1.2.2.2. Ticarî Vekil Olarak Atanacak Şahıs

TBK'da kimlerin ticarî vekil olabileceğine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Ticarî vekilin, taciri temsil yetkisi bulunduğundan, temsilci hükümlerine göre ticarî vekil olarak atanacak şahsı tespit etmek mümkündür.

Gerçek kişilerin, ticarî vekil olmalarında herhangi bir hukuki engel bulunmamaktadır. Ayırt etme gücünü haiz her gerçek kişi, ticarî vekil olarak atanabilir (Kaya vd., s. 679; Arkan, 2016, s.176; Kırca, 1996, s. 72;. Ticarî

vekillerin tam ehliyetli olmasına ilişkin: Baştuğ & Erdem, 1993, s.152; Domaniç, 1970, s. 327).

Doktrinde ticarî temsilcinin tüzel kişi olarak atanıp atanmayacağına ilişkin ihtilaflar mevcut iken, ticarî vekile ilişkin tartışmalar bulunmamaktadır. Ancak kanaatimizce bu tartışmalar ticarî vekil açısından da aynen geçerlidir.

Bir kısım yazarlar tarafından savunulan görüşe göre (Rumpf, 2009, s. 188; Domaniç, 1970, s. 187; Ayhan vd., 2016, s. 471; Bozer & Göle, 2015, s. 82; Feyzioğlu, 1978, s. 413; Mimaroglu, 1978, s. 484; Edgü, 1964, s. 174), ticarî vekil ile işletme sahibi arasında sıkı güven ilişkisinin varlığı gereği tüzel kişiler, ticarî vekil olarak tayin edilemezler. Çünkü ticarî vekil olarak atanan tüzel kişinin, ticarî vekil olarak kendi belirleyeceği kişinin olmasının, işletme sahibinin iradesine bağlı olmamasına engel olduğu savunulmaktadır. Domaniç, tüzel kişinin atanmasının pratik olmayacağını, anonim şirketlerde yönetim kuruluna da tüzel kişinin atanmadığını örnek vererek açıklamaktadır (Domaniç, 1970, s. 187). Ancak 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile yönetim kuruluna tüzel kişinin tayinine cevaz verilmektedir.

Kanaatimizce, tüzel kişinin ticarî vekil olarak atanmasında herhangi bir hukuki engel bulunmamaktadır (Aynı yönde bkz. Kırca, 1996, s. 85; Mineliler, 2010, s. 1471; Taşatan, 2013, s. 329). Çünkü ticarî vekillikte aranan güven ilişkisinin tüzel kişiye karşı daha fazla olacağı durumlar söz konusu olabilmektedir. Mesela, bir anonim şirketin itibarlı bir tüzel kişiyi ticarî vekil olarak ataması, gerçek bir şahsı atamasına oranla lehine olabilir. Kaldı ki, komanditer ortağın tüzel kişi olması halinde, aynı zamanda ticarî vekil olarak atanmasına da kanuni bir engel bulunmamaktadır. Kanunda sadece, komanditer ortağın ticarî vekil olarak atanacağı belirtilmiş olup, komanditer ortağın tüzel kişi olması halinde ticarî vekil olarak atanamayacağına ilişkin bir engel olduğuna dair bir hüküm belirtilmemiştir.

1.2.3. Yetki Unsuru

TBK m. 551'deki, "*Ticarî vekil, ..., kendisine ticarî temsilcilik yetkisi vermeksizin, işletmesini yönetmek veya işletmesinin bazı işlerini yürütmek için yetkilendirdiği kişidir*", hükmü nazara alınarak, ticarî vekilin, bir ticarî

işletmenin bütün veya belirli bazı işlerinin görülmesi için yetkilendirildiğini söylemek mümkündür.

Ticarî vekilliğin yetki unsuru, ticarî vekilin türünün tayin edilmesini sağlar. Şayet ticarî vekile verilen yetki, işletmenin bütün olağan işlerinin yürütülmesi için ise burada genel yetkili ticarî vekilden; ancak işletmenin belirli bazı işlemlerinin gördürülmesini kapsayan bir yetki ise sınırlı yetkili ticarî vekilden söz edilir.

Ticarî vekil atanması için gerekli olan bu yetki unsuru kanaatimizce süreklilik arz eden bir yetki türüdür. Her ne kadar hukuki görünüşe güven ilkesi gereği, yetki verilmeksizin üçüncü kişide bırakılan izlenim sebebiyle ticarî vekil gibi davranan da ticarî vekil sayılsa da, asıl olan ticarî vekil tayininde sürekli bir yetki unsurunun varlığıdır. Zira, bir kişiye tek bir iş için yetki verilmesi halinde, kişi adi bir temsilci olup onun ticarî vekil olarak adlandırılması uygun değildir.

1.3. Hukuki Mahiyeti ve Türleri

1.3.1. Hukuki Mahiyeti

TBK m. 551 vd. baktığımızda, ticarî vekillerin, işletme sahibi ile aralarındaki hukuki ilişkinin özel olarak düzenlenmediğini görmekteyiz. Ancak ticarî vekilliğin hukuki mahiyetinin belirlenmesi, hem ticarî işletme sahibi ile aralarındaki iç ilişki hem de üçüncü kişilerle olan dış ilişki bakımından önem arz etmektedir.

Ticarî vekil, üçüncü kişilerle olan ilişkiler bakımından TBK m. 40 vd. de düzenlenen bir temsilcidir. Fakat ticarî vekilin temsil yetkisinin kapsamı, temsil yetkisini düzenleyen genel hükümlerden farklı olarak daha belirli kurallarla düzenlenmiştir. Nitekim ticarî hayatın hızlı ve güvenilir bir şekilde işleyişinin temini için, ticarî vekilin temsil yetkisinin kapsamı, ilişki içinde bulunduğu üçüncü kişilerce bilinmesi gerekir. Bu sebeple temsile ilişkin hükümler, ticarî vekilin temsil yetkisine ilişkin hükümlerinde düzenleme bulunmadığında tamamlayıcı olma görevini üstleneceklerdir (Feyzioğlu, 1978, s. 410; Ayhan vd., 2016, s. 486). Keza, TBK, m. 48’ de de “*Ortaklık temsilcileri ile organlarının ve ticarî vekillerin yetkisine ilişkin hükümler*

saklıdır” denilerek, temsile ilişkin genel hükümlerin değil, öncelikle söz konusu özel hükümlerin uygulanacağı ifade edilmektedir.

Ticarî vekil ile ticarî işletme sahibi arasındaki ilişki genellikle hizmet veya vekâlet sözleşmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Hizmet sözleşmesi ve vekâlet sözleşmesi arasındaki farklar ticarî vekilin haklarının ve yükümlülüklerinin tespitinde önem arz etmektedir.

1.3.2. Ticarî Vekil Türleri

Daha önce de belirtildiği üzere, ticarî vekile verilen temsil yetkisi, ticarî vekilin hangi türden tayin edildiğini belirlememize olanak sağlamaktadır. TBK’da belirtilen yetki farklılıkları ölçüsünde ticarî vekilin türlerini, genel yetkili ticarî vekil, sınırlı yetkili ticarî vekil olmak üzere iki ayrı türde inceleyebiliriz⁴.

1.3.2.1. Genel Yetkili Ticarî Vekil

1.3.2.1.1. Temsil Yetkisinin Kapsamı

Genel yetkili ticarî vekiller, ticarî işletme sahibinin iradesine bağlı olarak süreli veya süresiz olarak atanabilirler (Kaya vd., 2015, s. 696). Genel yetkili ticarî vekilin yetkileri, ticarî temsilcinin yetkileri kadar kapsamlı olamayacağından, işletmenin sadece alışılmış işleriyle sınırlıdır (Arkan, 2016, s. 187; Kaya vd., 2015, s. 696). Bunun dışında, genel yetkili ticarî vekile özel yetki verilerek, genel yetkili ticarî vekilin normal şartlarda yapamayacağı birtakım işler için de yetkili kılınması mümkündür.

---

⁴ Doktrinde, ticarî vekillik kurumu genellikle *özel yetkili ticarî vekil* ve *genel yetkili ticarî vekil* olmak üzere iki grupta sınıflandırılarak incelenmektedir. Ancak hem belirli bazı işlerin gördürülmesi için atanan ticarî vekile hem de ticarî vekile kanunda belirtilen özel yetkiler verilerek atanan ticarî vekillere *özel yetkili ticarî vekil* denilmesi anlam karmaşasına sebebiyet vermektedir. Bunun dışında, TTK m. 371/ f.7’de de *sınırlı yetkili ticarî vekil* kavramına yer verilmiştir. Bu sebeple, çalışmamızda ticarî vekili genel yetkili ticarî vekil, sınırlı yetkili ticarî vekil olmak üzere iki gruba ayırarak inceleyeceğiz. Kanaatimizce, “özel yetkili ticarî vekil” kavramının, TBK’da açıkça yetki almadıkça ticarî vekilin normalde yapamayacağı işleri yapmak için özel yetki verilen ticarî vekiller için kullanılması daha doğrudur.

1.3.2.1.1.1. Alışılmış İşlerde

TBK m. 551’de, genel yetkili ticarî vekile verilen yetkinin, alışılmış bütün işleri kapsadığı ifade edilmektedir⁵. Alışılmış iş, doktrinde kullanılan “*olağan iş/olağanüstü iş*” ayrımında olağan işe karşılık gelmektedir. Kanunda, alışılmış işlerin neler olduğuna ilişkin bir açıklama bulunmamakla birlikte, doktrinde bu terime ilişkin tanımlamalar mevcuttur. İmregün’e göre, alışılmış iş, “nitelik ve nicelik açısından işletmenin her gün yapageldiği işlemler” olarak tanımlanırken (İmregün, 2005, s. 125); Poroy, Tekinalp, Çamoğlu’na göre, “aynı büyüklük ve nitelikteki işletmelerin piyasa telakkilerine ve ticarî teamüllere göre, varlıklarını sürdürebilmek için tür ve değer itibariyle devamlı olarak yapageldikleri işlemler” alışılmış işlerdir (Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, 2014, s. 209).

Alışılmış işlerin belirlenmesinde, işletmenin niteliği, işin hacmi, bulunduğu yerde hakim olan ticarî görüşler ve işlemlerin tür ve değeri dikkate alınır (Arkan, 2016, s. 187; Kaya vd., 2015, s. 697; Berzek, 2007, s. 148).

1.3.2.1.1.2. Diğer İşlerde

Genel yetkili ticarî vekil, yukarıda belirtildiği gibi ancak ticarî işletmenin alışılmış işleriyle sınırlı olarak yetkili olup *alışılmış dışı/olağanüstü* işlerde yetkisi bulunmamaktadır. Bir ticarî işletme için bir işlemin alışılmış dışı sayılması, bizzat ticarî işletme sahibinin kendi alışkanlığı gereği yapıp yapmadığı iş ayrımından ziyade (Becker, 1982, s. 591), o ticarî işletmenin faaliyetleri bakımından nitelik ve nicelik yönünden farklı uygulamalar olmasına bağlıdır (Rumpf, 2009, s. 189).

Genel yetkili ticarî vekilin, olağanüstü olarak addedilebilecek bir işlem yapabilmesi için, kendisine özel yetki verilmesi gerekmektedir (Arkan, 2016, s. 187).

---

⁵ Ayoğlu, bu terimin isabetli olmadığını dile getirmektedir. Yazara göre, doktrinde kullanılan “olağan iş/ olağanüstü iş” gibi daha fazla tercih edilen ve yerleşik bir biçimde kullanılan bir terim varken, bu terimin kullanılması hukuk dünyası için alışılmış bir anlatım biçimi değildir. Ayoğlu, 2012, s. 47.

1.3.2.1.2. Temsil Yetkisinin Sınırlandırılması

Genel yetkili ticarî vekilin temsil yetkisi kanundan doğan sınırlamaya tabi olduğu gibi, onu atayan şahıs tarafından da bu yetkinin sınırlandırılması mümkündür.

1.3.2.1.2.1. Kanundan Doğan Sınırlandırmalar

Genel yetkili bir ticarî vekil, işletmenin olağan bütün işlemlerini işletme sahibi gibi yapabilecektir (Yavuz, 2014, s. 1328; Kaya vd., 2015, s. 697). Fakat TBK m. 551/f.2'de, ticarî vekilin açıkça yetkili kılınmadıkça, ödünç olarak para ve benzerlerini alamayacağı, kambiyo taahhüdünde bulunamayacağı, dava açamayacağı ve açılmış davayı takip edemeyeceği belirtilmektedir⁶. Bunun dışında, TBK m. 551/f.2'de belirtilmemesine rağmen, ticarî temsilci tarafından dahi özel yetkili olmadıkça yapılamayan, işletmeye dahil taşınmazların devredilmesi veya bir hak ile sınırlandırılması gibi işlemlerin, ticarî vekil tarafından da yapılamayacağı kabul edilmektedir (Domanıç, 1970, s. 197; Arkan, 2016, s. 188; Kaya vd., 2015, s. 697). Aynı zamanda ticarî temsilcinin yine temsil yetkisi dışında kalan, ticarî işletmeyi tasfiye etme, ticarî işletmenin iflasını isteme, ticaret unvanını değiştirme, işletmenin ortağına fesih ihbarda bulunma yahut işletmeye ortak atama işlemlerini de yapamayacağı kabul edilmektedir (Feyzioğlu, 1978, s. 415). Bunun dışında, ticarî vekilin, ticarî işletme sahibi adına kefalet veremeyeceği; bu sebeple ticarî vekilin ticarî işletme adına kefil olması durumunda, TBK m. 583/ f.2 maddesinin uygulanacağı dile getirilmektedir (Reisoğlu, 2013, s. 103). Anılan madde gereği de, ticarî vekile ticarî işletme adına kefil olması

---

⁶ Yargıtay 12. HD., E. 2016/770, K. 2016/13763, T. 10.05.2016, "...Somut olayda, bonodaki imzaların ... tarafından atıldığı tarafların kabulündedir. İbraz edilen Noterliğin 30.11.2007 tarih ve 1032 yevmiye numaralı vekâletname incelendiğinde, borçlu tarafından ...'na ihaleler ve bir takım işler ile ilgili yetki verildiği, kambiyo senedi düzenlenmesine dair yetki verilmediği, yine Noterliğin 21.12.2012 tarih ve 6980 yevmiye numaralı vekâletnamesinde ise borçlunun R. S. ile birlikte ...'nu, ticarî vekil atadığı anlaşılmakta olup, adı geçen kişilere çek düzenlemek dışında kambiyo senedi tanzimine (bu arada bono düzenlemeye) yetkisi verilmediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple anılan vekâletnelere dayalı olarak tayin edilen vekil tarafından düzenlenen bonodan dolayı muteriz borçlu sorumlu olmaz." www.kazanci.com

için özel yetki verilmesi, kefalet için öngörülen yazılı şekil şartına bağlı olacaktır.

TTK m. 223'te, kolektif şirketlerde, şirket konusuna girmiyorsa; taşınmazları satmak, satın almak, teminat göstermek, rehnetmek, şirketin özüne ilişkin üretim araçlarını elden çıkarmak veya ticarî işletme rehni kurmak gibi olağan iş ve işlemler dışında kalan hususlarda ortakların oybirliği şartı aranmaktadır. Bu sebeple de, kanaatimizce, ticarî vekile bu işlemlerin yapılması için özel yetki, tüm ortakların oybirliği ile verilmelidir.

TBK m. 551/ f.2'de ticarî vekilin, özel yetki almadıkça ödünç olarak para ve benzerlerini alamayacağı ifade edilmektedir. Burada benzer olarak ne kastedildiğine ilişkin kanunun gerekçesinde bir açıklama bulunmamaktadır. Ancak bankacılık terimlerinde, vadeli mevduat, devlet tahvili gibi değişim araçları da para benzeri olarak değerlendirilmektedir (<https://www.bankalar.org/bankacilik-terimleri/para/>). Kanaatimizce burada da kastedilen, kısa süre içinde nakde tahvil olabilen, herhangi bir vade gerektirmeyen likit varlıklardır. Yani hükme göre, ticarî vekillerin para ve para gibi değişim aracı olan ve paraya hemen dönüştürülebilecek varlıkları ödünç olarak alamayacağına düşünülmesi uygundur.

Aynı zamanda, ticarî vekilin özel yetki almadıkça yapamayacağı işlemler arasında, kambiyo taahhüdünde bulunamayacağı düzenlenmektedir. Ticarî vekilin kambiyo taahhüdünde bulunamamasından kastedilen bu tür senetlerle ticarî işletmeyi borç altına sokamaması olup; kambiyo senedinden doğan hakkı vekil adına tahsil etmesi gibi ticarî işletme sahibini borç altına sokmayan işlemleri yapamaması demek değildir (Feyzioğlu, 1978, s. 434; Cencki & Çetinkaya, 2013, s. 26). Bu tür işlemlerin ticarî vekil tarafından özel yetki alınmadan da yapılabilmesi gerekmektedir (Cenkci & Çetinkaya, 2013, s. 26).

Bunun dışında kambiyo senetlerinden olan çeke ilişkin düzenlemeler üzerinde de durmakta fayda bulunmaktadır. 5941 sayılı Çek Kanunu m.5/ f.3'te, çek hesabı sahibi gerçek kişinin, kendisi adına çek düzenlemek üzere bir başkasını temsilci veya vekil olarak tayin edemeyeceği hüküm altına alınmaktadır. Ancak çek hesabı sahibinin tüzel kişi olması durumunda, böyle bir yasaktan bahsedilmemektedir. Bu sebeple, ticarî vekilin kambiyo

taahhüdünde bulunma yetkisinin, kambiyo senedi türünün çek olması ve çek hesabı sahibinin de gerçek kişi olması halinde ortadan kalkacağı ifade edilmektedir (Reisoğlu, 2011, s. 46; Cenkeci, Çetinkaya, 2013, s. 26). Ancak, bizim de katıldığımız görüşe göre bu durumda da çek geçerli olacağından ve çek hesabı sahibine hukuki ve cezai yaptırım uygulanacağından ticarî vekilin çek düzenlemesinde sakınca bulunmamaktadır (Aynı görüş için bkz. Ayhan vd., 2016, s. 476; Poroy & Tekinalp, 2013, s. 355; Demirkapı, 2012, s. 835).

1.3.2.1.2.2. Ticarî Vekili Atayanın İradesinden Doğan Sınırlandırmalar

Ticarî vekili atayan kişinin, ticarî vekili kanuni sınırlandırmalar dışında da sınırlandırması mümkün görülmektedir. Bu durumdaki ticarî vekillerin, artık genel yetkili ticarî vekil olarak adlandırılmaları mümkün değildir; dolayısıyla bu nitelikteki ticarî vekiller sınırlı yetkili ticarî vekiller olarak adlandırılmaktadır.

1.3.2.2. Sınırlı Yetkili Ticarî Vekilin Temsil Yetkisi

Sınırlı yetkili ticarî vekiller de bir işletme için, genel yetkili ticarî vekillerde olduğu gibi süreli veya süresiz atanabilirler. Sınırlı yetkili ticarî vekillerin bir kısmı, kanunda “diğer tacir yardımcıları” başlığı altında TBK m. 552’de düzenlenirken; bir kısım sınırlı yetkili ticarî vekiller ise, ticarî işletme sahibinin iradesine bağlı olarak yapılan sınırlandırmalar neticesinde oluşturulmaktadır.

TBK m. 552’de düzenlenen diğer tacir yardımcılarının temsil yetkilerinin sınırları maddede açık bir şekilde düzenlenmektedir. Bu kişilerin sahip olduğu yetkiler ilk fıkrada; toptan, yarı toptan veya perakende satışlarla uğraşan ticarî işletmelerin görevli veya hizmetlileri, o ticarî işletme içinde, müşterilerin kolaylıkla görebilecekleri bir yerde ve kolayca okuyabilecekleri bir biçimde, yazıyla aksine duyuru yapılmış olmadıkça, ticarî işletmenin alışılmış bütün satış işlemlerini yapmaya, yetkili oldukları işlemler hakkında faturaları imzalamaya, ticarî işletmenin alışılmış işlemlerinden doğan borçların ifa edilmesine veya bunların hiç ya da gereği gibi ifa edilmemesine ilişkin ihtar veya diğer açıklamaları işletme sahibi adına yapmaya; bu nitelikteki ihtar veya diğer açıklamaları, özellikle alışılmış işlem dolayısıyla teslim edilmiş mallara ilişkin ayıp bildirimlerini ticarî işletme adına kabul

etmeye yetkili oldukları şekilde hüküm altına alınmaktadır. Aynı fıkrada, bu tür işlemlerin, sınırlı yetkili ticarî vekiller için olağan işlemler olduğu belirtilmektedir (Kaya vd., 2015, s. 697).

Maddenin ikinci fıkrasında ise, toptan, yarı toptan veya perakende satışlarla uğraşan ticarî işletmelerin görevli veya hizmetlileri, kendilerine yazıyla yetki verilmiş olmadıkça, işletme dışında ve kasa görevlileri atanmışsa, işletme içinde satış bedellerini isteyip alamayacakları, ancak bu kişilerin, satış bedellerini almaya yetkili buldukları hâllerde, faturaları kapatmaya veya makbuz vermeye de yetkili oldukları ifade edilmektedir. Esasında bu fıkrada, belirtilen işlemlerin, sınırlı yetkili ticarî vekiller için olağanüstü niteliği vurgulanmış bulunmaktadır (Kaya vd., 2015, s. 697).

1.4. Ticarî Vekilin Tayin Şekli

Ticarî vekilin tayinine ilişkin TBK m. 551 vd. de herhangi bir özel düzenleme öngörülmemiştir. Bu sebeple, temsile ilişkin TBK m. 40 vd. de düzenlenmelerin uygulanması gerekmektedir.

Temsil yetkisinin verilmesi kural olarak herhangi bir geçerlilik şekline tabi olmadığından (Eren, 2015, s. 437; Kılıçoğlu, 2014, s. 238) ticarî vekile verilen temsil yetkisinde herhangi bir şekil şartı aranmamaktadır. Verilecek olan temsil yetkisi, açık veya örtülü irade açıklamasıyla olabilir. Ancak Pulaşlı'ya göre, anonim şirketlerde yönetim kurulunun ticarî vekil atamaya ilişkin kararının yazılı olması gerekir; aynı zamanda limited şirketlerde, müdürlerin birden fazla olması halinde, ticarî vekilin atanmasına ilişkin kararın oy çoğunluğu ile olduğuna ilişkin tepsit edilmesi bakımından yazılı olması gereklidir (Pulaşlı, 2014, s. 20).

1.4.1. Ticaret Siciline Tescili

Ticarî vekillerin, ticaret siciline tescil edilmesi gerekliliğine ilişkin aşığıdaki paragrafta belirtilen istisna dışında herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu sebeple, ticarî vekilin atanması, belirtilen istisna dışında, ticaret siciline tescil ve ilan olunamaz; ticarî vekilin ticaret siciline tescili halinde ise bu tescil herhangi bir hukuki sonucu doğurmaz (Ayhan vd., 2016,s. 488; Arkan, 2016, s. 186).

TTK m.371/ f.7 gereğince, anonim şirketlerde yönetim kurulunun temsile yetkili olmayan yönetim kurulu üyelerini veya şirkete hizmet akdiyle bağlı olanları, sınırlı yetkiye sahip ticarî vekil veya diğer tacir yardımcılarını olarak atayabileceği, bunların görev ve yetkilerinin iç yönergede açıkça belirleneceği, bu durumda iç yönergenin noter onaylı bir suretinin tescil ve ilanının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca TTK m. 629/ f. 3'te de müdürler tarafından şirkete hizmet akdi ile bağlı olanların sınırlı yetkiye sahip ticarî vekil veya diğer tacir yardımcılarını olarak atanması hususunda 367 nci madde ile 371 inci maddenin yedinci fıkrası kıyasen limited şirketlere uygulanacağı belirtildiğinden, bu madde gereği bu kişiler de ticaret siciline tescil ve ilan edilecektir.

Hükümde belirtilen “sınırlı yetkiye sahip ticarî vekiller ile diğer tacir yardımcılarının” kimler olduğunun belirlenmesi, bu hükmün uygulanabilmesi için öncelikli olandır. Kırcı, ilgili fıkroda yazan “sınırlı yetkiye sahip ticarî vekil ve diğer tacir yardımcılarını” ibaresinden şu anlamın çıkabileceğine işaret etmektedir: İlk olarak, burada TBK m.551 ve 552'de ifade edilen ticarî vekil ve diğer tacir yardımcılarının atanmalarının bu fıkradaki kapsamda olmayacağını, sadece yetkilerinin kapsamları sınırlandırılan ticarî vekil ve diğer tacir yardımcılarının bu kapsama gireceği düşünülebilir. Yani, bu hükme “sınırlı yetkiye sahip ticarî vekil” ile “sınırlı yetkiye sahip diğer tacir yardımcılarını”nın girebileceği düşünülebilir. İkinci olarak ise, sınırlı yetkiye sahip ticarî vekil ile, işletmesinin bazı işlerini yürütmek için yetkilendirilen ticarî vekilin de kastedildiği ihtimal dâhilindedir. Yine temsil yetkisine gerçek anlamda sınırlama getirmeyen “birlikte temsil”, “şube işleriyle temsil” gibi sınırlamalar da bu kapsama girmektedir (Kırca, 2014, s. 26). Bu düşünce ile de hükmün kapsamında “sınırlı yetkiye sahip ticarî vekil” ile “diğer tacir yardımcılarını” bulunmaktadır. Yanlı ve Okutan Nilsson ise, bu hükmün kapsamında, ister genel yetkili, ister sınırlı yetkili ticarî vekil olsun, her ikisi de temsil yetkileri sınırlandırılmış tacir yardımcılarını olduğundan bu hükmün kapsamına girdiğini ileri sürmektedirler (Yanlı & Okutan Nilsson, 2014, s. 15). Gerçekten de, yazarların belirttikleri gibi, bu hükmün kapsamına genel yetkili ticarî vekillerin alınmaması halinde, temsil yetkisi bulunan yönetim kurulu üyeleri, murahhaslar ve ticarî temsilciler ve sınırlı yetkili ticarî vekiller

ticaret siciline tescil edilirken, genel yetkili ticarî vekiller ticaret siciline tescil edilmeyeceklerdir (Yanlı & Okutan Nilsson 2014, s. 15).

Kanun'da açıkça belirtildiği üzere, anonim şirkete “hizmet akdi” ile bağlı olan ticarî vekillere ilişkin bu düzenleme getirilmiştir. Burada, anonim şirket ile daha önce belirttiğimiz üzere ticarî vekil arasında hizmet akdi dışında bir sözleşme (vekâlet, ya da başka bir sözleşme) olması halinde bu hükmün uygulanıp uygulanamayacağı sorusu akla gelebilir. Doktrinde, bizim de katıldığımız görüşe göre, “hizmet akdi ile şirkete bağlananları” amaca göre yorum yoluyla, sürekli şekilde hizmet görenler olarak anlamak gerektiği ve bu sebeple bu sözleşmenin eser, vekâlet veya başka bir sözleşme bağlamında da mümkün olması gerektiğidir (Yanlı & Okutan Nilsson, 2014, s. 13).

Bu şekilde atanan ticarî vekillerin ticaret siciline tescilinin kurucu mu bildirici etkiye mi sahip olduğuna ilişkin Kırca, tescilin bildirici etkiye sahip olduğunu ileri sürmektedir (Kırca, 2014, s. 32). Bu sebeple de yazar, iç yönergenin tescil edilmemiş olmasında bile, sınırlı yetkili ticarî vekil veya diğer tacir yardımcılarının yaptığı hukuki işlemlerin, üçüncü kişilere karşı şirketi bağlayacağını ifade etmektedir. Kanaatimizce de, iç yönergenin tescil edilmesi bildirici etkiye sahiptir. Zira yönetim kurulunun almış olduğu bir karar bulunmaktadır ve bu kararın geçerli olabilmesi için ticaret siciline tescil edilmesinin gerekliliğine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır.

Aynı zamanda, nitelikleri itibariyle ticarî vekil olan gemi müdürlerinin tayini ve azli TTK m. 1068/3 gereği ticaret ve gemi siciline tescil olunur.

2. TİCARİ VEKİLİN REKABET ETMEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Ticarî vekile ilişkin rekabet etmeme yükümlülüğü, özel olarak TBK m. 553'te düzenleme alanı bulmaktadır. Bu kanuni rekabet yasağı ile, ticarî vekillerin, ticarî işletme sahibinin izni olmaksızın, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kendilerinin ya da üçüncü bir kişinin hesabına işletmenin yaptığı türden iş yapamayacakları gibi, kendi hesaplarına bu tür işlemleri üçüncü kişilere de yaptırılmayacakları belirtilmektedir.

Ticarî vekilin, rekabet ememe yükümlülüğüne ilişkin düzenleme bulunmasa dahi ticarî işletme sahibi ile aralarındaki ilişki dolayısıyla bazı hallerde rekabet etmeme yükümlülüğüne tabi olabileceği söylenebilir. Ancak

buna rağmen ayrı bir hüküm ile rekabet yasağının düzenlenmesi, kanun koyucunun ticarî vekilin ve diğer tacir yardımcılarının idare ve temsil yetkilerini dikkate alarak ticarî işletme sahibini koruma isteğinin tezahürü olabilir (Aydın & Kaplan, 2014, s. 176).

Doktrinde, ticarî vekilin tabi olduğu rekabet yasağına ilişkin bir ayrıma gidildiği görülmektedir. Buna göre, genel yetkili ticarî vekiller, ticarî işletme sahibi ile arasındaki ilişkinin türü fark etmeksizin, rekabet yasağına tabi iken; sınırlı yetkili ticarî vekiller bakımından ise, ticarî işletme sahibi ile arasında hizmet sözleşmesi bulunanlar sadece rekabet yasağına tabidirler (Feyzioğlu, 1978, s. 439; Başoğlu, 1980, s. 226; Aydın & Kaplan, 2014, s. 176). Kanaatimizce, bu maddenin kapsamına her iki ticarî vekil türü de girmektedir. Zira “hizmette bulunma”, iş görme sözleşmeleri olarak, hizmet sözleşmesini kapsayan bir üst kavram olarak da kullanılmaktadır. Aynı zamanda, rekabet etmeme yükümlülüğü sadakat yükümlülüğünün pratikteki bir görünümüdür. Sınırlı yetkili ticarî vekilin, ticarî işletme sahibi ile aralarında vekâlet sözleşmesi bulunması halinde de, sadakat yükümlülüğünün gereği olarak vekilin rekabet etmeme yükümlülüğünü ihlal etmemesi gerekmektedir. Bu sebeple, örneğin, ticarî işletme sahibiyle arasında vekâlet sözleşmesi bulunan sınırlı yetkili ticarî vekilin de madde gereği kanuni olarak rekabet etmeme yükümlülüğü bulunmaktadır.

2.1. Rekabet Etmeme Yükümlülüğünün Kapsamı ve Süresi

Rekabet etmeme yükümlülüğünün kapsamını, maddedeki “...işletmenin yaptığı türden bir işi⁷...” ifadesinden anlaşılacağı üzere, ticarî

---

⁷ Buradaki “iş” kavramından ne anlaşılması gerektiğine ilişkin doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Başoğlu’na göre, kaynak İsviçre Borçlar Kanunu’ndaki “iş” ibaresinden farklı olarak, maddede “işlem” denildiği için buradaki ifadeyi işlemlerle sınırlı olarak anlamak daha uygundur. Çünkü “iş” kavramı işlem, eylem ve olayları da kapsayan daha geniş bir kavramdır. Bkz. Başoğlu, 1980, s. 229. Demirkapı ise, iş kavramının hukuki işlem kavramını da kapsayan bir üst kavram olması sebebiyle ve rekabet yasağına ilişkin fiillerin sadece hukuki işlem şeklinde ortaya çıkacağı kabul edilemeyeceğinden hareketle burada maddede yazıldığı gibi “iş” olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir. Aksi takdirde bir işletme açarak sadece tanıtım faaliyetinde bulunmak, üçüncü kişilerle hukuki işlem gerçekleştirilmediği gerekçesiyle rekabet yasağı kapsamında sayılmayacaktır. Bkz. Demirkapı, 2012, s. 851. Aydın ve Kaplan’ın da ifade ettiği üzere, maddede “...işletmenin yaptığı türden

işletmenin faaliyetini sürdürdüğü iş alanı belirlemektedir. Ancak burada, ticarî işletmenin fiilen uğraştığı iş anlaşılması gerekmektedir (Kırca, 1996, s. 173; Başoğlu, 1980, s. 229; Aydın & Kaplan, 2014, s. 183). Dolayısıyla, ticarî vekilin rekabet yasağının kapsamını, ticarî işletmenin fiilen uğraştığı iş oluşturmaktadır. Bununla beraber, rekabet yasağı yer bakımından aynı müşteri çevresiyle sınırlı olarak düşünölmelidir (Kırca, 1996, s. 174; Başoğlu, 1980, s. 227).

Ticarî vekilin sadece kişisel ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yaptığı ve herhangi bir ticarî kazanç amacı gütmeyişi işler, rekabet yasağının kapsamına girmemektedir (Kırca, 1996, s. 174). Aynı zamanda ticarî vekilin, bir kere dahi bu işi yapması rekabet yükümlölüğünün ihlali için yeterli olup, ihlalin varlığı için bu işi sürekli şekilde yapması gerekli değildir (Kırca, 1996, s. 175).

Ticarî vekilin TTK m. 553 kapsamında yasaklanmış işleri şöyle kaleme alınmıştır: “... doğrudan doğruya veya dolaylı olarak, kendilerinin ya da bir üçüncü kişinin hesabına işletmenin yaptığı türden bir iş yapamayacakları gibi, kendi hesaplarına bu tür işlemleri üçüncü kişilere de yaptıramazlar.” Bu hükümden hareketle, ticarî vekilin ticarî işletmenin yaptığı türden bir işi yapmasının rekabet yasağı kapsamına girebileceği halleri şöyle sıralayabiliriz: Ticarî vekil, öncelikle kendi ad ve hesabına ticarî işletmenin faaliyet alanına giren herhangi bir işi yapamaz. Bunun yanında, kendi adına ve fakat başkası hesabına da (komisyoncu gibi) aynı şekilde ticarî işletmenin faaliyet alanına giren işlem yapamaz. Diğer bir halde, ticarî işletmenin faaliyet alanına giren işlemleri, ticarî vekilin doğrudan üçüncü bir kişi adına ve hesabına yapamamasıdır. Son olarak ise, ticarî vekilin, ticarî işletmenin faaliyet alanına giren işlemleri üçüncü kişi adına ancak kendi hesabına yaptırmamasıdır.

Burada üzerinde durulması gereken bir husus da, ticarî vekilin tüzel kişi olması halinde rekabet yasağı kapsamında nasıl değerlendirileceğidir. Rekabet etmeme yükümlölüğüne ilişkin olarak gerçek veya tüzel kişi arasında ayırım yapılmasına gerek yoktur. Bu nedenle, tüzel kişi ticarî vekilin rekabet

---

bir iş...” ve “... bu tür işlemleri...” denilerek, maddede her iki kelimenin de kullanılması hükmün teknik olarak özenli kaleme alınmadığını göstermektedir. Hükmün amacından hareketle, ticarî vekilin menfaat sağlamak suretiyle ticarî amaçla yaptığı her türlü iş ve işlem bu yükümlölüğün kapsamına girmektedir. Bkz. Aydın & Kaplan, 2014, s. 182.

yasağına tabi olduğunda tereddüt etmemek gerekir. Bununla birlikte, tüzel kişinin yönetiminde bulunan kişilerin rekabet yasağına tabi olup olmadığı hususu değerlendirilmelidir. Kanaatimizce, burada yönetim kuruluna seçilen tüzel kişilerin rekabet yasağının uygulanmasına ilişkin düşünce tarzı benimsenebilir. Şöyle ki, tüzel kişinin yönetim kurulu üyesi olması halinde, yönetim kurulu üyelerinin rekabet yasağına ilişkin hükmün (TTK m. 396) yalnız tüzel kişi yönetim kurulu üyesi için değil de, onun adına hareket eden gerçek kişi için de uygulanması gerektiği dile getirilmiştir (Kırca, 2012, s.57; Eminoğlu & Çakır, 2014, s. 277). Aynı şekilde, tüzel kişinin ticarî vekil seçilmesinde de, ticarî vekilin rekabet yasağı hem tüzel kişiye hem de tüzel kişi adına hareket eden kişiye uygulanmalıdır. Ancak şu hususu da hatırlatmak gerekir ki, ticarî vekile ilişkin uygulanan rekabet yasağı, yönetim kurulu üyelerine uygulanan rekabet yasağına nazaran daha dar kapsamlıdır. Yönetim kurulu üyelerinin, ortak olması da rekabet yasağı kapsamına girerken, ticarî vekiller için böyle bir hüküm öngörülmemiştir. Bu sebeple, ticarî vekilin, ticaret şirketlerine ortak olması mümkündür (Öçal, 1983, s. 218). Ancak kanaatimizce, ticarî vekillerin de ortak olmalarını engelleyen bir düzenleme rekabet etmeme yükümlülüğünün amacına daha uygun bir çözüm olacaktır.

Belirtilmesi gereken bir diğer husus da, ticarî vekilin, ticarî işletmenin iş sahasına giren bir işi yapması halinde, onun rekabet etme yükümlülüğünü ihlal ettiğini söyleyebilmemiz için, bu işi ticarî işletme sahibinin iznini almadan yapmış olması gerekmektedir. Zira maddede “...işletme sahibinin iznini almaksızın...” demek suretiyle, bu husus belirtilmektedir. Bu iznin açık veya örtülü olması mümkündür (Feyzioğlu, 1978, s. 440; Kırca, 1996, s. 176). Ticarî işletme sahibinin bir defasında, ticarî vekilin rekabet yasağını ihlal ederek yaptığı bir işe susması ona tüm işler için izin verdiği anlamına gelmemelidir (Kırca, 1996, s. 177). Ayrıca, ticarî işletme sahibi izni, rekabet yükümlülüğünü ihlal eden bir işin gerçekleşmesinden önce verilebileceği gibi, işin gerçekleşmesinden sonra da verebilir (Aydın & Kaplan, 2014, s. 183).

Ticarî vekilin rekabet etmeme yükümlülüğü yukarıda belirttiğimiz üzere, ticarî işletme sahibinin izni olması halinde kalkmaktadır. Bu sebeple, TBK m. 553’te bulunan düzenlemenin emredici olmadığını ve dolayısıyla kanuni rekabet yükümlülüğünün kısmen veya tamamen kaldırılabilmesini söylemek mümkündür (Aydın & Kaplan, 2014, s. 183). Ancak, kanuni

rekabet etmeme yükümlülüğünün genişletilmesi her durumda olanaklı değildir. Şöyle ki, ticarî işletmenin fiili faaliyet alanına girmeyen bir işin, rekabet yasağı kapsamına girebilmesi için ticarî işletmenin bundan zarar görme olasılığının bulunması gerekmekte olup, aksi takdirde bu kapsamı genişleten sözleşmeler geçersiz kabul edilmelidir (Aydın & Kaplan, 2014, s. 185).

Ticarî vekilin, rekabet etmeme yükümlülüğünün ne kadar süre devam edeceğine ilişkin TBK m. 553'te bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu yükümlülük, ticarî vekilin bu sıfatı devam ettiği müddetçe bulunmaktadır (Can, 2007, s. 17). Şayet, ticarî vekilin sıfatı sona erdikten sonra da bu rekabet yasağının devam etmesi arzu ediliyorsa, taraflar arasında rekabet yasağı sözleşmesi yapılması gerekmektedir (Can, 2007, s. 17; Aydın & Kaplan, 2014, s. 186).

TBK m. 444' vd. de düzenlenen rekabet yasağı sözleşmesi, ticarî vekil ile ticarî işletme sahibinin arasında hizmet sözleşmesi bulunması halinde uygulanabilir. Bu durumda, TBK m. 444/ f.1 gereği, ticarî vekil, ticarî işletme sahibi ile aralarındaki ilişkinin son bulması halinde, ticarî işletme sahibine karşı, onunla rekabet etmekten, özellikle kendi hesabına rakip bir işletme açmaktan, başka bir rakip işletmede çalışmaktan ve bunların dışında, rakip işletmeyle başka türden bir menfaat ilişkisine girişmekten yazılı olarak kaçınmayı üstlenebilir.

Ticarî vekil ile ticarî işletme sahibinin arasındaki ilişkinin vekâlet sözleşmesi, ortaklık sözleşmesi gibi farklı hukuki sözleşmeler olması halinde de rekabet yasağı sözleşmesi yapılması mümkün olmakla birlikte, bu halde TBK m. 444 vd. de düzenlenen hükümler uygulama alanı bulmaz. Bu durumda, ticarî vekil ile ticarî işletme sahibinin arasındaki ilişkinin niteliğine uygun şekilde rekabet yasağı sözleşmesi yapılması gerekmektedir.

2.2. Rekabet Etmeme Yükümlülüğüne Aykırılığın Hüküm Ve Sonuçları

TTK m. 553/ f. 2’de, ticarî işletme sahibi açısından, ticarî vekilin rekabet etmeme yükümlülüğüne aykırı davranması halinde, ticarî vekile karşı seçimlik olarak tanınmış hakları mevcuttur⁸.

Ticarî vekilin rekabet yükümlülüğüne aykırı davranması halinde, ticarî işletme sahibi TBK m. 553/ f. 2 gereği, aralarındaki hukuki ilişkiden doğan hakları saklı kalmak kaydıyla, uğradığı zararın giderilmesini isteyebileceği gibi, bunun yerine, ticarî vekilin kendi hesabına yaptığı veya üçüncü kişilere yaptırdığı işlerin kendi hesabına yapılmış sayılmasını ve bu işler dolayısıyla aldıkları ücretin verilmesini veya aynı işlerden doğan alacağın devredilmesini isteyebilir.

Rekabet etmeme yükümlülüğüne aykırılık halinde, ilk seçimlik hak olarak, ticarî işletme sahibi ticarî vekilden uğradığı zararın tazminini talep edebilir. Bunun için, ticarî vekilin icra ettiği fiilin rekabet yasağı kapsamında bir fiil olması, bu fiil dolayısıyla bir zararın meydana gelmesi ve nihayet bu fiil ve zarar arasında nedensellik bağının bulunması gerekir. Ticarî vekilin kusurlu olduğunun ispatı gerekmez (Kırca, 1996, s. 179). Bilakis tazminat ödememek için kusurlu olmadığını, bu fiilin rekabet yasağı kapsamına girmediğini ispat etmesi gerekmektedir.

Ticarî işletme sahibinin, rekabet etmeme yükümlülüğüne aykırı davrandığı dolayısıyla ticarî vekilden isteyebileceği tazminat, ticarî işletme sahibinin malvarlığında meydana gelen fiili zarar veya yoksun kalınan kar nedeniyle olabilir (Aydın & Kaplan, 2014, s. 189).

Ticarî işletme sahibinin, bir diğer seçimlik hakkı ise, ticarî vekil tarafından yapılan işlerin kendi hesabına yapılmış sayılmasını ya da ticarî vekilin elde ettiği menfaatlerin kendisine devredilmesini isteme hakkıdır.

Ticarî işletme sahibinin, ticarî vekil tarafından yapılan işlerin kendi hesabına yapılmış sayılmasını istemesi için, bu işlerin ticarî vekilin hesabına

---

⁸ 818 sayılı BK’da ise bu hüküm seçimlik haklar olarak düzenlenmemiş ve bu sebeple ticarî işletme sahibinin bu haklara birlikte sahip olacağı anlamı çıkıyordu. Bkz. Becker, 1982, s. 597. Bu durum da eleştirilerek maddedeki “ve” bağlacı yerine “veya” bağlacının kullanılması gerektiği ifade ediliyordu. Kırca, 1996, s. 180.

yapılması gerekir. Aksi takdirde, bunu istemesi mümkün değildir (Becker, 1982, s. 597). Ticarî vekilin, işlemi kendi hesabına yapmayıp başkası hesabına yaptığı durumlarda (komisyoncu gibi) ancak, ticarî vekilin elde ettiği menfaatlerin kendisine devrini isteyebilir. Bu menfaatlerin, ticarî vekilin elde ettiği kar payı, ücret, prim, komisyon, alacak hakkı, kazanç olması muhtemeldir (Aydın & Kaplan, 2014, s. 190).

Ayrıca belirtmek gerekir ki, ticarî vekilin rekabet etmeme yükümlülüğünü ihlal etmesi durumunda, katlanacağı sonuçlar sadece bununla sınırlı değildir. Şöyle ki, ticarî vekilin ticarî işletme sahibi ile arasında bulunan ilişkinin hukuki niteliğiyle de bağlantılı olarak, o ilişkinin düzenlendiği genel hükümlerde de buna ilişkin yaptırımlar bulunabilir. Örneğin, ticarî işletme sahibi ile arasında hizmet sözleşmesi bulunan bir ticarî vekilin rekabet etmeme yükümlülüğüne aykırı davranması, ticarî işletme sahibi açısından, ticarî vekil ile aralarındaki sözleşmenin son bulması için haklı bir fesih nedeni oluşturur (TBK m. 435) (Feyzioğlu, 1978, s. 441; Kırca, 1996, s. 180).

2.3. Zamaşımı

Ticarî vekilin rekabet etmeme yükümlülüğünü ihlal etmesi halinde, ticarî işletme sahibinin taleplerinin hangi süre içerisinde ileri sürülebileceğine ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Öğretide zamaşımı süresiyle ilgili olarak farklı fikirler ileri sürülmektedir. Bir görüşe göre, rekabet etmeme yükümlülüğü caiz olmayan vekâletsiz iş görmenin bir çeşidi olması sebebiyle, haksız fiile ilişkin TBK m. 72 gereği, iki ve on yıllık zamaşımı süresi uygulanır (Tandoğan, 1957, s. 207; Kırca, 1996, s. 181). Diğer bir görüşe göre ise, burada alacaklara ilişkin genel zamaşımı süresinin uygulanması gerekmektedir (Gautschi, 1962, Art. 464, N. 9a).

Kanaatimizce, ticarî vekilin rekabet etmeme yükümlülüğüne ilişkin ticarî işletme sahibinin talepleri, TBK m. 146 gereği on yıllık zamaşımına tabidir. Nitekim hükümde açıkça aksine bir hüküm bulunmadıkça, her alacağın on yıllık zamaşımına tabi olacağı kaleme alınmıştır. Ancak, olması gereken hukuk açısından, Alman Ticaret Kanununun 61. paragrafında bu taleplere ilişkin belirtilen 3 ay ve 5 yıllık zamaşımı gibi bir sürenin bizim hukukumuzda da belirtilmesi daha uygundur.

SONUÇ

Ticarî vekil, ticarî işletmelere, işletmenin bütün olağan işlerin veya belirli bazı işlerin yürütülmesi için atanmış tacir yardımcılarındadır. Ticarî vekile verilen bu yetkinin kapsamı ticarî vekilin tayin türünü belirlemektedir.

Ticarî vekilin kural olarak ticaret siciline kayıtları mümkün değildir. Ancak TTK m. 371/f.7'deki hükümle anonim şirketlere, ve yapılan atıfla da limited şirketlere atanan ticarî vekiller için bu mümkün hale getirilmiştir. Hükümdeki “sınırlı yetkili ticarî vekil” kavramından ne anlaşılması gerektiği öğretide tartışmalara yol açmıştır.

Ticarî vekilin özel olarak düzenlenen tek yükümlülüğü, rekabet etmeme yükümlülüğüdür. Öğretide genel yetkili ticarî vekillerin rekabet etmeme yükümlülüğüne ilişkin bir tartışma bulunmazken, sınırlı yetkili ticarî vekiller için hükümdeki “*hizmetinde bulunan*” ifadesinden lafzi olarak hizmet sözleşmesiyle bağlı sınırlı yetkili ticarî vekillerin sadece bu yükümlülükleri bulunduğu dile getirilmektedir. Kanaatimizce, her ne kadar lafzi olarak böyle bir anlam oluşsa da, ticarî işletme sahibi ile arasında vekâlet sözleşmesi bulunan sınırlı yetkili ticarî vekillerin de sadakat yükümlülükleri gereği bu yasak kapsamında değerlendirilmeleri gerektiğini düşünmekteyiz.

Ticarî vekilin kanundan doğan rekabet etmeme yükümlülüğü, ticarî işletme sahibi ile aralarındaki sözleşme boyunca devam etmektedir. Ticarî vekilin bu yükümlülüğünü ihlal etmesi halinde, ticarî işletme sahibinin taleplerini ne kadar sürede talep edebileceği maddede düzenlenmemiştir. Bu durumda, TBK m. 146 gereği on yıllık zamanaşımı süresinin uygulanması gerektiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Arkan, S. (2016). *Ticarî İşletme Hukuku*. Ankara: Banka Ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Aydın, S. & Kaplan, H. A. (2014). Bağlı Tacir Yardımcılarının Rekabet Yasağı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 18 (3-4). 165-203.
- Ayhan, R., Özdamar, M. & Çağlar, H. (2016). *Ticarî İşletme Hukuku Genel Esaslar*. Ankara: Yetkin.
- Ayoğlu, T. (2012). *Bağımlı ve Bağımsız Tacir Yardımcıları Bakımından Getirilen Yenilikler, Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun Ticarî İşletme Hukuku Anlamında Getirdiği Yenilikler*, Sempozyum, İstanbul. s. 47, 48.
- Bašođlu, Ş. (1980). Bağlı Tacir Yardımcılarının Kanundan Dođan Rekabet Yasağı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1(1). 221-237.
- Baştuğ, İ. & Erdem, E. (1993). *Ticarî İşletme Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Becker, H (1982). *Ticarî Temsil Yetkisi (Prokura) ve Ticarî Vekillerin Temsil Yetkileri (andere Handlungsvollmachten)*, Suat Dura (Çev.), Yargıtay Dergisi 8 (3-4). 428-439, 585-599.
- Berzek, A. N. (2007). *Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri*. Ankara: Beta.
- Bilgili, F. & Demirkapı, E. (2016). *Ticaret Hukuku Bilgisi*. Bursa: Seçkin.
- Bozer, A. & Göle, C. (2015). *Ticarî İşletme Hukuku*. Ankara: Sözkese.
- Can, O. (2007). Rekabet Yasağı ve Rekabet Sınırlandırmaları Hukuku İlişkisi. *Rekabet Dergisi*. Ankara. 32. S. 3-42.
- Cenkci, E. & Çetinkaya, M. (2013). Ticarî Vekilin Kambiyo Taahhüdünde Bulunma Yetkisi. *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*. Ankara: Seçkin. S. 25-29.
- Demirkapı, E. (2012). 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun Ticarî Temsilciye İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. İzmir 12 (Özel Sayı). 795- 872.
- Demirkapı, E. (2013). Ticarî İşletmenin Tespiti Açısından Esnaf İşletmesi Kapsamının Değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Ankara, 17 (1-2). s. 371-441.
- Domaniç, H. (1970). *Ticaret Hukukunun Umumi Esasları*. İstanbul: Fakülteler.
- Edgü, E. (1964). *Ticaret Hukuku I Umumi Hükümler*, Ankara: Sevinç.
- Eminoğlu, C. & Çakır, F. B. (2014). Anonim Ortaklıklarda Tüzel Kişilerin Yönetim Kurulu Üyesi Seçilmesi Ve Kamu Tüzel Kişilerinin Yönetim Kuruluna Temsilci Ataması. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18 (3-4). 277-297.
- Eren, F. (2015). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Yetkin.

- Ertaş, Ş. (2014). Tescilli Taşınır Rehinleri. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*. 8 (Özel Sayı). 1155-1182.
- Feyzioğlu, F. N. (1978). *Ticarî Mümessiller Ve Diğer Ticarî Vekiller*. Ord. Prof. Dr. Halil Arslanlı'nın Anısına Armağan. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi. 407-443.
- Gautschi, G. (1962), Berner Kommentar, (Herausgeber: H. Becker), Das Obligationen, 6. Teilband, Besondere Auftrags- und Geschäftsführungsverhältnisse sowie Hinterlegung, Artikel 425-491 OR, Bern: Verlag Stämpfli & Cie.
- İmregün, O. (2005). *Kara Ticaret Hukuku Dersleri (Genel Hükümler- Ortaklıklar-Kıymetli Evrak*. İstanbul: Filiz.
- Kaya, A., Ülgen, H., Helvacı, M., Kendigelen, A. & Ertan Nomer, N. F. (2015). *Ticarî İşletme Hukuku*. İstanbul: On İki Levha.
- Kılıçoğlu, A. M. (2014). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Turhan.
- Kırca, İ. (1996). *Ticarî Mümessillik*. Ankara: Yetkin.
- Kırca, İ. (2012). Anonim Şirketlerde Tüzel Kişilerin Yönetim Kurulu Üyeliği, *BATİDER*, 28 (2), s.51-59.
- Kırca, İ. (2014). TTK m. 371 Hakkında Bir İnceleme: AB'ye Üyelik Yolunda Geri Adım. *BATİDER*. 30 (3). 22-37.
- Mimaroglu, S. K. (1978). *Ticaret Hukuku C.I İşletme Hukuku*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Mineliler, Z. (2010). *Ticarî Vekil*. Prof. Dr. Fırat Öztan'a Armağan. 2. Ankara: Turhan Kitabevi. 1467-1488.
- Öçal, A. (1983). Ticarî Mümessilin Rekabet Yapmama Borcu, *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 1 (2). 215-220.
- Poroy, R. & Tekinalp, Ü. (2013). *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları*. İstanbul: Vedat.
- Poroy, R., Tekinalp, Ü. & Çamoğlu, E. (2014). *Ortaklıklar Hukuku 1*, İstanbul: Vedat.
- Pulaşlı, H. (2014). Şirketler Hukukundaki Temsil İle Borçlar Kanunundaki Ticarî Mümessil ve Ticarî Vekil Ayrımı. *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi*, 2. 3-22.
- Reisoğlu, S. (2013). *Türk Kefalet Hukuku*, Ankara.
- Rumpf, C. (2009). Alman Hukuku'nda Ticarî Vekil Ve Yetkileri. *Kazancı Hukuk Dergisi* (55-56).
- Tandoğan, H. (1957). *Mukayeseli Hukuk ve Hususiyile Türk İsviçre Hukuku Bakımından Vekâletsiz İş Görme*. İstanbul: Fakülteler.
- Taşatan, C. (2013). Ticarî Vekil. *İstanbul Barosu Dergisi*. 87 (2). 321-341.

- Topçuoğlu, M. (2011). Yeni Tacir Yardımcısı Pazarlamacı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1 (2). 27-70.
- Yanlı, V. & Okutan Nilsson G. (2014). *Anonim Şirketlerde Sınırlı Yetkili Temsilci Tayini*, Ankara. BATİDER 30 (4). 5-42.
- Yavuz, C. (2014). *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*. İstanbul: Beta.
www.kazanci.com
<https://www.bankalar.org/bankacilik-terimleri/para/>

Makale türü / Article type: Araştırma / Research

Kadın Girişimciler ve İnovasyon; Topluluktan Faydalanma Yönteminin Getirebileceği Çözümler: Şişli Bölgesindeki Kadın Girişimciler

***

Women Entrepreneurs and Innovation; The Solutions that Crowdsourcing Can Bring: Women Entrepreneurs in Şişli District

Zeynep Ayfer BOZAT

İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi,
zeynep.bozat@kemberburgaz.edu.tr

Özet

Tarih boyunca erkek arenası olarak görülen girişimciliğin kadın yüzünün gelişen ekonomilerdeki önemi şimdilerde daha iyi anlaşılmaktadır. Oysaki kadın girişimcilerin sayısı bütün dünyada gittikçe artmakta ve inovasyon başta olmak üzere ekonomiye katkıları da hızla yükselmektedir. Ancak, erkek arenasında varlık göstermeye çalışırken yaşadıkları sorunlar önlerine birer engel olarak çıkmakta ve bu sorunlara çözüm bulmakta çoğu zaman zorlanmaktadırlar. Bununla beraber, inovasyon ve topluluklardan faydalanma bu sorunlardan bazılarını çözüm getirebilecek kapasiteye sahiptir. Bu çalışmanın amacı kadın girişimcilerin sorunlarını ortaya koymak ve bu sorunlara bazı topluluklardan faydalanma yöntemleriyle çözüm önermektir. Bu anlamda, bu çalışma Şişli Bölgesi'nde rastgele seçilen 26 kadın girişimci ile yapılan görüşmeler neticesinde ortaya çıkan kadın girişimci sorunlarına yeni bir inovasyon yöntemi olan topluluklardan faydalanma ile çözümler önermektedir.

Anahtar Sözcükler: Kadın Girişimciler, İnovasyon, Topluluktan Faydalanma.

JEL Kodları: L26, M10, O30, O39

Abstract

The importance of the female face of entrepreneurship seen as the field of men throughout the history is now better understood in emerging economies. Though, the number of women entrepreneurs is growing in the whole world and their contribution to the economy notably with innovation is growing rapidly too. However, while in attempting to make their presence felt in the men's arena, the problems they face emerge as obstacles for them and mostly it is being hard for them to find solutions to these problems. In addition to that, innovation and crowdsourcing have the capacity to bring solutions to some of these problems. The aim of this study is to reveal the

problems of women entrepreneurs and to propose some solutions to these problems with crowdsourcing methods. In this sense, this study proposes solutions to the problems that have revealed at the result of the interviews of randomly selected 26 women entrepreneurs in Şişli district with crowdsourcing which is a new innovation method.

Keywords: Women Entrepreneurs, Innovation, Crowdsourcing.

JEL Codes: L26, M10, O30, O39

1. GİRİŞ: GİRİŞİMCİLİK VE KADIN GİRİŞİMCİLER

Girişimcilik, tarihsel olarak hep bir “erkek arenası” olarak görülmüştür (Brush, 2008). Girişimcilik, tarih boyunca farklı şekillerde tanımlanmıştır: Schumpeter (1934), “sanayinin kaptanı”, Liebenstein (1968), “boşlukları algılayan ve pazarları birbirine bağlayan kahraman”, Collins ve Moore (1964), “girişimci adam”, Hebert ve Link (1982) “kilit adam” ve McClelland (1961) “firmayı (iş birimini) düzenleyen ve/veya üretkenlik kapasitesini artıran adam” olarak tanımlamışlardır (s. 205). Görüldüğü üzere, erken literatürde girişimcilik tanımlamaları üzerinde açık bir “erkek” vurgusu vardır.

Bazı yazarlar, girişimci ve girişimciliğin erkek cinsiyetli kavramlar olduğunu, yani, erkeksi çağrışımları olduğunu belirtmişlerdir (Ahl, 2006). Bunun, geleneksel olarak girişimcilerin genellikle erkek olmasından ötürü olduğu söylenebilir ancak, bazı bilim adamları kadınların medyada olduğu kadar araştırma alanında da görünmez hale getirildiğini savunmaktadırlar (Baker vd., 1997; Sundin, 1988).

Schumpeter (1934), girişimciyi, “özel bir krallık ya da genellikle, ama ille de şart değil, bir hanedan kurmak için bir rüya ve bir arzu” –ki bu ona güç ve özgürlük hissi verir- ile motive olan cesur ve kararlı bir adam olarak tanımlar. Ona göre girişimciyi, “savaşma, başkalarından üstün olduğunu kendine kanıtlama, başarının meyveleri için değil, başarının kendisi için başarıma dürtüsünü” kazanma arzusu yönlendirir. Böyle adamlar nadir görülür. Birçok adam şarkı söyler, şarkı yazar, ama Caruso’lar nadirdir.

Erkeklerin girişimcilikte dünya çapında birincil derecede katılımcı olmalarından ötürü, erken literatürde erkek girişimciler vurgusunun olması hiç de şaşırtıcı değildir (Brush, 2008). Tarih bize, erkeklerin onlarca yıldır kendi

kendine istihdam etme, iş yaratma ve iş sahibi olma konularında en aktif taraf olduğunu göstermektedir (Hebert & Link, 1982).

Beklendiği gibi, çağdaş metinler erkek zamir kullanmaya daha az eğilimlidir. Ayrıca, merkezi tema, girişimci niteliklerinin teorize etmenin anlamlı olup olmadığının tartışılmasıdır (Ahl, 2006). Dolayısıyla, daha yeni tanımlar, girişimcilerin farklı koşullar altında değer yaratan yeni bir şeyler ortaya çıkarmak için bir dizi faaliyet yürüttüğünü ileri süren daha az cinsiyetçi tanımlardır (Acs ve Audretsch, 1993; Shane & Venkataraman, 2000).

Amerikalı yazar ve şair Gertrude Stein'in da söylediği gibi, "Girişimci, girişimcidir" ve boyutunun, şeklinin, renginin ya da cinsiyetinin önemi olmamalıdır. Araştırmalarda erkek ve kadın girişimcilerin kişisel demografik özellikleri benzerlik gösterirken, kadın liderliğindeki girişimlerin iş ve sanayi seçimleri, finansman stratejileri, büyüme biçimleri ve yönetim yapıları açısından farklılıkları vardır (Greene vd., 2003).

Amerika Birleşik Devletleri'nde kadınlar 1997-2002 yılları arasında milli oranın iki katı oranında yeni girişimler başlattılar ve sonuç olarak gerek iş sahibi olanların sayısı, gerek kazanılan getiri gerekse de istihdam edilen sayısı olsun kadınlar A.B.D. ekonomisinin itici gücü olarak kabul edilir (Center for Women's Business Research, 2002). Diğer raporlar da kadınları dünya ekonomilerinin pek çoğunda büyümenin önemli faktörleri olarak göstermektedir (Minniti, Arenius, Langowitz, 2005). Peru toplam girişimcilik faaliyetleri içinde en yüksek orana sahipken (%39), Japonya en düşük orana (%1,2) sahiptir. Avustralya'da, girişimciliğe kadınların katılımı yüzde 33 ile nispeten yüksektir ve kadınların toplam girişimcilik aktivite oranı artmaktadır. Danimarka'da kadınların yeni bir iş kurma oranları %30 ve kendi kendilerini istihdam etme oranları %25'dir (Neergaard, 2006). Finlandiya'da, tüm kadınların yaklaşık yüzde 33'ü kendi kendini istihdam etmektedir (Kovalainen ve Arenius, 2006). Neredeyse tüm ülkelerde, kadın girişimcilerin dünya ekonomisinde önemli bir yeri vardır, nüfus artmakta ve kadınlar da istihdama ve gelire katkıda bulunmaktadır (Brush, 2008).

Türkiye'ye bakıldığında ise kadın girişimci sayısının azlığı açıkça görülmektedir. TÜİK'in en son açıkladığı 2014 Hane Halkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre Türkiye genelinde işveren olarak çalışanlar içinde kadınların oranı %8, erkeklerin oranı ise %92 oldu (TÜİK, 2017).

Tablo 1. Cinsiyete göre işveren olarak çalışanların dağılımı, 2014

[15+yaş]	%		
	Toplam	Erkek	Kadın
2014	100,0	92,0	8,0

2. GİRİŞİMCİLİK VE İNOVASYON

Zhao (2005), hızlı değişimlerin ve doğrusal olmayan dinamiklerin yaşandığı bu dönemde, girişimcilik ve inovasyon birleşiminin kurumsal sürdürülebilirliğin anahtarını elinde tuttuğunu öne sürmektedir. Bu iki kavrama önce ayrı ayrı göz atılacak olursa, girişimcilik için Johnson'ın (2001) tanımı inovasyonla bağlantısını görmek açısından en yalın tanımlardan biri olabilir: "Girişimcilik, dar anlamda, fikirler yakalamak, onları ürün ve hizmetlere dönüştürmek ve ardından da o ürünleri pazara götürebilmek için bir girişim oluşturmayı içerir." Girişimcilik, örgütsel davranışı temsil eder. Girişimciliğin temel unsurları risk almak, proaktivite ve inovasyondur (Miller, 1983).

Ancak, Slevin and Covin (1990) bu üç unsurun örgütsel başarıyı sağlamak için yeterli olmadığını belirtmekte ve başarılı bir şirketin sadece girişimci yönetsel davranış sergilemediğini aynı zamanda bu tür davranışları desteklemek için uygun kültür ve örgütsel yapıya da sahip olduğunu öne sürmektedirler.

Bessant ve Tidd (2007) inovasyonu şöyle tanımlarlar: "Fikirlerin yararlı- ve kullanılan- yeni ürünlere, süreçlere ve hizmetlere dönüştürülmesi sürecidir". Literatürde farklı inovasyon sınıflandırmalarına rastlamak mümkündür ancak genel olarak şu şekilde bir sınıflandırma yapmak mümkün olabilir:

- Radikal ve artımsal inovasyonlar;
- Ürün veya süreç inovasyonları;
- Yönetsel veya teknolojik inovasyonlar (Cooper, 1998).

İnovasyon radikal ve artımsal olabilir (Zhao, 2005). Radikal inovasyonlar, çığır açan, aralıklı, devrimci, özgün, öncü, temel, ya da büyük inovasyonları işaret eder (Green vd., 1995). Artımsal inovasyonlar ise, var

olan süreçler, ürünler ve hizmetleri uzatmak veya geliştirmek amacıyla yapılan küçük iyileştirmelerdir (Zhao, 2005). Utterback (1998), ürün ve süreç inovasyonu arasındaki ayrımı şu şekilde göstermiştir: “Ürün inovasyonu kuruluşlar tarafından sunulan son ürün veya hizmetteki değişikliği yansıtırken, süreç yeniliği ise kuruluşların ürün veya hizmeti üretme şekillerindeki değişiklikleri yansıtır”.

Daft (1978) ise, yönetsel ve teknolojik inovasyonlar arasındaki farkı şu şekilde ortaya koymuştur: “Teknolojik inovasyon, temel çıktı işlemlerini doğrudan etkileyen yeni bir fikrin kabul edilmesiyle ilgiliyken, yönetsel inovasyonlar, politikalar, kaynakların dağılımı ve örgütün sosyal yapısı ile ilgili diğer faktörleri etkileyen değişiklikleri içerir.”

İlk olarak Schumpeter (1934) girişimciler ve inovasyon arasında teorik olarak bir bağlantı kurmaya çalışmıştır ve girişimcileri inovasyon yapan kişiler olarak görmüştür. Girişimcilerin inovasyon ürettiğini bu yüzden de inovasyonun ekonominin büyümesine katkıda bulunduğunu iddia etmiştir. Girişimcinin inovasyon yapan kimse olma kavramı, inovasyon sürecinde girişimcinin rolünün altı çizildiği girişimci paradigmasının temelini oluşturur. Bu paradigmaya göre, yeni bir fikir yalnızca temelinde yeni bir şirket kuran kimse bir girişimci olarak adlandırılabilir. Girişimcilik yaratıcı bir hareket ve bir inovasyon olarak görülmektedir. Girişimcilik, daha önce var olmayan bir şey yaratmakla ilgilidir (Zhao, 2005). Herbig ve arkadaşlarının (1994) da belirttiği gibi, “İnovasyon üç temel bileşeni gerektirir: altyapı, sermaye ve kapasite (ilk iki işi yapmak için gerekli girişimcilik kapasitesi).”

3. CROWDSOURCİNG (TOPLULUKLARDAN YARARLANMA)

Maliyetleri nedeniyle, geleneksel inovasyon şirketler için bir yük haline gelmiştir çünkü sadece içsel kaynaklar kullanılmaktadır. Bu yüzden de, şirketler inovasyon maliyetlerini azaltmak için dış kaynakları da kullanmaya niyetlenmişlerdir ve Açık İnovasyon bu noktada şirketler için yeni bir çözüm haline gelmiştir. Crowdsourcing (Topluluklardan Yararlanma) da açık inovasyonun bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Topluluklardan Yararlanma metodu, İnternet Teknolojileri aracılığıyla sanal bir kalabalığın çabalarından ve fikirlerinden yararlanmayı amaçlamaktadır.

Crowdsourcing, Jeff Howe tarafından 2006’da (Howe; 2006) ortaya atılmış bir kavramdır ve araştırmacıların ve uygulayıcıların hatırı sayılır

derecede dikkatini çekmiştir. İç ve dış müşteriler tarafından çözülmesi beklenen problemlerin çözümü için kalabalıkların kullanılmasını ifade eder (Brabham; 2008).

Jeff Howe, Wired dergisinde yayınlanan makalesinde (Howe, 2006), crowdsourcing terimini “tayin edilmiş bir vekil (genellikle bir çalışan) tarafından geleneksel olarak ifa edilen bir işin alınıp tanımlanmamış, genellikle büyük bir insan topluluğuna açık çağrı biçiminde verilmesidir” şeklinde tanımlamıştır. Saxton ve arkadaşları da (Saxton vd., 2013) çalışmalarında crowdsourcing terimini şu şekilde tanımlamaktadırlar:

“Crowdsourcing örgütlerin ağırlıklı olarak ileri internet teknolojilerini belli örgütsel görevleri yerine getirmek adına sanal bir kalabalığın çabalarından yararlanmak için kullandıkları bir kaynaklanma modelidir.”

Crowdsourcing dağıtımı yapılmış bir problem çözme modeli olarak değerlendirilir (Brabham, 2008). Bu modelde, problem isimsiz kalabalığa açık çağrı yoluyla açılır; insanlar gelir, görevler üzerinde çalışır, çözümlerini ibraz ederler ve o platformda sunulan teşvikleri alırlar. Crowdsourcing mimarisi üç ana bileşenden oluşur: platform, başvurular ve kalabalık (Zhang & Zhang, 2011). Platform, crowdsourcing uygulamasının yapıldığı aşama olacaktır, başvuru kalabalıklara yönlendirilmiş bütün görevleri içerir ve kalabalık da problemlerin çözümlerine katkı sağlayacak kişileri ifade eder.

Crowdsourcing platformu istek sahipleri ve kalabalık arasında bir bağlantı görevi görür. İstek sahipleri ve kalabalığın tek etkileşim yolu budur. İstek sahipleri problemi platforma yükler ve kalabalığa geçirir, kalabalık problemi seçer, çözer ve istek sahiplerinin çözüme erişip, değerlendirdikleri platforma çözümü ibraz eder. Crowdsourcing istek sahibi bir görev isteği ibraz eden ve crowdsourcing sürecini başlatan bir oluşumdur. Crowdsourcing platformu bu kalabalıkların görev isteklerini başarıyla tamamlamalarını sağlayan güvenilir bir araçtır. Crowdsourcing platformu crowdsourcing isteklerini pazarda reklamlarını yaparak, sağlayıcıların isteklere teklif vermesine izin vererek veya istek sahibinin kazanan ibrazın seçiminde kullanacağı kıstası belirlediği yarışma biçiminde bir dizi farklı şekilde yürütebilir. İstek sahipleri crowdsource işleminin yapılmasını istedikleri görevi platforma yüklerler ve çalışanlar yüklenmiş bu görev listesinden seçim yaparlar, seçilen görev üzerinde çalışırlar ve platforma geri ibraz ederler. İbraz

edilen çözümler istek sahipleri tarafından değerlendirilir (Thawrani vd., 2014).

Crowdsourcing (Topluluklardan Faydalanma) çok farklı şekillerde olabilir. Büyük gruplar halindeki insanlarla, küçük ekiplerle ve hatta bireylerle dahi gerçekleştirilebilir. Yakında veya gezegenin öbür ucunda yaşayan insanlardan faydalanılabilir. Crowdsourcing yoluyla, bireylerin yaratıcı ve düşünsel güçleri ya da fiziksel güçleri kullanılabilir veya para istenebilir.

Grier (2013) ve Estellés-Arolas ve González-Ladrón-de-Guevara (2012) altı ana crowdsourcing biçimi olduğunu öne sürmektedir:

- 1. Topluluk yarışmaları (Crowdcontests) veya Topluluğa Devretmek (Crowdcasting):** Sorunun veya görevin topluluğa yönlendirildiği, ilk çözümü önerene veya en iyi çözümü önerene ödül verildiği yarışma benzeri crowdsourcing türüdür (Estellés-Arolas ve diğerleri, 2015).
- 2. Büyük ölçekli görevler veya Topluluk İşbirliği (Crowdcollaboration):** Süreci başlatan bir kenarda kalırken sürecin bireyler ve topluluk arasında gerçekleştiği bir crowdsourcing türüdür (Estellés-Arolas vd., 2015).
- 3. Küçük ölçekli görevler veya Topluluk İçeriği (Crowdcontent):** Topluluk içinden daha fazla üyeyi işe dâhil edebilmek ve işin daha çabuk yapılabilmesini sağlamak için iş küçük, açık görevlere bölünmesidir.
- 4. Kendi kendine organize olan topluluk:** Bir işin nasıl bölüneceğine topluluk karar vermesidir.
- 5. Topluluk fonu oluşturma (Crowdfunding):** belirli bir ürünün yaratılması veya belirli bir iş fikrine yatırım yapılması adına bireylerin nispeten küçük miktarlarda para katkısında bulunmak için interneti kullandıkları bir fonlama modelidir (Brabham, 2013).
- 6. Topluluk Görüşü (Crowdopinion):** Oylar, yorumlar, etiketler ve hatta hisse satışları yoluyla belirli bir sorun veya ürün hakkında kullanıcı düşüncelerini öğrenmek amaçlı kullanılan yöntemdir (Estellés-Arolas vd., 2015).

4. ŞİŞLİ BÖLGESİ'NDE GÖRÜŞÜLEN KADIN GİRİŞİMCİLER

İstanbul'un Şişli ilçesinde 20 kadın girişimciyle birebir görüşme yapılmış ve genel anlamda aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

İşletmenizi kaç yılında kurdunuz?

Hangi sektörde faaliyet gösteriyorsunuz? Bu sektörü seçmenizdeki ana etken nedir?

Kaç çalışanınız var?

İşletmeniz için gelecek planlarınız nelerdir? Büyütmeyi düşünüyor musunuz? Aynı sektörde mi? Neler yapmayı planlıyorsunuz? Büyütmeyi düşünmüyorsunuz, neden, sorun nedir?

İşinizin insanların hangi ihtiyacına çözüm getirmesini isteyerek bu işe başladınız?

Kadın girişimci olmanın avantajları ve dezavantajları sizce nelerdir?

Kadın girişimciliği benimsetmek ve kadın girişimciliğe destek olmak için sizce neler yapılabilir?

Sivil Toplum Kuruluşları veya başka kadın girişimciler dışında ailenizde, arkadaşlarınızdan, banka veya devlet kurumlarından herhangi bir destek aldınız mı?

Yaptığınız işle ilgili diğer kişilerin yaklaşımları nasıl?

Karşılaştığınız ilk ve en büyük engel neydi veya kimdi?

İşletmenizin desteğe ihtiyaç duyduğunu düşündüğünüz en önemli konular nelerdir?

Kadın girişimcilerin 12 tanesi Lise mezunu, 6 tanesi Üniversite mezunu ve 1 tanesi de Ortaokul mezunudur. Yaşları 22 ile 55 arasında değişmektedir. İçinde buldukları sektörler arasında tekstil, kuaförlük hizmetleri, gıda ve perakendecilik bulunmaktadır. Çalışan sayıları da 1 ile 4 arasında değişmektedir.

İşletmelerini büyüme isteği genel olarak bulunmakta ancak maddi sıkıntı ve desteksizlik yüzünden bunu gerçekleştirilmemekteler. Büyük çoğunluğu aile dışında herhangi bir kurumdan destek almadan girişim yaptıklarını belirtmişlerdir. Ailelerinin ve arkadaşlarının desteklerinin itici

güç olduğunu bildirmişlerdir. Erkek egemen bir ticaret hayatında daha katı olmak zorunda kaldıklarını ancak Kadın olmanın da buldukları sektöre katkıları olduğunu dile getirmişlerdir.

En çok zorlandıkları konular genel olarak şu şekildedir:

1. Maddi sıkıntı, maddi destek alamamak,
2. Kira,
3. Mal alımı,
4. Eleman bulma zorluğu.

Crowdsourcing yöntemi içerisinde kadınların sorunlarına çözüm bulabilecekleri üç yol olduğu söylenebilir:

1. **Topluluk yarışmaları (Crowdcontests) veya Topluluğa Devretmek (Crowdcasting):** Kadın girişimci kendi içinde çözüm bulamadığı büyük sorunları veya işleri bir topluluğa devredebilir ve eleman parası ödmeden topluluktan gelecek yanıtlarla ve çözümlerle sonuca gidebilir. Sözgelimi, kendi iş için tasarlaması gereken bir web sayfası, logo, vs. gibi işler hem para hem de ekstra eleman gerektiren işler olabilir. Ekstra eleman almadan, büyük paralar ödmeden bir yarışma yoluyla işe çözüm getirilebilir. Aynı zamanda bu şekilde daha büyük bir kitleye ulaşma şansı da olacaktır.
2. **Topluluk fonu oluşturma (Crowdfunding):** Bu yöntem maddi destek isteyen Kadın Girişimciler açısından en çok kullanılacak yöntemdir. İnternet üzerinden işi için başlatacağı bir bağış fonu, gelecek küçük bağışlarla büyük bir fon oluşturabilir. Sektöre yeni adım atan şarkıcı adaylarının İnternet üzerinden bu yöntemi sıklıkla kullandığını görebiliyoruz.
3. **Topluluk Görüşü (Crowdopinion):** Kadın Girişimciler bu yöntemi de bir pazarlama yöntemi olarak kullanabilirler. Bu yolla belli bir kitlenin bir ürün, mağaza yeri, paket vs. gibi şeyler üzerine fikri alınabilir ve ihtiyaç giderilecek şekilde israfa yol açmadan yapılacak şeyler belirlenebilir. Sosyal medya üzerinden hem girişimin hem de ürünün tanıtımı yapılabilir, topluluğun fikri alınabilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Erkek egemen bir dünya olan girişimcilik dünyasında Crowdsourcing (Topluluklardan Yararlanma) yöntemi Kadın girişimcilere çözüm önerileri sunabilir. Yukarıda saydığımız yöntemler, Kadın girişimcilerin internet üzerinden daha geniş bir kitleye açılmalarına, eleman açısından daha büyük bir yetenek havuzuna ulaşmalarına ve hatta girişimlerini başlatabilmek için gerekli maddi desteği bulmalarına bile yardımcı olabilecek yöntemlerdir. Çok yeni bir kavram olan Topluluklardan Yararlanma, topluluğun gücünü ortaya koyabilmek için ortaya atılmış bir kavramdır. Gittikçe daha çok benimsenen ve kullanılan bu yöntemin ilerleyen zamanlarda daha çok karşımıza çıkacağı ve çeşitleneceği muhakkaktır. Dolayısıyla, bu kavramın geleceğini ve gelişimini takip etmekte fayda vardır.

KAYNAKLAR

- Acs, Z., & Audretsch D. B. (1993). *Innovation and Technological Change: The new Learning*, in G. D. Libecap (ed.) *Advances in the Study of Entrepreneurship, Innovation and Economic Growth*. Greenwich, CT: JAI Press. 109–42.
- Ahl, H. (2006). Why Research on Women Entrepreneurs Needs New Directions. *Entrepreneurship Theory and Practice*. September, 595–621.
- Baker, T., Aldrich, H.E., & Liou, N. (1997). Invisible entrepreneurs: The neglect of women business owners by mass media and scholarly journals in the USA. *Entrepreneurship and Regional Development*, 9(3), 221–238.
- Bessant, J., & Tidd, J. (2007). *Innovation and Entrepreneurship*. Chichester: John Wiley.
- Brabham, D. C. (2008, June). Moving the Crowd at iStockphoto: The composition of the Crowd and Motivations for Participation in a Crowdsourcing Application. *First Monday*, Vol. 13, no. 6, 1-22.
- Brabham, D. C. (2008). Crowdsourcing as a model for problem solving: An introduction and cases. *Convergence*, February, Vol. 14, no. 1, 75-90.
- Barabham, D.C. (2013). *Crowdsourcing*. MIT Press. London, UK.
- Brush, C.G. (2008). Women Entrepreneurs: A Research Overview. *The Oxford Handbook of Entrepreneurship*. Edited by Anuradha Basu, Mark Casson, Nigel Wadson, and Bernard Yeung. Oxford University Press.
- Center for Women's Business Research (2002). *New Analysis Documents Employment and Revenue Distribution of Women-Owned Firms in 2002* (August 27). www.womensbusinessresearch.org
- Collins, O. F. & Moore, D. G. (1964). *The Enterprising Man. East Lansing: Bureau of Business and Economic Research, Graduate School of Business Administration, Michigan State University.*
- Cooper, R.J. (1998). A Multidimensional Approach to The Adoption Of Innovation. *Management Decision*, Vol. 36, No. 8, 493-502.

- Estellés-Arolas, E. & González-Ladrón-de-Guevara, F. (2012a). Towards An Integrated Crowdsourcing Definition. *Journal of Information science*, 38(2), 189–200.
- Green, S., Gavin, M. & Aiman-Smith, L. (1995). Assessing a Multidimensional Measure of Radical Technological Innovation. *IEEE Transactions on Engineering Management*, Vol. 42, No. 3, 203-14.
- Greene, P.P., Hart, M.M., Gatewood, E.J., Brush, C. G., & Carter, N.M. (2003). *Women Entrepreneurs: Moving Front and Center: An Overview of Research and Theory*. Coleman White Paper Series, http://www.unm.edu/~asalazar/Kauffman/Entrep_research/e_women.pdf (Erişim Tarihi: 29.01.2017).
- Hebert, R. F. & Link, A. N. (1982). *The Entrepreneur: Mainstream Views and Radical Critiques*. New York: Praeger Publishing.
- Herbig, P., Golden, E.J. & Dunphy, A. (1994), The Relationship of Structure to Entrepreneurial and Innovative Success. *Marketing Intelligence & Planning*, Vol. 12 No. 9, pp. 37-48.
- Howe, R. (2006) The Rise of Crowdsourcing. *Wired*, Vol. 14, no. 6, pp.1-4, June.
- Kolvalainen, A. & Arenius, P. (2006). *Country Report on Finland*, in C. Brush, N. Carter, E. Gatewood et al. (eds) *The Diana Project International: Growth Oriented Women Entrepreneurs and their Businesses: A Global Research Perspective (New Horizons in Entrepreneurship)*. London: Elgar.
- Liebenstein, H. (1968). Entrepreneurship and Development. *American Economic Review*. (May) 58.
- Mc Clelland, D. (1961). *The Achieving Society*. New York: The Free Press.
- Miller, D. (1983). The Correlates of Entrepreneurship in Three Types Of Firms, *Management Science*, Vol. 29 No. 7, 770-91.
- Minniti, M., Arenius, P. & Langowitz, N. (2005). *Global Entrepreneurship Monitor: 2004 Report on Women and Entrepreneurship*. Babson Park, MA London: Babson College London Business School.
- Neergaard, H. (2006). *Country Report on Denmark*, in C. Brush, N. Carter, E. Gatewood et al. (eds) *The Diana Project International: Growth Oriented Women Entrepreneurs and their Businesses: A Global Research Perspective (New Horizons in Entrepreneurship)*. London: Elgar.
- Saxton, G. D., Onook O. & Rajiv K.(2013). Rules of Crowdsourcing: Models, Issues, and Systems of Control. *Information Systems Management*, 30, 2–20.
- Schumpeter, J. (1934). *The Theory of Economic Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Shane, S. & Venkataraman, S. (2000). The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research. *Academy of Management Review*, 25: 217–26.
- Slevin, D.P. & Covin, J.G. (1990). Juggling Entrepreneurial Style and Organizational Structure: How to Get Your Act Together. *Sloan Management Review*, Vol. 31 No. 2, 43-53.
- Sundin, E. (1988). *Invisualizing Women- The Example of Business Enterpriser*. *Kvinnovetenskaplig tidsskrift*, 9(1), 3–15.
- Thawrani, V., Londhe, N. D., & Singh, R. (2014, May-Jun). Crowdsourcing of Medical Data. *Iete Technical Review*, Vol 31, No 3.

- Utterback, J.M. (1994). *Mastering the Dynamics of Innovation*. Harvard Business School Press, Boston, MA.
- Zhang, L & Zhang H. (2011). *Research of Crowdsourcing Model Based on Case Study*. 8th International Conference on Service Systems and Service Management (ICSSSM). IEEE, Tianjin, 1-5. June 25-27.
- Zhao, F. (2005). Exploring The Synergy Between Entrepreneurship And Innovation. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, Vol. 11, No. 1, 25-41.
- TÜİK (2017) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21529> (Erişim Tarihi: 27.01.2017).

İktisadi Oylama: Tespitler ve Türkiye Örneği

***

Economic Voting: Determinations and Turkish Context

Sedef Şen

Arş Gör. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, sedfsen@gmail.com

Murat Donduran

Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, donduran@yildiz.edu.tr

Özet

Bu çalışmada 1950’li yıllarda teorik temelleri atılan ve günümüze kadar birçok araştırmaya konu olan iktisadi oylama literatürüne yönelik yapılan tespitler gösterilmeye çalışılmıştır. Bu tespitler makro ve mikro ölçekte ayrı ayrı ele alınarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı iktisadi oylama literatürü hakkında genel bir çerçeveyi araştırmacılara sunmak ve bu konuda çalışmayı düşünen kişilere yol göstermektir. Spesifik olarak, Türkiye örneği çalışan araştırmacıların çalışmalarına yer verilmiştir. Türkiye’deki seçmenlerin oy verme davranışı üzerinde etkili olan iktisadi faktörlerin yanı sıra sosyo-demografik faktörlerin de etkili olduğunu gösteren çalışmalara da yer verilmiştir. Türkiye’deki seçmen profiline bakıldığında ele alınan çalışmaların birçoğunda seçmenlerin genel olarak iktisadi konulara duyarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Oylama, VP Fonksiyonu, Seçmen Davranışı.

JEL Kodları: A10, H10, Z18

Abstract

In this study it is aimed to demonstrate findings about economic voting whose theoretical foundations are based on 1950’s and discussed in numerous studies up to now. Findings are evaluated separately as macro and micro. The aim of this study is to present a general framework of economic voting literature and guide to researchers tending to analyzing on that field of study. It is particularly included papers focused on Turkish context by researchers. It is allowed for the studies indicating that sociodemographic issues have influence on voter’s behavior in Turkey as well as economic issues. Considering Turkish voter, it is concluded that most of studies dealing with economic voting found that voters are broadly sensitive to economic issues in Turkey.

Keywords: Economic Voting, VP Function, Voter Behavior.

JEL Codes: A10, H10, Z18

Makale gönderim tarihi / Received: 17.12.2016, Kabul tarihi / Accepted: 31.05.2017

DOI: 10.22466/acusbd.278464

1. GİRİŞ

“Ekonomiyi düşündüğünüzde seçimleri düşünün; Seçimleri düşündüğünüzde, ekonomiyi düşünün.” (Tuftte, 1978, s.65)

İktisadi oylama (economic voting) konusu iktisat, siyaset, toplum bilimi ve ekonometri gibi birçok bilim dalının kesiştiği bir çalışma alanıdır. Bu durum ise iktisadi oylama konusunda yapılan çalışmaların çok büyük boyutlara ulaşmasına neden olmuştur. Literatürdeki çalışmaları özetlemek yoluna başvuran çoğu araştırmacı başvuracakları makale sayılarını belli ölçütlere göre sınırlandırmakta ve bu makalelerden yola çıkarak literatürü özetlemektedir. Biz de benzer şekilde iktisadi oylama konusunun çalışıldığı makaleleri Türkiye örnekleminin göz önüne alındığı çalışmalar olarak sınıflandırdık ve bu çalışmaları detaylandırdık. Türkiye ile ilgili kısma geçmeden önce iktisadi oylama literatürünün günümüze kadar nasıl bir gelişim gösterdiğini de çalışmamızda göstermeye çalıştık.

İktisadi oylama literatürü en genel anlamda partilerin almış oldukları oy oranları üzerinde etkili olan iktisadi ve politik faktörleri incelemektedir. 1950’lerde Downs (1957)’un çalışması ile teorik temelleri atılmış, 1970’lerde ise ilk ampirik çalışmalarını vermiştir. VP fonksiyonu araştırmaları olarak da adlandırılan iktisadi oylama literatüründe, VP sırasıyla oy (vote) ve popülerite oyu (popularity poll) olarak adlandırılmaktadır. VP fonksiyonu iktisadi ve politik değişkenlerdeki değişim sebebiyle hükümetin seçim döneminde almış olduğu oy oranında meydana gelen değişimi temsil eder (Nannestad & Paldam, 1994).

Çalışmamızda ilgili literatürde meydana gelen gelişmeler iki genel çerçevede incelenmiştir: Makro ve mikro çalışmalar. Bir sonraki başlıkta incelenecek olan bu çalışmaları iktisadi oylama literatüründeki diğer konular takip edecektir. Son olarak Türkiye örneği göz önüne alınıp ilgili literatürün gelişimi incelenecektir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

İktisadi oylama literatürünü ayrıntılı bir şekilde inceleyen iki tane önemli çalışma mevcuttur. Bunlar sırasıyla Nannestad ve Paldam’ın (N&P) 1994 yılında Public Choice dergisinde yayımlanan çalışması ile Lewis-Beck ve Stegmaier’in yine aynı dergide yayımlanan 2013 yılı çalışmasıdır. Google

Akademi'ye göre her iki çalışmaya toplamda 700'e yakın atıf yapılmıştır¹. Bu çalışma, büyük ölçüde ilgili yazarların çalışmaları referans alınarak oluşturulmuştur. Lewis-Beck ve Paldam (2000), VP fonksiyonu ile ilgili temel bulguları 9 maddede şöyle özetlemiştir:

1. Oy ve popülerite fonksiyonları temel olarak benzerdir; ancak popülerite fonksiyonlarının uyumu daha iyidir.
2. VP fonksiyonunun e (economic) kısmı oylardaki değişimin 1/3'ünü açıklamaktadır.
3. İki büyük (the big two): Oylar çoğunlukla işsizlik/büyüme ve enflasyon makro iktisadi değişkenlerine tepki göstermektedir.
4. Seçmenler miyoptur.
5. Geriye dönük (retrospective) iktisadi oylama ileriye yönelik (prospective) iktisadi oylamadan daha büyük bir etkiye sahiptir.
6. Sosyal yönelimli (sociotropic) iktisadi oylama ego yönelimli (egotropic ya da pocketbook) iktisadi oylamadan daha büyük etkiye sahiptir.
7. Şikâyet asimetrisi (grievance asymmetry): Seçmenler pozitif değişimlere göreceli olarak negatif değişimlere daha fazla tepki göstermektedirler.
8. Seçmenlerin makroekonomi bilgisi ve var olan bilgiyi nasıl elde ettiği konusu az bilinmektedir.
9. İstikrarsızlık problemi (instability problem): VP fonksiyonunun literatürdeki en büyük eksikliği istikrarlılık bakımından zayıf olmasıdır. Hem ülkeler arası çalışmalarda hem de aynı ülke içinde zaman boyunca istikrarlı olmadığı gözlemlenebilir.

Bu maddelere ek olarak Lewis-Beck ve Stegmaier (2013) Nannestad ve Paldam (1994)'in çalışmasına dayanarak bir farklı tespitte daha bulunmuştur:

10. Hükümetler yönetim maliyeti (cost of ruling) etkisine maruz kalmaktadır.

İlgili tespitleri detaylandırmadan önce şu kavramları tanıtmamız gerekmektedir: Sosyal ve ego yönelimli iktisadi oylama, geriye ve ileriye dönük iktisadi oylama, seçmen miyopluğu ve yönetim maliyeti. Seçmen davranışlarına yönelik mikro çalışmalarda data seti olarak anket verilerine başvurulur. Anketlerde ise seçmen davranışları hedef ve zaman (target and

time) ayırımına tabi tutulur (Lewis-Beck & Stegmaier, 2013). Buna göre seçmenlerin ekonominin bütününe yönelik öznel değerlendirmeleri oy tercihleri ile ilişkili ise sosyal yönelimli iktisadi oylamadan; seçmenlerin kendi kişisel iktisadi durumları oy tercihleri ile ilişkili ise ego yönelimli iktisadi oylamadan bahsedilir (Ansolabehere vd., 2008). Zaman boyutunda ise seçmenlerin ekonominin performansını değerlendirirken ileriye yönelik mi yoksa geriye bakarak mı oy verme davranışını belirlediği tespit edilmeye çalışılır (Lewis-Beck & Stegmaier, 2013)². Seçmen miyopluğu, seçmenlerin ekonomiyi değerlendirirken yakın geçmişi hatırlaması ancak uzak geçmişi hatırlamaması ile ilgili olarak kullanılan bir kavramdır. Son olarak yönetim maliyeti kavramı ise hükümetlerin yönetimde kalma süresinin büyüklüğüne bağlı olarak bir sonraki seçimlerde oy kaybı yaşayabileceğini göstermede başvurulan ifadedir.

İktisadi oylama literatürünün başlangıcı üç önemli çalışma çerçevesinde şekillenmiştir: Kramer (1971), Mueller (1970) ve Goodhart ve Bhansali (1970). Kramer (1970) çalışmasında ilk defa V-fonksiyonunu tanıtırken Mueller (1970) ve Goodhart ve Bhansali (1970) benzer zamanlarda P-fonksiyonunu tanıtmışlardır. Her üç çalışmada da Downs(1957)'un çalışmasının iktisadi oylama konusunun teorik başlangıç noktası olduğu belirtilmiştir. Downs'un teorisi zamanla "sorumluluk hipotezi (responsibility hypothesis)" ismi ile bilinir hâle gelmiştir (Nannestad & Paldam, 1994). Sorumluluk hipotezine göre seçmenler ekonomideki gelişmelerden hükümetleri sorumlu tutmaktadırlar. Bu hipoteze göre ekonominin iyi/kötü olması hükümetlerin popülaritesini artıracaktır/azaltacaktır. Bu durum ise hükümet lehine/aleyhine oy oranında artışı/azalışı beraberinde getirecektir. 1980'li yılların sonuna kadar iktisadi oylama konusunda meydana gelen gelişimi Nannestad ve Paldam (1994) 3 temel dalgaya ayırarak incelemektedir: İlk dalgada (1960'ların sonu-70'lerin başı) VP fonksiyonunun varlığı ile ilgili yüksek derecede anlamlı sonuçlara ulaşıldığı belirtilmiştir; ikinci dalgada (1970'lerin sonu-80'lerin başı) VP fonksiyonunun zamana ve ülkelere göre istikrarlılık göstermediği tespit edilmiştir; üçüncü dalgada (1980'lerin sonu) ise VP fonksiyonunun iktisadi boyutu ile ilgili yapılan çalışmaların politik boyutu ile ilgili yapılan çalışmalara göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Nannestad & Paldam, 1994). İlk iki dalga kapsamında

yapılan çalışmaların neredeyse hepsi makro ölçekli çalışmalar olurken, üçüncü dalga kapsamındaki çalışmalar mikro nitelikte, diğer bir deyişle bireysel seçmenin iktisadi oy verme davranışı ile ilgili olmuştur (Nannestad & Paldam, 1994).

İktisadi oylama konusu üzerine yapılan ilk ampirik çalışmaların sonucu, seçmenlerin ekonomideki iktisadi değişimlere yüksek derecede duyarlı olduğunu göstermektedir. Nannestad ve Paldam (1994)'ın bu tespitinin yerleşik (established) ve geçiş (transitional) demokrasilerinde hâlâ geçerli olduğunu Lewis-Beck ve Stegmaier (2013) desteklemektedir. İktisadi oylama konusunun en fazla çalışıldığı ülke Amerika olmuştur³. İlgili teorinin temellerinin ve ilk uygulamalarının bu ülkede olması ve Amerika datasının varlığı bu ülke üzerine yapılan çalışmaların büyük boyutlara ulaşmasının nedeni olarak gösterilebilir (Nannestad & Paldam, 1994). Fransa, İngiltere ve Danimarka yoğun olarak çalışılan diğer ülkelere örnek olarak verilebilir (Lewis-Beck & Stegmaier, 2000)⁴. Çalışmalar en genel çerçevede makro ve mikro çalışmalar olarak ikiye ayrılabilir.

2.1. Makro Çalışmalar

Makro çalışmalarda çoğunlukla büyüme, enflasyon ve işsizlik değişkenlerine karşı seçmenlerin duyarlılığı ölçülmeye çalışılmıştır. Sıklıkla bu değişkenlere başvurulmasının sebebi, seçmenlerin medya aracılığıyla bu değişkenlerdeki değişim hakkında daha fazla güncel bilgiye sahip olması ve iktisadi kavram olarak bu değişkenlerin ne anlama geldiğini bilmesi olarak gösterilebilir. Sorumluluk hipotezinin test edildiği makro çalışmalarda bağımlı değişken olarak hükümetlerin almış oldukları oy oranları, hükümet memnuniyet düzeylerini gösteren farklı endeksler ve anket sonuçları olabilmektedir. Enflasyon, işsizlik ve büyüme değişkenlerinin açıklayıcı değişken olarak kullanıldığı bu modellerde elde edilen sonuçlar şu şekilde olabilmektedir: Büyüme oranında meydana gelen pozitif (negatif) yönlü bir artış (azalış) hükümet lehine (aleyhine) verilen oy oranları üzerinde pozitif (negatif) bir etkiye sahiptir. Beklentiler bu doğrultuda olmakla birlikte anlamlı bir oy oranı-büyüme ilişkisinin görülmediği çalışmalar da olabilmektedir. VP fonksiyonlarının istikrarsızlığı kısmında bu konu detaylandırılacaktır.

Mueller (1970) sorumluluk hipotezine farklı bir bakış açısı getirmiştir. Sorumluluk hipotezinde asimetrinin varlığına dikkat çeken Mueller (1970:34)'a göre, seçmenlerin ekonomi iyi olduğu zaman hükümet lehine kullandıkları oy oranı artışı ile ekonomi kötü olduğu zaman hükümet aleyhine kullandıkları oy oranı düşüşü aynı değildir. Diğer bir deyişle, seçmenler hükümetleri ekonomi kötüye gittiği zaman daha fazla cezalandırmaktadır. Mueller (1970), bu olguyu “kötü olanları kovma asimetrisi (kick-the-rascals-out-asymmetry)” olarak adlandırırken Nannestad ve Paldam (1994) bu hipotezi şikâyet asimetrisi (grievance asymmetry) olarak adlandırmıştır.

Sorumluluk hipotezinin geçerliliği azınlık hükümeti ya da koalisyon hükümeti olduğu durumlarda sekteye uğramaktadır. Bu tarz hükümetlerin olması, yönetimin durağan olmaması (unstable government) anlamına gelmektedir. Durağan hükümet (stable government) ise parlamenter çoğunluğa sahip ve tüm seçim dönemi boyunca normal bir şekilde ülkeyi yönetebilen hükümet olarak tanımlanmaktadır (Nannestad & Paldam, 1994). Durağan olmayan hükümet dönemlerinde seçmenin negatif iktisadi değişimlere yönelik, hükümeti hâlâ sorumlu tutup tutmayacağı problem hâline gelmektedir. Bu konu ile ilgili iki önemli tespit bulunmuştur (Nannestad & Paldam, 1994): Sorumluluk hipotezi yapısı işlemez hâle gelir, ilgili açıklayıcı değişkenlerin işaretleri değişebilir.

Sorumluluk hipotezini sekteye uğratan bir diğer çalışma ise Almanya örneği çalışan Hans Rattinger'dan gelmiştir. Rattinger (1981, 1991: Nannestad ve Paldam'dan: 234) çalışmaları şu sonuca ulaşmıştır: Sol ideolojik görüşe sahip olan partilerin hükümette olması durumunda işsizlik oranında meydana gelen artış bu partilere yönelik destekte bir azalış oluşturmamıştır. Benzer şekilde sağ ideolojik görüşe sahip partilerin hükümette olması durumunda enflasyon oranında meydana gelen bir artış bu partilerin oy oranlarında azalış yaratmamıştır. Rattinger, ulaştığı bu sonucu “müşteri hipotezi (cliente hypothesis)” olarak adlandırmıştır. Bu hipoteze göre, seçmenler iktisadi bir büyüklükle ilgili şikâyette bulunduğunda, bu şikâyeti en fazla önemseyen parti etrafında toplanırlar. Partizan teori, sol partilerin daha çok işsizlik oranını düşürücü politikalara, sağ partilerin ise enflasyon oranını düşürücü politikalara yöneldiğini söylemektedir (Hibbs, 1977). Parti ideolojilerinin uygulanan iktisadi politika üzerinde etkili olduğunu söyleyen

partizan teori, müşteri hipotezinin oluşumundaki kalkış noktası olarak gösterilebilir. Rattinger (1981, Nannestad ve Paldam'dan: 234) çalışmasında sosyal demokratların işsizlik ile birlikte hükümette kalabileceğini; ancak enflasyon ile kalamayacağını göstermiştir.

Sorumluluk hipotezinin test edildiği makro çalışmaların zamanla daha kompleks hâle gelmesi seçmen düşüncelerinin değerlendirilmesi ile başlamıştır. Seçmen düşüncelerine yönelik yapılan anketlerin daha karmaşık hale gelmesi makro çalışmaların kompleks olmasını beraberinde getirmiştir. Danimarka'da seçmen algılarının detaylı toplam ölçümlerine (aggregate measures) dayanan aylık popülerite data seti ile yapılan çalışma ekonomi ve oylar arasındaki bağı bulanıklaştığını göstermiştir. Bu durum ise mikro çalışmalara yönelme yönünde eğilim oluşturmuştur (Lewis-Beck & Paldam, 2000).

2.2. Mikro Çalışmalar

Mikro çalışmalar iki temel kavram üzerine oturtulmuştur: Seçmenlerin hedef ve zaman motivasyonu. Sosyal ve ego yönelimli seçmen, geriye ve ileriye bakan seçmen bu kısımda tartışılacak konulardır. Hedef ve zaman hipotezleri üzerine yapılan ilk çalışmalar sosyal yönelimli iktisadi oylama kavramının öncülere Kinder ve Kiewiet (1979) ile Fiorina (1981)'ya aittir. Amerika üzerine yapılan bu çalışmalarda yatay kesit veri seti kullanılmıştır. Fiorina (1981) ve Kiewiet (1983)'in seçim anketi çalışmaları Amerika'da mikroiktisadi oy çalışmalarına doğru bir yönelim olduğunu ortaya koymuştur (Lewis-Beck & Stegmaier, 2009). Kiewiet (1983) Amerika'da ego yönelimli iktisadi oylamanın sosyal yönelimli iktisadi oylamaya göre daha zayıf olduğunu göstermiştir. Nannestad ve Paldam (1997) Danimarka için yapmış oldukları çalışmalarında seçmenlerin ego yönelimli oy verme davranışının sosyal yönelimli oy verme davranışına göre daha baskın olduğunu ortaya koymuşlardır. Hedef ve zaman yönelimli hipotezleri bir arada ele alan çalışmalara Kiewiet (1983); Anderson (2000); Duch ve Stevenson (2008), Nadeau vd., (2013) örnek olarak verilebilir. Bu çalışmalarda sırasıyla şu sonuçlara ulaşılmıştır: Amerika'da güçlü bir sosyal yönelimli ve geriye bakan seçmen profili mevcuttur; 13 AB ülkesi üzerine yapılan bu çalışmada güçlü bir sosyal yönelimli ve geriye bakan seçmen vardır; 19 ülke ve 165 anket

çalışmasına dayanılarak yapılan bu çalışmada benzer şekilde güçlü bir sosyal yönelimli ve geriye bakan seçmen ile karşılaşılmıştır; 1988-2004 yılları arası anket verileri kullanılarak 10 AB ülkesi üzerinde yapılan bu çalışma da diğerleri ile benzer sonuç vermiştir. Çalışmaların sonuçları göstermektedir ki sosyal yönelimli ve geriye bakan seçmen ego yönelimli ve ileriye bakan seçmene göre iktisadi oylamada daha anlamlı sonuçlar vermektedir. Ego yönelimli ve ileri bakan seçmenlerin anlamlı olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur (Nadeau & Lewis-Beck 2001; Lockerbie, 1992; Price & Sanders, 1995).

2.3. Diğer Konular

Seçmenler ekonomi hakkında ne kadar bilgiye sahiptir?

N&P bu soruya “partizan sapması (partisan bias)” kavramı ile cevap vermektedir. Partizan sapması, seçmenlerin politik tercihlerinin iktisadi gelişmeleri gözlemlemesini bulanıklaştırdığını söylemektedir. Şöyle ki seçmenler kendi ideolojik görüşlerini yansıtan partilerin hükümette olması durumunda ekonominin iyi olduğunu düşünmektedir; ancak aksi durumda ekonominin kötü olduğu izlenimi oluşmaktadır (Lewis-Beck & Stegmaier, 2013). Bu endojenlik sorunu üzerine anket araştırmalarına dayanan çalışmalar yapılmıştır (Wlezien vd., 1997 ; Lewis-Beck vd., 2008; Nadeau vd., 2013). Çalışmalarda ulaşılan sonuçlar, partizan sapması dikkate alındığında iktisadi oylamanın büyüklüğünün azalış göstermesi; ancak partizan sapması egzogen hâle getirildiğinde iktisadi oylamanın büyüklüğünde artışın gözlenmesidir.

Popülarite fonksiyonlarının uyumu niçin daha iyidir?

VP fonksiyonlarının V kısmı oy oranlarına göre açıklanmaya çalışılırken P kısmı anket verilerine, diğer bir deyişle kamuoyu yoklamalarına dayanılarak açıklanır. Her iki fonksiyonun da amacı partilere seçmen tercihlerinin sinyalini göndermektir. V fonksiyonunun verisini seçim sonuçları oluştururken kamuoyu yoklaması için seçimin olmasına gerek yoktur. Bu sebeple kamuoyu yoklaması yolu ile partilere sinyal göndermek daha kolay ve daha az risklidir. Dahası kamuoyu yoklaması ile gönderilen sinyaller daha güçlü olabilmektedir. Bütün bu durumlar P fonksiyonun V fonksiyonuna göre daha iyi uyumlu sonuçlar vermesine sebep olarak gösterilebilir (Nannestad & Paldam, 1994).

Seçmenler seçim sonuçları üzerinde çok küçük bir etkiye sahip olduğu hâlde niçin oy kullanır?

Oylama paradoksu. Son derecede küçük etki (infinitesimal influence) ya da $1/N$ problemi olarak bilinen bu sorunsala iki türlü cevap verilebilir: İnsanlar oy kullanmayı sevmektedirler; demokratik sistemlerde oy kullanmama, bedavacılık (free ride) problemi oluşturduğu için seçmenlerin üzerinde “oy kullanma bir görevdir” baskısı oluşmaktadır (Nannestad & Paldam, 1994).

Seçmen miyopluğu nasıl ele alınır?

Makroölçekteki zaman serisi analizlerinde bu önerme gecikme değerinin 1 olmasını, t-1, ifade eder. Lewis-Beck ve Stegmaier (2013) bu önermenin günümüzde de hâlâ geçerli olduğunu söylemektedir. Bütün makroölçekli çalışmalarda kısa dönem gecikme değeri genellikle 1 yıl olarak ele alınır. Bu ortak hareket, etkilerin karşılaştırılması noktasında bir standart sağlamaktadır. Miyopluk varsayımının geçerli olup olmadığının tespiti için daha sağlam analizlere ihtiyaç olduğu belirtilmektedir (Lewis-Beck & Stegmaier, 2013).

Hükümetlerin yönetimde kalma süresi oy oranları üzerinde nasıl etki oluşturur?

Hükümetler zaman içerisinde düşmanlar yaratabilir ve destekçileri hayal kırıklığına uğrayabilir (Lewis-Beck & Stegmaier, 2013). İngiltere genel seçimleri için yapılan araştırma sonucu yönetimde kalma süresi değişkeni katsayısının -3,1 olduğunu göstermiştir. Bunun anlamı bir sonraki seçimlerde hükümet oylarının %3’ünü yönetim maliyeti sebebi ile kaybedecektir (Lewis-Beck vd., 2004). Paldam (1991) ise gelişmiş demokrasiler için yürütmüş olduğu çalışmada %1,6 oranında hükümetlerin yönetim etkisi ile oy kaybedeceğini bulmuştur. Yönetim maliyeti etkisinin hâlâ devam ettiği belirtilmiştir (Lewis-Beck & Stegmaier, 2013).

VP fonksiyonları istikrarsız mıdır?

İstikrarsızlık görünür müdür (apparent) yoksa doğasında kendisini barındırır mı (inherent) sorgulamaları ile bu soruya cevap aranmaya çalışılmaktadır. Lewis-Beck ve Paldam (2000) VP fonksiyonlarında göz önüne almadığımız ya da yanlış uyguladığımız faktörlerin istikrarsızlığa neden olabileceğini söylemektedir. Gözlemlenen istikrarsızlıkların çoğunun

görünür olduğunu söyleyen Lewis-Beck ve Paldam (2000) eksik teorik alt yapının olması ve ölçüm yetersizliği gibi sebepler ile VP fonksiyonunun istikrarsız olabileceğini söylemektedir. Örneğin iki partili ve çok partili sistemin yapısını anlamadan sorumluluk hipotezini uygulamaya çalışmak VP fonksiyonlarında istikrarsızlığa sebep olabilir. İki partili sistemde seçmen hükümet lehine ya da aleyhine davranış sergileyebilir. Çok partili sistemde ise koalisyon hükümetine göre davranabilir, koalisyon hükümeti içerisindeki herhangi bir partiye göre davranabilir ya da koalisyondan hariç olarak spesifik olarak başka bir partiye göre davranabilir (Lewis-Beck & Paldam, 2000). Sorumluluk hipotezi düzgün bir şekilde anlaşılıp modellendiğinde görünüşte olan istikrarsızlığın kaynağı ortadan kaldırılabilir. Yanlış iktisadi değişkenlerin seçimi de tutarsız sonuçlara ulaşılmasına neden olabilir. Seçmenler ekonomiyi göz önüne alabilir; ancak farklı zamanlarda farklı göstergelere önem verebilir. Örneğin seçmenlerin ilgilendiği büyüklük işsizlik olurken seçim anketlerinde enflasyona odaklanılması iktisadi oy fonksiyonu ilişkisinin görünmemesine neden olabilir (Lewis-Beck & Paldam, 2000).

3. TÜRKİYE'DE İKTİSADİ OYLAMA

Türkiye'de iktisadi oylama denilince akla ilk gelen isim şüphesiz ki Ali Akarca'dır. Ali Akarca günümüze kadar yapmış olduğu çalışmalarla literatürün Türkiye ayağına birçok katkıda bulunmuştur. Aysit Tansel, Cem Başlevent, Ali Çarkoğlu ve Hasan Kirmanoğlu iktisadi oylama literatürüne önemli katkıları bulunan diğer araştırmacılarıdır. Türkiye için VP fonksiyonunun geçerliliğini araştıran birçok çalışma yapılmıştır (Akarca & Tansel, 2003; Başlevent vd., 2004; Başlevent vd., 2005; Akarca & Tansel, 2006; Akarca & Tansel 2007; Başlevent vd., 2009; Akarca, 2010; Akarca, 2011; Başlevent & Kirmanoğlu, 2015). Bu kısımda ilgili yazarların bazı çalışmaları göz önüne alınarak Türkiye'de seçmen davranışlarını etkileyen faktörlerin neler olduğu incelenmeye çalışılmıştır. Diğer bir deyişle, VP fonksiyonlarının Türkiye'de geçerliliği sorgulanmıştır.

Akarca ve Tansel (2003) 1995 yılı genel seçim sonuçlarını göz önüne alarak iktisadi performansın seçim sonuçları üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığını incelemiştir. Yatay kesit veri setine başvuru bu çalışmada, partilerin her ilden almış oldukları oy oranlarını etkileyen faktörleri

açıklamaya çalışmışlardır. Büyüme oranları seçmenlerin duyarlı olabileceği iktisadi değişken olarak göz önüne alınmıştır. Seçmenlerin geçmişe dönük iktisadi oylama davranışı sergileyip sergilemediklerini görebilmek için büyüme oranının bir dönem gecikmeli değeri modele dâhil edilmiştir. Bir önceki seçimde partilerin almış oldukları oy oranları da modele açıklayıcı değişken olarak dâhil edilmiştir. Bu yola başvurulmasının nedeni oy oranlarında bir ataletin olup olmadığını tespit edebilmektir. Büyüme oranı değişkeni katsayısının hükümet partisi için pozitif, diğer partiler için negatif olması beklenilmektedir. 1995 yılı veri seti ile iktisadi oylama konusunun çalışılmasının sebebinin çeşitli şekillerde açıklamışlardır: 1995 yılı seçimi dürüst ve adil bir şekilde gerçekleşmiştir ve seçim sonuçlarını etkileyecek olağanüstü bir durum ile karşılaşmamıştır; 91 ve 95 yılı seçimlerinin adil bir ortamda gerçekleşmiş olmasına hükümet partilerinin büyük oranda oy kaybetmiş olmaları kanıt olarak gösterilmiştir; 91 ve 95 seçimlerinin 83, 99 ve 2002 seçimlerinde olduğu gibi yasaklı bir politika lideri barındırmıyor olması da yazarları bu yıllardaki seçim verisini kullanmaya iten etmen olmuştur (Akarca & Tansel, 2003). Çalışmada elde edilen sonuçlar ise şöyledir: Türkiye'deki seçmenler iktisadi değişimlere duyarlı olarak oy kullanmaktadırlar; seçmenler oy kullanırken geçmişe bakarak oy tercihinde bulunmamaktadırlar; koalisyon hükümetinde sadece 1. partiyi iktisadi değişimlerden sorumlu tutmaktadırlar; sadece radikal karşıt partiler (extremist opposition parties) kötü iktisadi şartlardan yarar sağlamaktadır. Akarca ve Tansel (2007) bu çalışmasında da benzer şekilde 1995 yılı genel seçim verisini göz önüne alarak iktisadi oylama konusu araştırmışlardır. 2003 yılı çalışmalarından farklı olarak eğitim seviyesi, şehirde yaşayan nüfus sayısı, iki seçim dönemi arasında olan net göç oranı ve tarım dışı sektörde çalışan kadın işçi sayısı değişkenleri de göz önüne alınarak VP fonksiyonu genişletilmiştir. 2003 yılı çalışmasında ulaştıkları sonuçları bu çalışmada pekiştirmişlerdir. Farklı olarak yönetim maliyeti ve stratejik oylama etkilerinin oy oranlarında azalış oluşturacağını göstermişlerdir.

Başlevent vd., (2004) Türkiye'deki seçmen profilini incelemiştir. Veri araştırma tarafından 2002 yılında Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı adına yapılan özel bir çalışmanın anket verilerine başvurulmuştur. Anket 26 ilde, 18 yaş üzeri, 1807 seçmen üzerinde

uygulanmıştır. İktisadi değişkenlerin yanı sıra sosyodemografik faktörlerin de göz önüne alındığı bu çalışmada multinominal logit tahmin yöntemine başvurulmuştur. Partiler ideolojik pozisyonlarına göre 8 ayrı gruba ayrılmış ve Adalet ve Kalkınma Partisi referans parti olarak ele alınmıştır. Bu çalışma uygulanan model tahmin yöntemi sebebiyle seçmenlerin oy verme olasılığını ölçen bir çalışma olarak düşünülebilir. Sosyodemografik değişkenler olarak yaş, eğitim düzeyi, cinsiyet, kır-kent nüfusu ve din faktörleri ele alınmıştır. Ek olarak Avrupa Birliği üyeliğine destek, Kürt ve Alevi etnik kimliğini temsil eden değişkenler de modele dâhil edilmiştir. Multinominal logit tahmini, analize dâhil edilen herhangi bir partinin referans parti olan AKP'ye göreceli olarak ilgili açıklayıcı değişkenlerden etkilenme olasılığını göstermektedir. Örneğin, Doğru Yol Partisi (DYP) için çözülen modelde kadın seçmenlerin katsayısı 1,929 olarak tahmin edildiye kadınların erkeklere göre yaklaşık iki kat daha fazla DYP'yi AKP'ye göre tercih etme olasılığı olduğu söylenmektedir. Çalışmanın sonuçları partilerin ikili olarak karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Çok yönlü sonuçlara ulaşılmıştır. Başlevent vd., (2005) aynı veri setini kullanarak benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

Akarca ve Tansel (2006)'in Public Choice dergisinde yayımlanan bu önemli çalışmasında 1950-2004 arası Türkiye'de gerçekleşen tüm genel ve yerel seçimler göz önüne alınmış ve iktisadi performansın oy oranları üzerinde oluşturacağı etki gösterilmiştir. 2004 yılında yapmış oldukları çalışma ile benzer sonuçlara ulaştıkları bu çalışmada, Türkiye'deki seçmenlerin iktisadi değişimlere duyarlı olduğunu, diğer bir deyişle VP fonksiyonunun geçerli olduğunu daha fazla detaylandırılarak göstermişlerdir.

Çarkoğlu (2008) 2007 Temmuz ayı genel seçimleri öncesinde ve sonrasında yapılan anket verilerini kullanarak seçmenlerin oy verme tercihini etkileyen temelde iki kavram üzerinde yoğunlaşmıştır: İdeoloji ve ekonomi. Çalışmada genç ve yaşlı nüfusun oy verme tercihlerinin karşılaştırılması, eğitim seviyesinin oy verme davranışı üzerine etkisi gibi çeşitli konulara değinilmiştir. Seçmenlerin oy verme davranışı üzerinde iktisadi değişkenlerin etkili olması, seçmenlerin daha çok sosyal yönelimli ve geçmişe bakarak karar vermesi ulaşılan diğer sonuçlardır.

İktisadi oylamanın varlığını açıklayan çalışmaların yanı sıra oyların partiler arasında geçişkenliğini ve sebeplerini araştıran; partilerin bir sonraki

seçimlerde alacakları oy oranlarını tahmin eden; Türkiye içerisinde var olan göç hareketinin seçmenlerin oy verme davranışını nasıl etkilediğini gösteren çalışmalar da mevcuttur (Akarca, 2008; Başlevent & Akarca, 2008; Akarca, 2009; Akarca & Başlevent, 2010; Akarca & Başlevent, 2010; Akarca & Tansel, 2015).

4. SONUÇ

İktisadi oylama her zaman popüleritesini koruyan bir konu olmuştur. Seçmenlerin oy verme davranışlarını, duyarlı oldukları değişkenleri, talep ve isteklerini tespit etmek isteyen partiler her seçim döneminde ya da öncesinde bu soruların cevaplarını tespit etmeye yönelik çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duymaktadır. Araştırmacıların yapmış oldukları çalışmalar ve elde edilen tespitler, partilere yol gösterici olmaktadır. Türkiye'deki seçmen profiline baktığımızda, seçmenlerin genel olarak iktisadi konulara duyarlı olduğunu söyleyebiliriz. Gelişmekte olan ülkelerde seçmenlerin iktisadi olgulara duyarlılıkları iktisadi olmayan konulara duyarlılıklarına göre daha baskın olduğu söylenebilir. Gelişmiş ülkelerde ise seçmenler iktisadi olmayan, çoğunlukla sosyal içerikli politik söylemlere ve bu konularda yapılan çalışmalara göre oy verme eğiliminde olabilir. Bu araştırma konusu gelecek çalışmalar için göz önünde bulundurulabilir. Türkiye için yapılan çalışmalar çoğunlukla genel seçimler için olmuştur. Yerel seçim çalışmalarının az olmasında veri eksikliği en temel sebep olarak gösterilebilir. Hem makro hem de mikro çalışmaların örnekleri mevcuttur ve birçok çalışma birbirini destekler sonuçlara ulaşmıştır.

NOTLAR

¹ Literatürde meydana gelen daha önceki gelişmeler hakkında bilgi almak şu çalışmalara bakılabilir: Monroe (1984); Kiewet ve Rivers (1985) ve Schneider ve Frey (1988).

² Hedef ve zaman boyutunu göz önüne alarak seçmenlere anketlerde yöneltilen sorular şu şekilde olabilmektedir (Lewis-Beck & Stegmaier, 2013):

1. Geriye dönük sosyal yönelimli soru: 12 ay öncesi ile karşılaştırdığımızda, ulusal ekonominin şu anda daha iyi, daha kötü ya da aynı olması ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
2. İleriye dönük sosyal yönelimli soru: Gelecek 12 ay boyunca ekonominin daha iyi, daha kötü ya da aynı olacağı konusunda ne düşünüyorsunuz?

3. Geriye dönük ego yönelimli soru: 12 ay öncesi ile karşılaştırdığınızda, hane halkı finansal durumunuzun şu anda daha iyi, daha kötü ya da aynı olması ile ilgili ne düşünüyorsunuz?

4. İleriye dönük ego yönelimli soru: Gelecek 12 ay boyunca hane halkı finansal durumunuzun daha iyi, daha kötü ya da aynı olacağı konusunda ne düşünüyorsunuz?

³ Amerika örneği üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi sahibi olmak için Lewis-Beck ve Stegmaier (2009) ile Lewis-Beck ve Stegmaier (2000) çalışmalarına bakınız.

⁴ Fransa örneği çalışmaları için, Lafay (1991) ve Lafay (1984) çalışmalarına bakınız. İngiltere örneği çalışmaları için, Goodhart ve Bhansali (1970), Pissarides (1980), Whitley (1986) ve Sanders (2000) çalışmalarına bakınız. Danimarka örneği için, Nannestad ve Paldam (2000) çalışmasına bakınız.

KAYNAKÇA

- Akarca, A. (2008). *Inter-Party Vote Movements in Turkey Between 1999 and 2002: A Statistical Analysis Using Cross-Provincial Election Data*. MPRA Paper 927.
- Akarca, A. (2009). A Prediction for AKP's Nationwide Vote Share in the 29 March 2009 Turkish Local Elections. *İktisat İşletme ve Finans*, 24(276), 7-22.
- Akarca, A. (2010). Analysis of the 2009 Turkish Election Results from an Economic Voting Perspective, *European Research Studies*, 13(3), 3.
- Akarca, A. (2011). Inter-Election Vote Swings for the Turkish Ruling Party: The Impact of Economic Performance and Other Factors. *Equilibrium*, 6(3), 7.
- Akarca, A., & Tansel, R. (2003). *Economic Performance and Political Outcomes: An Analysis of The 1995 Turkish Parliamentary Election Results*. Economic Research Forum Working Papers. No. 0321.
- Akarca, A., & Tansel, R. (2006). Economic Performance and Political Outcomes: An Analysis of the Turkish Parliamentary and Local Election Results Between 1950 And 2004. *Public Choice*, 129(1-2), 77-105.
- Akarca, A., & Tansel, R. (2007). Social and Economic Determinants of Turkish Voter Choice in the 1995 Parliamentary Election. *Electoral Studies*, 26(3), 633-647.
- Akarca, A., & Tansel, R. (2015). Impact of Internal Migration on Political Participation in Turkey. *IZA Journal of Migration*, 4(1), 1-14.
- Akarca, A. & Başlevant, C. (2010). The Region-Of-Origin Effect on Voting Behavior: The Case of Turkey's Internal Migrants. *İktisat İşletme ve Finans*, 25(297), 9-36.
- Akarca, A. & Başlevant, C. (2010). *Regional Vote Shares of Turkey's Main Parties During The 1999-2009 Period*. Available at SSRN 1732644.
- Anderson, J. C. (2000). Economic Voting and Political Context: A Comparative Perspective. *Electoral Studies*, 19(2), 151-170.
- Ansolabehere, S., Marc M., & Erik S. (2012). *Sociotropic Voting and the Media*. <http://authors.library.caltech.edu/31742/> adresinden alındı.
- Baslevant, C., & Akarca, A. (2008). *Micro Evidence on Inter-Party Vote Movements in Turkey: Who Voted for AKP In 2002?*. Available At SSRN 1304982.
- Başlevant, C., & Kirmanoğlu, H. (2015). Economic Voting in Turkey: Perceptions, Expectations, and the Party Choice. *Research and Policy on Turkey*, 1(1), 88-101.
- Baslevant, C., Kirmanoglu, H., & Senatarlar, B. (2004). Voter Profiles and Fragmentation in the Turkish Party System. *Party Politics*, 10(3)307-324.
- Baslevant, C., Kirmanoglu, H., & Senatarlar, B. (2005). Empirical Investigation of

- Party Preferences and Economic Voting in Turkey. *European Journal of Political Research*, 44(4), 547-562.
- Baslevant, C., Kirmanoglu, H., & Senatatar, B. (2009). Party Preferences and Economic Voting in Turkey (Now That the Crisis is Over). *Party Politics*, 15(3), 377-391.
- Bellucci, P. (1991). Italian Economic Voting: A Deviant Case or Making a Case for A Better Theory. *Norpoth, Lewis-Beck And Lafay*.
- Çarkoğlu, A. (2008). Ideology or Economic Pragmatism?: Profiling Turkish Voters in 2007. *Turkish Studies*, 9(2), 317-344.
- Downs, A. (1957). An Economic Theory of Political Action in A Democracy. *The Journal of Political Economy*, 65(2), 135-150.
- Duch, M. R., & Randolph T. S. (2008). *The Economic Vote: How Political and Economic Institutions Condition Election Results*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Fiorina, M. (1981). *Retrospective Voting in American National Elections*, Newhaven: Yale University Press.
- Goodhart C., & Bhansali, B. (1970). Political Economy, *Polit. Stud.* 18, 43–106.
- Hibbs, A. Douglas (1977), Political Parties and Macroeconomic Policy, *American Political Science Review*, 71(4), 1467-1487.
- Kiewiet D. R., & Rivers, D. (1985). A Retrospective on Retrospective Voting. Ed. H Eulau, MS Lewis-Beck, içinde, *Economic Conditions and Electoral Outcomes: The United States and Western Europe*, (s. 207–231)
- Kiewiet, D. R. (1983). *Macroeconomics and Micropolitics: The Electoral Effects of Economic Issues*, Chicago:University Of Chicago Press.
- Kinder, D. R., & Kiewiet, D. R. (1981). Sociotropic Politics: The American Case, *British Journal of Political Science*, 11(2), 129–161.
- Kinder, D., & Kiewiet D.R. (1979). Economic Discontent and Political Behavior: The Role of Personal Grievances and Collective Economic Judgements in Congressional Voting, *American Journal of Political Science*, 23, 495-527.
- Kramer, H. G. (1971). Short-Term Fluctuations in US Voting Behavior, 1896–1964. *American Political Science Review*, 65 (1), 131-143.
- Lafay, J.D. (1984). Political Change and Stability of the Popularity Function: The French General Election of 1981. *Political Behavior*, 6(4), 333-352.
- Lafay, J.D. (1991). Political Dyarchy and Popularity Functions: Lessons from the 1986 French Experience, *Economics and Politics: The Calculus of Support*, 123-39.
- Lewis-Beck, S. M. (1986). Comparative Economic Voting: Britain, France, Germany,

- Italy., *American Journal of Political Science*, 315–346.
- Lewis-Beck, S. M., Nadeau, R. & Elias, A. (2008). Economics, Party and The Vote: Causality Issues and Panel Data, *American Journal of Political Science*, 52 (1), 84–95.
- Lewis-Beck, S. M. & Paldam, M. (2000). Economic Voting: An Introduction, *Electoral Studies*, 19, 113-121.
- Lewis-Beck, S. M. & Stegmaier, M. (2000). Economic Determinants of Electoral Outcomes. *Annual Review of Political Science*, 3(1), 183-219.
- Lewis-Beck, S. M. & Stegmaier, M. (2009). American Voter to Economic Voter: Evolution of an Idea, *Electoral Studies*, 28(4), 625-631.
- Lewis-Beck, S. M. & Stegmaier, M. (2013). The VP-Function Revisited: A Survey of the Literature on Vote and Popularity Functions After Over 40 Years. *Public Choice*, 157(3-4),367-385.
- Lockerbie, B.(1992). Prospective Voting in Presidential Elections, 1956–1988, *American Politics Quarterly*, 20(3), 308–325.
- Monroe R. K. (1984). *Presidential Popularity and the Economy*. New York: Praeger.
- Mueller, E. J. (1970). Presidential Popularity from Truman to Johnson. *American Political Science Review*, 64(1), 18-34.
- Nadeau, R., & Lewis-Beck, M.S. (2001). National Economic Voting in U.S. Presidential Elections, *The Journal of Politics*, 63(1), 159–181.
- Nadeau, R., Lewis-Beck, M.S. & Belanger, E. (2013). Economics and Elections Revisited. *Comparative Political Studies*, 46(5), 551-573.
- Nannestad, P., & Paldam, M. (1994). The VP-Function: A Survey of the Literature on Vote and Popularity Functions After 25 Years. *Public Choice*, 79 (3), 213-245.
- Nannestad, P., & Paldam, M. (1997), From The Pocketbook of the Welfare Man: A Pooled Cross-Section Study of Economic Voting in Denmark, 1986–92, *British Journal of Political Science*, 27(1), 119–136.
- Nannestad, P., & Paldam, M. (2000). Into Pandora's Box of Economic Evaluations: A Study of the Danish Macro VP-Function, 1986–1997. *Electoral Studies*, 19 (2), 123-140.
- Paldam, M. (1991). How Robust is the Vote Function? A Study of Seventeen Nations over Four Decades In H. Norpoth, M. S. Lewis-Beck, & J. D. Lafay (Eds.), *Economics and Politics: The Calculus Of Support* (pp. 9–31). Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Paldam, M., & Friedrich, S. (1980). The Macroeconomic Aspects of Government and Opposition Popularity in Denmark, 1957-78, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 118, 149-170.

- Pissarides, A. C., (1980). British Government Popularity and Economic Performance, *The Economic Journal*, 90 (359), 569-581.
- Price, S. & Sanders, D. (1995). Economic Expectations and Voting Intentions in The UK, 1979–1989: A Pooled Cross-Section Approach, *Political Studies*, 43 (3), 451–471.
- Rattinger, H. (1981). Unemployment and the 1976 Election in Germany: Some Findings at the Aggregate and the Individual Level of Analysis. In Hibbs and Fassbender.
- Sanders, D. (2000). The Real Economy and the Perceived Economy in Popularity Functions: How Much Do Voters Need to Know?: A Study of British Data, 1974–97, *Electoral Studies*, 19 (2), 275-294.
- Sarensen, R.J. (1987). Macroeconomic Policy and Government Popularity in Norway 1963-86, *Scandinavian Political Studies*, 10 (4), 301-321.
- Schneider, F. & Frey, B.S. (1988). Politico-Economic Models of Macroeconomic Policy: A Review of Empirical Evidence. In *Political Business Cycles*, Ed. T Willett. Durham, NC: Duke Univ. Press.
- Tufte, R. E. (1980). *Political Control of the Economy*. Princeton University Press.
- Whiteley, F. P. (1986). Macroeconomic Performance and Government Popularity in Britain: The Short Run Dynamics. *European Journal of Political Research*, 14 (1-2), 45-61.
- Wlezien, C. & Twigg, M.F.D. (1997). Economic Perceptions and Vote Choice: Disentangling the Endogeneity, *Political Behavior*, 19 (1), 7–17.

Makale türü / Articletype: Araştırma / Research

Giresun Tarihinde Bir Ayrıntı: Köseoğlu Osman'ın Hatıraları (1906-1935)

***

A Detail in The History of Giresun: Memoirs of Koseoglu Osman (1906-1935)

Okt. Mevlüt KAYA

Giresun Üniversitesi, Eynesil MYO, tarihmeltemi@hotmail.com

Özet

Hatıralar, tarihin en önemli tanıklıklarındandır. Geçmişin derinliklerindeki ayrıntıların öğrenilmesinde, pek çok olay ve durumun tespitinde hatıralar önemli veriler sunmaktadır. Köseoğlu Osman'ın yazılı hatıralarında Eynesil-Görece yöresinin yakın tarihine dair sosyokültürel konular hakkında fikir verilmektedir. Bu çalışmada, söz konusu hatıralardan elde edilen bilgiler günümüze uyarlanarak aktarılacaktır. Böylelikle, Osmanlı'nın son zamanları ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yöredeki gündelik yaşam hakkında bilgi vermeye çalışılacaktır. Yöre toplumunun düğünleri, yayla kültürü, yöredeki asayiş, suçlar ve savaş dönemlerine dair bilgilendirme amacıyla olan bu çalışma, Köseoğlu Osman'ın hatıra defterindeki tarihsel anekdotlar üzerinden yöre geçmişinin aydınlanmasına katkı sağlamaya çalışmayı hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: Eynesil, Görece, Tonya, yaylacılık, düğünler.

JEL Sınıflandırması: Z00

Abstract

Memories are the significant witnesses of history. The memories present important information to learn details in depth of the past, to identify the most of the incident and situation. In Koseoglu Osman's inscriptive memories, it is shown that sociocultural subjects about the recent history of Eynesil- Gorele region. In this study, the information which was gathered from the subject memories is going to explained by adapting to today. Hereby, the information about the everyday life in the region of the last time of Ottoman and the first time of Turkey are going to explained. This study which is aimed to inform about the wedding of region, the plateau culture, public order, crimes and wars in that period, is aimed to contribute to brighten the past of the region over the historical anecdotes in Koseoglu Osman's memory book.

Key words: Eynesil, Gorele, Tonya, transhumance, weddings.

JEL Classification: Z00

GİRİŞ

Geçmiş kayıtlar altına almak, topluluk olmanın gerekliliğinden doğan bir sonuçtur. Tarih yazımının ilk zamanlarında, öncelik insanoğlunun kendi tecrübeleri olmuştur. Bu doğrultuda, insanların geçmişten ibret alması için çeşitli anlatılar ortaya çıkmıştır. Batı’da Aydınlanma öncesinde tarih, tecrübelerin toplandığı bir havuz olarak görülmüştür. Osmanlı’da ise 19. yüzyıldan itibaren Batı etkisinde, tarih yazımına bireyci bir tarz kazandırılmaya başlanmıştır (Öztürk, 2011, s. 304).

Hatıraların tarihi aydınlatmada önemli işlevleri vardır. Özellikle Yakın Çağ ve Meşrutiyet dönemi hatıraları, başvurulması gereken özgün veriler arasındadır (Birinci, 1998, s. 611).

Hatıralar, “yaşanan hayatın tespitinde kıymetli kaynaklar”dır (Altıkulaç vd., 2014, s. 162). Çeşitli olaylar ve zamanın koşullarındaki hızlı değişkenlerle çevrelenmiş yaşamını, 1950-1964 yılları arasında baştan sona ayrıntılı bir biçimde yazmaya girişen Eynesilli Köseoğlu Hüseyin oğlu Osman’ın hatıraları, Osmanlı’nın son dönemine ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk dönemlerine ışık tutmaktadır. Söz konusu hatırat, 148 sayfadan oluşmakta ve kronolojik seyriyle bir defterde yer almaktadır; ancak bu çalışmada, hacminden ötürü hatıratın tümü nakledilmemiştir. Bu nedenle hatıratta Birinci Dünya Savaşı, Doğu Karadeniz’de Rus işgali ve Harşit Savunması konularının dışındaki sosyokültürel anlatılara ağırlık verilmiştir.

Köseoğlu Hüseyin oğlu Osman, 1 Ocak 1906’da yoksul bir ailenin çocuğu olarak Eynesil’de dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlarda, çocuğu bulunmayan, çevresinde iyiliksever biri olarak bilinen ve iki eşli olan Mudal Kocaman namında birine evlatlık olarak verilmiştir. Üvey anneleri ve üvey babası Mudal Kocaman tarafından çok sevilen Osman, iki yıllık sürede yeni ailesine alışmış ve onları sevmeye başlamıştır. Kendisi bugüne göre sıra dışı; ancak çocukluk yıllarının sosyal koşullarına göre olağan bir süreç geçirmiştir. Üvey babası, dönemin koşullarına rağmen onu okutmaya çalışmış, Görele’deki ilk mektebe göndermek istemiş ise de savaş yıllarının getirdiği asayiş bozukluğu, Köseoğlu Osman’ın öğrenimini engellemiştir; ancak bu

süreçte, olabildiği kadar Eynesil'deki okuma yazma ve Kur'an kurslarına giderek eğitim görmüştür.

Köseoğlu Osman, 1934'te kararlaştırılan Soyadı Kanunu'nun ardından, sülale adı olan Köseoğulları'ndan esinlenerek "Köse" soyadını almıştır.

Köseoğlu Osman'ın hatıraları, Osmanlı'nın son dönemindeki tipik Anadolu yaşantısına ışık tutarken, devletin otoriteyi kaybettiği Giresun-Trabzon yöresindeki asayiş bozukluğunun gündelik yaşama yansımalarına örnek teşkil etmektedir. Hatıralarda Birinci Dünya Savaşı ve Doğu Karadeniz'de 1916'dan itibaren başlayan Rus işgali, yaylak-kışlak kültürü, kıtlık, yeme içme geleneği, hukuk, otorite kaybının yarattığı suç furyası, silah kültürü, kan davaları, insanın insana o dönemki bakışı, aile ve evlilik hayatı, fındıkcılık, hayvancılık, ulaşım, sağlık, dil, yaşam standartları, ceza ve yaptırımlar, eşkıyalık hareketleri, muhacirlik, savaş ve göç gibi konularda bugüne dek akademide ve amatör çevrede ortaya çıkarılmamış orijinal veriler bulunmaktadır.

Köseoğlu Osman'ın yazma ihtiyacı, yaşamının son evrelerinde ortaya çıkmıştır. Geçmişteki yaşantısını ayrıntılı bir biçimde kaleme alma nedeni ise evlatlarına, geçmişte verdiği mücadeleleri anlatarak onların bundan ders almaları yönündeki kaygısıdır.

1. KÖSEOĞLU OSMAN'IN SOY TARİHÇESİ

Köseoğlu Osman, hatıratının ilk sayfasında, yazdıklarına dair kısa bir künye vermiştir (Köseoğlu Osman'ın Hatıraları, 1964, s. 1):

"Tahrir tarihi, yani yazıldığı tarih: 23 Ekim 1964. İşbu hatıra defteri, Köseoğullarından Hüseyin (oğlu) Osman Köse'nin kendi el yazısıyla tahrir(e) alınmıştır. Doğum tarihi 1 Ocak 1906. (Yazıyla) Bir Ocak bin dokuz (yüz) altı (İmza)".

Köseoğlu Osman, hatıratının ilk sayfasında, yazıların kendisine ait olduğunu özellikle imzasıyla birlikte beyan etmiştir. Buradaki düşüncesinin kökeninde, hatıraların sahibine ve yazılış perspektifine samimi biçimde açıklık getirme isteği yatmaktadır. Köseoğlu Osman, hem Arap alfabesini hem de 1928'de kabul edilen Latin alfabesini kullanabilmektedir. Bu hususu da hatıra defterinin ilk sayfasında vurgulamıştır:

“Eski yazıyı pek güzel yazardım. İşte size eski yazıdan bir örnek yazıyorum. İmzadan yukarı ki yeni yazı, aynı eski Arapçadan”. Bu kısımda, yukarıda alıntılanan ilk paragrafı, Arap alfabesiyle Osmanlı alfabesiyle tekrar yazmıştır (Köseoğlu Osman’ın Hatıraları, 1964, s.1).

1835 yılı Osmanlı nüfus kayıtlarına göre Köseoğulları (Emecen vd., 2015, s. 247-265) Eynesil-İshaklı köyünde ikamet etmekteydiler. Nüfus defterine göre 1835 yılında İshaklı’da Köseoğulları ailesine mensup 11 erkek bulunuyordu. Bunların en büyüğü ise 61 yaşındaki Süleyman’dı. İshaklı Köyü’nün 1835’teki toplam nüfusu 572 idi. Savaş yıllarında bu nüfusta büyük bir düşüş yaşanacaktır.

Köseoğlu Osman, hatırasının birinci faslında dedelerinin, Türklerin anayurdu Türkistan’dan Anadolu’ya göç ettiklerini, rivayetlere dayanarak yazmıştır. Anadolu’ya geldikten sonra, dedelerinin bölgedeki ilk duraklarının Gümüşhane-Torul’a bağlı köylerden biri olduğunu belirtmiştir.

Tarihsel veriler, Köseoğlu Osman’ın naklettiği rivayetleri doğrulamaktadır. Bugün bölgede yerleşik olan Türk boylarının, Anadolu’ya gelişlerinden itibaren iskân için en fazla yoğunlaştıkları yer, Gümüşhane-Trabzon-Giresun üçgeni olmuştur. Bunlar zaman zaman bölgedeki bazı faaliyetleri yüzünden hem Selçuklu hem de Osmanlı döneminde doğuda Rize, batıda ise Ordu-Samsun-Sinop içlerine doğru göç etmek zorunda kalmışlardır. Yukarıda zikredilen üçgende Oğuz boylarının en savaşçısı olan Çepnilerin yoğunlaştıkları yerler genellikle Gümüşhane-Kürtün-Torul; Giresun-Eynesil-Görece-Espiye; Trabzon-Ağasar-Şalpazarı-Geyikli-Beşikdüzü’dür. Buralar, Çepnilerin bölgedeki en eski merkezleri olmuştur. Bölgedeki köy, mahalle, mevki, yayla, oba, su ve bayındırlıkla ilgili adlarla birlikte bazı yerli ve yabancı seyahatnameler de bu durumu doğrulamaktadır.

Torul-Kürtün; Eynesil-Görece ve Trabzon’un batısındaki yukarıda zikredilen yerler, Çepni Türklerinin Karadeniz’deki ilk uğrakları olmakla birlikte, Çepniler çeşitli nedenlerle buralardan dağılmak zorunda kalmışlardır. Bu dağılmada ise Çepnilerin, dönemin devlet otoritesi ile yaşadığı vergi veya mezhebî sorunları en büyük rolü oynamıştır.

Osmanlı’nın son dönemindeki merkezi güç kaybı, taşranın en ücra köşelerinde kontrolü kaybetmesine neden olmuştur. Böylelikle asayiş sağlanamamış, toplum ağır bir kargaşanın içine düşmüştür. Suçluların tespit

edilememesi, vergilerin toplanamaması, devletin gündelik yaşamda denetleme ve yönlendirme gücünün kalmaması ve içinde bulunulan savaş hâli, otorite kaybını hızlandırdığı gibi toplumsal yapıyı da kaosa sürüklemiştir.

Köseoğlu Osman'ın aktardıklarına göre, sülalesi Torul'da yaşarken bir cinayet hadisesine karışmış, bu nedenle topluca göç etmek zorunda kalmıştı. Dedesi bu göçle Eynesil'e gelmişti (Köseoğlu Osman'ın Hatıraları, 1964, s. 2).

Söz konusu dönemlerde Türkler karakteristik yaşam tarzları gereği, gittikleri yerlerin kırsallarına yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Eynesil'in kırsal kesimleri, 17. yüzyıldan itibaren yoğun Türk akınlarıyla dolgun bir havza hâline geldiği için, Köseoğulları ancak sahile yakın kısımlara yerleşebilmiştir. Sülalenin ortalama üç asır önce Eynesil'e geldiği düşünüldüğünde, iskânda sahile yakın bölgeleri tercih etmelerinin, bir bakıma zorunluluktan doğduğu anlaşılmaktadır. Burada Türk iskânını kolaylaştıran koşul ise Eynesil'in Sisdağı'na endekli bir yayla hayatının olmasıdır. Kayasis'in uzaktan da olsa görüldüğü bu yerleşim yeri, Türklerin nazarında, bölgede Türk bozkır hayatının devrini bulacağı yer olarak kabul görmüştür. Türklerde iskân edilecek yerin suyu, yaylası ve kışlağı göz önünde bulundurulur, yayla ve kışlak arasındaki mesafenin yakın olması büyük bir avantaj sayılırdı. Şehir merkezlerini ve sahile yakın beldeleri, iskânda genellikle gayrimüslimler tercih etmişlerdir.

Köseoğlu Osman'ın dedesi, Torul'dan Eynesil'e gelince neslinden üç sülale doğmuştur. Üç sülalenin atalarının adı Salih, Osman ve Durmuş'tur. Köseoğlu Osman, Torul'dan gelen kişinin, bu üç şahsın babaları mı veya dedeleri mi olduğu konusunda net bir bilgiye sahip değildir; çünkü Köseoğlu Osman, bu üç şahsın farklı yerlerden Eynesil-Görel'e⁹ yöresine gelmiş olabileceğini, yine rivayetlere dayanarak bildirmektedir. Sözel aktarımlara göre üç şahıstan biri olan Salih'in nesli Kızılcapınar'dan¹⁰ göç ederek Eynesil merkezine gelmiştir. Osman'ın nesli de Kızılcapınar'dan gelmiştir. Savaş zamanı olduğu için buradaki insanların bir kısmı savaşta şehit olmuş, gerisi de göç hâlinde iken yolda yaşamını yitirmişti. Köseoğlu Osman'ın dedesi

---

⁹Eynesil 1960 yılına kadar köy, bucak ve belde statülerinde Görel'e bağlı kalmıştır.

¹⁰İshaklı köyü yakınlarında bir mevki.

Durmuş ise İshaklı'ya gelmişti. O zamanda İshaklı'da yerleştikleri mahallenin adına "Hürmalık" denilmekteydi. Köseoğulları sülalesinin bir kısmının da Köseli köyünde¹¹ mesken tutmasıyla buranın adı süreç içerisinde halk arasında "Köseli" olarak anılmaya başlamış, böylelikle bugünkü resmî adını almıştır.

Durmuş'un beş oğlu ve bir kızı olduğu, oğullarından birinin bekâr iken öldüğü, birinin Karaburun'a (Görelde), birinin Kamberli'ye diğerinin ise Beşikdüzü'ne yerleştiği ve Osman'ın büyükbabası olan Mustafa'nın ise Eynesil'de babasının yanında kaldığı, hatıradada yer alan bilgiler arasındadır (Köseoğlu Osman'ın Hatıraları, 1964, s. 2-4).

Savaş ve göç dönemlerinde yaşama tutunmaya çalışan kitleler, kısa ömürlerinde birçok kere yer değiştirmişlerdi. Yaygın ölümcül hastalıkların yanı sıra, asayiş bozukluğunun dalgaları Anadolu'nun her tarafına yayılmış, eşkıyalık "hüner" sayılmaya başlamıştı. Meskenlerinde yerleşikliği sürdürmek ve mülkünü garanti altına almak isteyen insanlar, istikbalî kaygılarla eşkıyalardan kendilerine korumalık olmalarını istiyorlardı.

Köseoğlu Osman, iyi hatırladığı büyükbabası Mustafa'nın 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na katılmış olduğunu ve bu süreçte Tuna nehri boylarında esir alınan askerlerin arasında yer aldığını, esaretten bir süre sonra terhis edildiğini ve askerden döndüğü sıralarda eşinin öldüğünü bildirmektedir.

Büyükbabası Mustafa'nın, ölen eşinden üç oğlu vardı: Köseoğlu Osman'ın babası Hüseyin, amcaları Ömer ve Karaman Halil. Bunların dedeleri Durmuş Kocaman çok ihtiyar olduğu için çocuklarına bakamamıştı. Adı geçen üç oğul sefalet içinde büyümüşlerdi. Babaları Mustafa, askerden geldiğinde ticarete başlamış ve çok çalışarak ekonomik durumunu düzeltmişti. Artık çocuklarına ve babası Durmuş Kocaman'a iyi bakmaktaydı. Eşi ölen Mustafa, bir süre sonra yeniden evlenmişti. Evlendiği kadın, oldukça iyi biriydi ve çocuklara öz evlatları gibi bakmıştı.

Üç oğuldan biri olan Ömer, askerliğini bahriyeli olarak yapmıştı. Askerlik dönüşü evlenmiş, iki oğlu olmuştu. Köseoğlu Osman, hatırasının sonraki fasıllarında bu üç oğuldan ayrıntılı olarak bahsedeceğini belirterek konuyu burada kısa tutmuş, annesinden bahsetmeye başlamıştır.

---

¹¹ Bugün Eynesil'e bağlı mahalle statüsündedir.

2. KÖSEOĞLU OSMAN'IN ANNESİ: TONYALI KIZI

Köseoğlu Osman'ın annesi, Trabzon-Tonya kızıydı. Bir gün ailesiyle birlikte Tonya'dan Eynesil'e gelmişti (Köseoğlu Osman'ın Hatıraları, 1964, s. 2-4). Gelişlerinin nedeni ise o yılki ağır kıştan dolayı hayvanlarını beslemede çok sıkıntı çekmiş olmalarıydı.

Tonya 730 rakımlı olup sahile uzaklığı 25 kilometre civarında ve bir sahil yerleşkesi olan Eynesil'den yaklaşık 45 kilometre uzaklıktadır. 1900'lerin başlarındaki kıt imkânlarda, özellikle kışın ağır geçtiği zamanlarda Tonya kırsalında hayvancılık yapmak oldukça zor bir hâl almaktaydı. Karın yoğunluğu yaylak alanını işgal edince, tek geçim kapısı olan hayvancılığın sürdürülebilmesi için en kolay çözüm, sürünün önüne geçip, kilometrelerce yol kat ederek sahil kuşağına inmektir; çünkü yazın yaylalardan ve köylerden kol gücüyle hazırlanan kışlık hayvan yiyecekleri sınırlıydı ve normal bir kışta bile hayvanların beslenmesinde yetersiz kalıyordu.

Tonyalı aile Eynesil'e geldiğinde, ileride Köseoğlu Osman'ın annesi olacak kız, on dört yaşlarındaydı. Babası Köseoğlu Hüseyin ise çevresinde yiğitliğiyle bilinen ve çok türkü söyleyen bir delikanlıydı. Bu sıralarda kıza talip olup onu kaçırmıştı (Köseoğlu Osman'ın Hatıraları, 1964, s. 2-4).

Dönemin evlilik yaşı bugüne göre çok düşüktü. Erkeklerde ve kızlarda on sekiz yaş altı evlilikler oldukça fazlaydı. Özellikle kız kaçırma hadiselerine sıklıkla rastlanmaktaydı. Bugüne göre reşit kabul edilen yaşta ve düğünle yapılan evliliklerin sayısı çok düşüktü. Ayrıca bu dönemler, iyi türkü söyleyenin, fiziki gücü iyi olanın, bulunduğu camiada popüler olduğu dönemlerdi.

Köseoğlu Osman'ın aktarımlarına göre babası Hüseyin, Tonyalı kızını kaçırdığında ortalık karışmıştı; çünkü bu olaya dek Tonyalı birinin kızını kaçırmaya kimse cesaret edememişti. Tonya'nın kabadayılarından yöre halkı çok çekiniyordu. Hatta çocuklarını korkutmak istediklerinde "Tonyalı geliyor!" diyorlardı.

Köseoğlu Osman'ın büyükbabası Mustafa, oğlu Hüseyin'in Tonyalı'nın kızını kaçırmışından büyük kaygı duymuştu. Düşüncesine göre Tonyalıları, intikam almak için soygun yapabilir; onun malına mülküne zarar verebilirlerdi. O da bu sorunu gidermek için çare aramaya başlamıştı.

Kaçırılan kızın kardeşlerinden Bilal, Tonya'nın ünlü kabadayısı Deli Reşit'i öldüren ve böylece onun namını elinden alan biri olarak tanınıyordu. Deli Reşit'i öldürme suçundan hapse düşen Bilal, nüfuzlu bir kişi olduğu için dönemin Trabzon Valisi Kadri Paşa tarafından hapisten kurtarılmıştı.

Bilal, daha önce jandarma çavuşluğu yapmıştı. Kız kardeşinin maruz kaldığı durumu öğrenince on arkadaşıyla birlikte silahlı bir şekilde Eynesil'in yolunu tuttu. Ören köyüne¹²geldiler. Köseoğlu Osman'ın dedesine haber gönderip, yanlarına çağırdılar. Gelmediği takdirde ise bela çıkaracaklarını söylediler. Mustafa Kocaman bu işten oldukça çekinceliydi, *“Belanın büyüğü geldi işte, ne yapacağız!”* diye söyleniyordu. Köseoğlu Osman, hatırasının bu kısmında *“acaba gitmese olmaz mı, gitse, acaba işte ne var, ya ölüm de var; bir adamın bir tavuk değeriinde olduğu zaman”* diye yorum yapmıştır.

Mustafa Kocaman derin derin düşünüp çözüm yolu ararken, çevresinde sözü geçen, hatırı sayılan ve hazırcevap biri olarak bilinen komşusu Sofuoğlu Arif Ağa duruma el koymuş ve onu rahatlatmıştı. Köseoğlu Osman, Arif Ağa'yı hatırladığını da hatıralarında yazmıştır. O, savaş yıllarındaki göç hareketleri sırasında ölmüştü. Hatıradaki bilgilere göre iri yarı, kara sakallı bir kişiydi. Mustafa Kocaman'la birlikte Tonyalıların yanına giderek, buldukları eve girip, onları selamlayarak oturdular.

Konu açıldı. Bilal, kızı geri almanın erkekliğe yakışmayacağını söyleyerek kızı kaçırana tarafa “elli kırmızı lira” para cezası kesti. Ödemedikleri takdirde ise onları, köyde büyük bir katliam yapmakla tehdit etti. Bu sözün ardından büyük bir sessizlik yaşandı. Herkes Bilal'den çekiniyor, kimse bir şey söyleyemiyordu.

Bilal'in diyet olarak istediği elli kırmızı lira, zamanında oldukça yüksek bir meblağ idi. Öyle ki bir inek elli ila yüz kuruş arasında satılmaktaydı. Durumun farkında olan Bilal, birdenbire cezada beş lira indirim yaptığını söyledi. Yanındaki adamlar bu indirimi onayladı. Hatta içlerinden birkaçı daha beşer lira indirim yaptı. Böylelikle ceza on beş liraya düştü. Kızı kaçırana Hüseyin, bu esnada beş lira da kendisi indirim yapmak istedi; fakat Tonyalılarından birkaçı bunu kabul etmedi; ancak yine de ceza on liraya kadar düşürülerek, düğünün yapılması taraflarca kabul edildi. Sonra Tonyalı kızı ile

---

¹²Ören, bugün Eynesil'in beldesidir.

Köseoğlu Hüseyin evlendi. Ölene dek birlikte yaşadılar (Köseoğlu Osman'ın Hatıraları, 1964, s. 4-5).

Köseoğlu Osman'ın hatıratında yer alan bilgilere göre, annesinin evlat ve torun sayısı 1960'larda yüz yirmiyi aşmıştı. Annesi 84 yaşına hayata veda etmişti. Köseoğlu Osman, 20 Ekim 1964 tarihli hatırasında ona sürekli dua etmiştir.

3. KÖSEOĞLU OSMAN'IN BABASI: MUSTAFA OĞLU HÜSEYİN

Köseoğlu Osman, hatıratının bu faslında babası Mustafa oğlu Hüseyin hakkında bilgi vermiştir. Babası Hüseyin orta boylu, buğday tenli, ince düşünceli ve esprili aynı zamanda sert tavırlı biriydi. Akranlarının naklettiği bilgilere göre Hüseyin, gayet cesur, hatırı sayılır ve çevresinde delikanlılığıyla nam yapmış bir yapıya sahipti. Evlenmeden önce İstanbul'da bahriyeli olarak dokuz yıl askerlik yapmıştı. Köseoğlu Osman, babasının kendisine pek özenli davrandığını ve "Uzun Osman" diye hitap ettiğini yazmıştır. Babasının askerlik sürecinde çavuşluk yaptığını, temizliğine düşkün olduğunu ve İstanbul'da iken yüzme yöntemlerini öğrendiğini aktarmıştır; ancak babası okuryazar değildi. Zaten bu dönemde okuryazar sayısı yok denecek kadar azdı. Her köyde, belki bir tane okuryazar bulunmaktaydı.

Yedi çocuk babası Hüseyin, askerliğinden sonra bir süre İstanbul'da yaşamıştı. Babasından kalan arazi oldukça azdı ve geçimi çok zordu. Geçimini sağlayabilmek için koşulların elverişli olduğu yerlerde bir arayış sürecine girmişti. Memleketinde, virane bir evde yaşayan ailesinin iâşesini kazanabilmek için tütün kaçakçılığı yapmaktaydı. Kendisi gibi birçok yoksulla beraber, Akçaabat'tan elli altmış kilo tütün alıp, sırtlarında taşıyarak Eynesil'e getirip, kıydıktan sonra yine sırtlarına yüklenip, yürüyerek gittikleri Espiye civarındaki köylere satmaktaydılar. Hüseyin ve arkadaşları evlerini bu şekilde geçindiriyorlardı. Köseoğlu Osman'ın aktardığına göre, bu ağır meşguliyeti çekenlere kırk yaşında ihtiyarlık siması düşmekteydi. Babası Hüseyin'in yaşı kırk olduğu hâlde, o kocamış, saçları tamamen beyazlamıştı.

Birinci Dünya Savaşı başlamıştı. Genel seferberlik emriyle askere alınan Hüseyin, Erzurum'a gönderildi. Kırk iki yaşında iken Erzurum'da şehit oldu.

4. KÖSEOĞLU OSMAN'IN ÇOCUKLUĞU VE YAŞAMI

Köseoğlu Osman hatıratının bu bölümüne, atalarına her zaman dualar ettiğini ve evlatlarından da dua beklediğini belirtmekle başlamıştır. Ardından öğüt niteliğinde bazı paylaşımlarda bulunmuş; iyiliği, dürüstlüğü ve imanlı olmayı takip edilmesi gereken bir yol olarak işaret etmiştir. Dört yaşından sonrasını iyi hatırladığını ve o yaşlarda zeki bir çocuk olduğunu aktarmıştır. Dört beş yaşlarında iken ailesi onu, Mudal Kocaman namında birine evlatlık vermişti. Mudal'ın hiç çocuğu olmamıştı ve o, baba tarafından Osman'ın akrabasıydı. Evlatlık verildiği ailenin yanından defalarca kaçarak evine gitmek isteyen Osman, yolu şaşırması ve Köseli köyü eteklerinde yakalanıp geri götürülmüştü. Aradan geçen iki yıldan sonra, evlatlık durumuna ancak alışabilmişti. Üvey ailesi tarafından özenle bakılıyor, sevgi ve şefkat görüyordu. Ne isterse yapıyordu (Köseoğlu Osman'ın Hatıraları, 1964, s. 6-8).

Köseoğlu Osman, artık yeni ailesine alışmıştı. Mudal Kocaman'a "baba" diye hitap ediyordu. Mudal Kocaman'ın iki eşi vardı ve ikisi de Osman'ı öz çocukları gibi seviyordu. Aile, tüm varlığını Osman'ın üzerine tapulamayı düşünüyordu; ancak zamanın koşulları buna müsaade etmedi. Birinci Dünya Savaşı çıktı.

Mudal Kocaman, evlatlığı Osman'ın Kur'an ve din dersleri almasını sağlamıştı. Osman'ın ifadesiyle, üvey babası onu kendine "duacı olarak bırakmış" idi. O da bu bilincini hiç yitirmemiş, ölene dek her fırsatta üvey babasına dua etmişti. Hatıralarında da Mudal Kocaman'a pek çok kez rahmet dilemiş, dua etmiştir.

Mudal Kocaman, Köseoğlu Osman'ı sever, ona harçlık veya şeker vererek sevindiren bir insandı. Köseoğlu Osman evlatlık gittiği evde, öz ailesinden daha fazla ilgi gördüğünü ve daha iyi bakıldığını hatıralarında dile getirmektedir. Öte yandan, savaş yıllarının yaşattığı çoğu zorluktan uzak kalmıştı. Birinci Dünya Savaşı başladığında Köseoğlu Osman sekiz dokuz yaşlarındaydı. Uslanmış bir çocuktü. Artık gündelik işlerde üvey ailesine yardımcı oluyordu. Onlarla birlikte yaylaya gidip geliyordu. Yörede halkın yaylaya çıkmaya başladığı zamana "otçu göçü" deniyordu. Mısırların boyu bir

kariş olduğunda tarlada çıkan yabancı otlar kazınarak temizlenir. Fidanların diplerine toprak çekilir ve ardından yaylaya çıkılırdı (Bilir, 2005, s. 61-69).

“Mudal Baba” ona küçük bir katır almıştı. Bununla katırcıların arasına katıp ticaret öğrenmesini sağlıyordu. Katırın bu dönemlerdeki rolü ulaşım, gündelik işler, ticaret ve seyahat açısından oldukça önemliydi.

Köseoğlu Osman, evlatlık verilmesinin ilk yıllarında her ne kadar alışamamış ve ailesinin yanına dönmeye çalışmışsa da yıllar boyu kendisine sağlanan yaşam standartları arttıkça öz ailesini aramaz olmuştu. Artık “Mudal Baba”nın öz evladı gibiydi (Köseoğlu Osman'ın Hatıraları, 1964, s. 7-11).

5. YAYLA YOLLARINDA YAŞANANLAR

Osman, öz ve üvey ailesi, büyükbabası, kardeşleri ve arkadaşlarıyla birlikte oldukça hareketli ve serüven dolu bir çocukluk dönemi geçirdi. Bu dinamikliğin koşullarını savaş, kıtlık ve kargaşa belirlemişti. Her tarafta kan ve arazi davaları vardı. Aksar'ın¹³ Tımara köyünde bu yıllarda ses getiren birtakım arazi kavgaları olmuştu. Kavgalar cinayete dönüşmüş, birçok kişi hapse düşmüştü; ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla asker ihtiyacını gidermek için bütün mahkûmları hapisten çıkarmışlardı. Tımara'dan hapse düşenler de böylelikle kurtulmuş, Rus cephesine gönderilmişti. Köyden bazı kişiler de Düzce'ye giderek orada mesken tutmuşlardı (Köseoğlu Osman'ın Hatıraları, 1964, s. 7-11).

Hasımlığın yörede yaygın olduğu dönemlerdi. Hasımlar, infaz edecekleri kişiyi takip ediyor, onlara çabuk ulaşmak için gözcüler tutuyordu. Ortalıkta cehalet ve yoksulluk kol geziyordu. Hâlbuki çoğu insan aç ve işsizdi. Kiminin barınacak evi bile yoktu; çoluk çocuğuyla ve eşiyle birlikte “tekir” dedikleri serenderde¹⁴ yaşıyorlardı.

Osman, kardeşleri ve arkadaşlarıyla birlikte birçok olaya kariştı. Çevresine ve yaşadığı koşullara bakıldığında, bu normal bir sonuçtu. Osman ve yakın arkadaşı Hamdi, istemeden veya farkında olmadan birçok suçla adlarını kariştırdılar. Bu duruma o zamanlarda “şerik katmak” deniliyordu.

---

¹³Ağasar (Trabzon).

¹⁴Serender: Meyve, sebze, tarhana vb. kurutmaya yarayan genişçe, üstü açık balkon; http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas&kategori=derlay&kelime1=serender (Erişim: 06.07.2017).

Yetkililer sayısız kargaşanın karşısında, suçluyu ve suçsuzu çoğu kez birbirinden ayıramıyordu.

Hamdi, yirmi beş yaşından büyüktü. Birgün Osman'la beraber Sisdağı¹⁵ yaylasına hareket ettiler. Erkeksu'yun batısındaki Imıkyurt obasına vardılar. Obada birçok yayla evi vardı. Hamdi'nin de burada geçici bir kelifi¹⁶ vardı. İki tarafı çam hartaması¹⁷ yanları ise ağuş¹⁸ yapraklarıyla çevriliydi. Hamdi'nin bir ineği, iki sahanı ve bir tenceresi vardı. Bir karısı, bir de yorganı; her şeyi bunlardan ibaretti (Köseoğlu Osman'ın Hatıraları, 1964, s. 100-103).

Hamdi ile Osman, Imıkyurt'ta arkadaşları Dikbaşıoğullarından Mehmet ve Hüseyin'le buluştular. Hüseyin yirmili yaşlarda, Mehmet ise on altınsındaydı. Osman da Mehmet ile akrandı. Hüseyin ve Mehmet, ablak suratlı, cesur, pehlivan gibi güçlü delikanlılardı. Zıva'nın Beyazıt köyünden Dikbaşıoğlu İsmail de onlara eşlik etti. Yiyip içip eğlendiler. İsmail, ihtiyar babasıyla kalıyordu. Ekonomik durumları iyiydi.

Bir süre sonra, yayladan beraberce dönmek üzere hareket ettiler. Çamurluk'ta, Çağmanlı Alan'da mola verdiler. Yolculuk esnasında birçok tehlike atlattılar. Dönem, hasımlık ve eşkıyalık dönemleriydi. İnişdibi'ne geldiler. İnişdibi kahvesinde bir mola daha verdiler. Arkadaşları ve Köseoğlu Osman'ın adaşı olan Osman'ın, kahvenin yakınında yazlık bir evi vardı. Oraya gitmek istediler. Evin kapısında büyük ve tehlikeli iki köpek vardı. Söylenenlere göre bunlar “insan boğan” türden köpeklerdi. Uzun süre eve nasıl gireceklerini düşündüler. Bir fırsatını bulup hızlıca eve girdiler. Bunu duyan köpekler, neredeyse onları evden almak istercesine tepki gösteriyorlardı.

Arkadaşları Osman, ocakbaşında oturuyordu. Onlara nereden geldiklerini sordu ve yolun tehlikelerinden bahsetti. Sonra, sofraya kuruldu. Köseoğlu Osman, arkadaşları Osman'ın kurduğu bu sofrayı hatıralarında

---

¹⁵Sisdağı'na yörede “Sis” de denilmektedir.

¹⁶Kelif: Küçük ev, barınak.

¹⁷Karadeniz bölgesinde, çam ağacının ince levhalar halinde yarılmışıyla elde edilen ve eskiden çatı yapımında kullanılan tahta.

¹⁸Ormangülü; yörede “tonar” da denir.

şöyle övmüştür: “Bize yemek verdiler. Kaldirik turçusu¹⁹ imiş, öyle yedik ki o turçuda(ki)²⁰ lezzet hâlâ ağızda duruyor.” Çok acıkmışlardı ve doyasıya yediler. Yemekten sonra evden ayrıldılar. Ev sahibi Osman, onlara sabah olunca kahvenin yanına gelmelerini tembihledi.

Köseoğlu Osman'la yanındakiler, yol arkadaşları Hüseyin'in köyüne hareket ettiler. Köy, kahvenin yirmi beş dakika kadar aşağısındaydı. Giderken “tehlikeli” denilen yolu takip etmediler. Tarlalardan, bahçelerden geçerek gittiler. Hüseyin'in evine indikleri zaman Hüseyin, bir kocakarını çağırarak Köseoğlu Osman'ı ona emanet etti ve sabahleyin geri getirmesini söyledi.

Osman, kocakarıyla bir müddet yol aldı. Bir eve girdiler. Kocakarı onu karanlık bir odaya yatırdı. Zaten sabah yaklaşıyordu. Osman kısa bir süre uyuduktan sonra, kocakarı gelip onu uyandırdı. Sonra Hüseyin'in evine götürdü. Hüseyin kalkmış, saçlarını taramış, gürgen odunlarıyla çok kuvvetli bir ateş yakmıştı. Sabah sofrasını da hazırlamıştı. Osman'ı sofraya buyur etti. Birlikte sofraya oturdular.

Onlar yemeği bitirip, ellerini yıkarken birkaç el silah sesi oldu. Tüfekleri alıp kapıya çıktılar. Kapıdaki çıtırık²¹ ağacının dibine mevzilendiler. Ne olduğunu anlayamadılar. Sonradan öğrendiklerine göre köyün muhtarı, kiraz çalan bir adamı kovalıyordu. Yokluk yıllarıydı, insanlar karnını doyurabilmek için bulduğu her şeyi sahibinden izinsiz alabiliyordu.

O gün cumaydı. Ertesi gün Sisdağı'nda pazar kurulacaktı. Sahil halkı ve yüksek köylerden gelen insanlar, her haziran ayı sonunda Sis Pazarı'nda toplanıyordu. Burada geleneksel panayırlar düzenleniyordu. Kadın erkek tüm halk, yılın bu zamanlarında orada bulunuyordu. Çalgı ve silah sesleri hiç susmuyordu. Bir panayırdaki, belki bir milyon mermi atılıyordu. Sis pazarının köklü bir geçmişi olmakla birlikte, eski bir pazar ve panayır yeri olan Dizgine de gezginlerin seyahatnamelerinde yer almaktadır (Bijışkyan, 1998, s. 80).

---

¹⁹Yöresel bir turşu. Kaldirik, yabani bir bitkidir. Ormandan toplanır. Sağlığa birçok yararı olduğu bilinir. Turşusu dışında, farklı yemekleri de yapılır. Giresun'daki adı “kaldirik”tir. Trabzon'da ise bu ota hem “kaldirik” hem de “tamara otu” denilmektedir. Karadeniz'in diğer şehirlerinde bu ot farklı adlarla anılır: Ispit, zirbit, mancar, hodan, kaldırak, vs.

²⁰ Turçu: Turşu.

²¹Çıtırık: 1. Palamudun dikenli ve bodur cinsi. 2. Ağaç şeklinde büyüyen sakızlı bitki.

Hüseyin ve Osman, panayıra dâhil oldular. Beş yüzden fazla tüfekli ile İnişdibi'ne hareket ettiler. O zamanlar tüfek taşımak modaydı; tüfek taşımamak sıra dışılıktı.

Yatsı vaktiydi. Hüseyin'in evinde kalırlarken Hüseyin, Mehmet'le Osman'ı yanına çağırıldı. Onlara, uzakta parlayan bir cisim gösterdi. Hüseyin bu cismin, bir adamın belindeki kama olabileceğini söyledi ve Mehmet'e, gidip buna bakmasını söyledi. Mehmet buna cesaret edemedi. Aynı şeyi Osman'dan isteyince o, tüm tehlikeyi göze alarak gitti. Eğer gitmeseydi, ona "korkak" diyeceklerdi. Gerçekten korkuyordu; ama belli etmiyordu. Parlayan cisim kama değil, bir cam parçasıydı. Köseoğlu Osman, risk alarak yanındakilere "cesur" olduğunu kanıtlamıştı.

Sabah evden uzaklaşarak bir ormana girdiler. Öğleye kadar bir çam ağacının altında oturdular. Hüseyin onlara yemek getirdi. Yemekte çal tereyağı²² ile süzme kavurması²³ vardı. Köseoğlu Osman, hatıratında bu yemeklerin çok lezzetli olduğunu aktarmıştır.

Yemekte Hüseyin'in sahanından, ağarmış bir kıl çıktı. Hüseyin iğrendi, kızarak sahanını ormana doğru fırlattı. Evlerinin tüm işlerini yaşlı bir nine yapıyordu. Çoğu zaman, başını sarmaya bile zamanı olmuyordu. Kılın, süzmenin içine, yaşlı nineden²⁴ düştüğüne şüphe yoktu. Sonra tekrar Hamdi'nin evinden yemek istediler ve karınlarını doyurdular. O sırada biriyle yazılı bir haber geldi. Haberi gönderen arkadaşları Hüseyinoğlu Osman'dı. Haber notunda şöyle yazıyordu:

"Şalpazarı'na müfreze geldi. Çok kalabalıklar. İhtimal, durduğunuz yayla ihbar olmuş. Hamdi'nin göçü var. Hamdi göçünü oradan kaldırsın, Dokuzoluk'a geçsin. Yarın biz de geleceğiz. Hüseyin'le Mehmet orada kalsın. Hep beraber buluşuruz ve Alucra, Torul yaylalarına yukarı gideriz. Bu an için hem hükümet müfreze çıkarmış hem de hasımdan büyük tehlike vardır. Aman Hamdi oradan kalsın, hiç durmasın. Göçü olduğu için yeri belli başlıdır." Hamdi gitmeye hazırlandı. Zaten toparlanacak çok eşyası yoktu. Bir ineği, bir koyunu, bir yorganı, bir çulu ve iki sahanı vardı. Eşi ile beraber kalıyordu.

---

²²Beyaz renkli tereyağı.

²³Süzülmüş yoğurdun kavrulmasıyla elde edilen, eskiden yörede hazırlanan bir yiyecek türü.

²⁴Hatıratında, yöresel kullanım şekliyle "keyvani" olarak yazılmıştır.

Hamdi, yorganla çulu ineğe sardı. Kabı kaşığı da eşine yükledi. Yola döndüler.

Mehmet ile Köseoğlu Osman çok sıkı arkadaş olduklarından ayrılmak istemediler. Mehmet, Köseoğlu Osman'a "*Sen gitme, yarın Hüseyinoğlu Osman'la Sadık da gelecek ya, Hamdi'yi de alır, hep birlikte yukarı yaylalara çıkarız.*" dedi.

Hüseyin, Osman ve Mehmet yine aynı çamın altında oturuyorlardı. Hüseyin, Osman'a kızgın kızgın bakıyordu. Bir ara ona bağırdı ve küfretti. Öfkesinin nedeni ise Osman'ın ağabeyi Hamdi'yi yalnız göndermesiydi. Osman da ona bağıırıp küfretti. Oradan biraz öteye doğru uzaklaştı. Bir yandan düşünüyor, bir yandan Kayasis'e bakıyordu.

Akşam yaklaşıyordu. Köseoğlu Osman, Hamdi'nin peşinden Kayasis'e gitmeye karar verdi ve yola çıktı; ancak bilmiyordu ki bu karar onu büyük belalardan belki de ölümden kurtaracaktı.

Hüseyin'in tepkisine öfkelenip arkadaşlarından ayrılan Osman, onların başına gelenleri sonradan öğrenmiş, hatıralarında "imanlı olmak"la tehlikelerden uzak kalındığı düşüncesini, torunlarına ders ve öğüt olarak yazmış, onlardan dua istemiştir.

Köseoğlu Osman, Kayasis'e vardığında gümrah²⁵ akan, Dokuzoluk adında bir suyun başında mola verdi. Orada ağabeyi Hamdi'ye rastladı. Hamdi ormandan ağaç kesmiş, evine götürüyordu. Kolunda kocaman bir tüfek, boynunda bir hamaylı asılıydı. Hamdi çok kuvvetliydi. Omuzladığı ağacı üç kişi zor kaldırırdı. Osman'ı gördü ve durdu. Tuzlak Taşı denilen yerde oturdular. Hamdi, ona Hüseyin'le Mehmet'i sordu. Osman da onların, bıraktıkları yerde olduklarını söyledi. O sırada Hamdi bir yandan cep saatini çıkarmış, "*bu saat on iki, herhalde ileri, ortalık ıfık; akşama daha çok var*" diyordu. Onlar otururken aniden ağaç kırılır gibi bir ses geldi.

Hamdi tahmin yürüttü: "*İnişdibi'ne müfreze geldi. Hüseyin'le Mehmet'i düşman sandılar ve onlara ateş ediyorlar.*" Ardından, Osman'a dönerek; Mehmet'le Hüseyin'e haber vermeleri gerektiğini, çünkü onların bulunduğu yerden silah seslerinin duyulamayacağını söyledi; ancak orada bulunan

---

²⁵ Yörede, "gümrah akan su" ifadesi, gür akan çeşme için kullanılmaktadır.

komşuları “*şimdi gece oldu, sabahleyin haber alırsız*”, diyerek onların gitmesine izin vermediler. Her ikisi de gitmekten vazgeçti.

Sabah olmuştu. Hamdi kardeşine, gidip evi sökmesini ve hartamalarını eşine yükleyip gelmesini, ayrıca akşamki silah seslerinden de haber almasını söyledi. Osman, Hamdi’nin eşiyle birlikte Hüseyin’le Mehmet’in bulunduğu İmkyurt Yaylası’na geldi. Evlerin bulunduğu yerin başına geldiler. Her taraf kuyu olmuştu. Bu kuyular, ev yaparken taş çıkarılan yerlerde oluşmuştu. Kuyuların birinde iki kişi oturuyordu. Yüzleri birbirine dönüktü. Osman yaklaştı ve bunların Dikbaşıoğlu İsmail ile Mehmet olduğunu gördü. Konuştular. Mehmetler ona, kederli bir dille Dikbaşıoğlu Hüseyin’in ve Hüseyinoğlu Osman’ın vurulduğu haberini verdiler.

Mehmet’in boynunda hep arması olurdu. Köseoğlu Osman’la birlikte yaptırmışlardı. Arma, fişek tarağı dizilen meşinden yapılmış kolana denilirdi. Köseoğlu Osman, bu kez Mehmet’in boynunda armanın olmadığını gördü. Orada neler olduğunu sordu. Anlattılar: Köseoğlu Osman, onların yanından ayrıldıktan sonra, onlara yazılı bir haber ulaşmıştı. Haberi gönderen Hüseyinoğlu Osman’la Sadık’tı. “*Postayı aldığınız dakika hiç durmayın, hareket edin, acele bekliyoruz.*” yazmışlardı. Mehmet’le Hüseyin acele hareket etmek zorunda kaldıklarından, bu haberi Köseoğlu Osman’a ulaştıramamışlardı. Olay mahalline varmadan Mehmet’in çarık bağı çözülmüştü. Mehmet, çarık bağını bağlamak için ayağını yolun üst tarafında yüksek bir yere koydu. Bu sırada Hüseyin, Mehmet’i geçerek yola devam etti. Yüz elli metre kadar ileride aniden başlayan yoğun bir ateşin içinde kalarak hayatını kaybetti. Pusunun her tarafta yaygın olduğu zamanlardı. Öteki arkadaşları Osman da Hüseyin’e atılan kurşunların sesini duyunca, hemen olay yerine koşmuş ve aynı yerde öldürülmüştü. Hâlbuki Sadık, Osman’a gitmesinin çok tehlikeli olacağını söylemişse de o, uyarıları dinlememişti. Mehmet ise Hüseyin’in cansız bedenini görünce ormana kaçarak pusuya düşmekten kurtulmuştu. Sağa sola özensizce ateş açıp, kendini emniyete alarak kuyuda oturan Dikbaşıoğlu İsmail’in yanına geldi. Köseoğlu Osman, tam bu sırada onları kuyuda otururken görmüştü.

Mehmet, Köseoğlu Osman’a cenazeye gitme teklifinde bulundu ise de o, ağabeyi Hamdi’nin müsaadesi olmadan gidemeyeceğini, ayrıca Hamdi’ye

haber götürmesi gerektiğini belirtti. Hamdi'nin evinin hartamalarını söktü ve eşine yükledi. Oradan Kayasis'e hareket ettiler.

Kayasis'te iken Hamdi ile Osman'a birçok kere tehdit içeren haberler geldi. Korkmadılar; fakat hep tedbirli oldular. Çevrelerinde, iyi niyetli görünerek onları tedirgin etmeye çalışan bazı kimseler vardı. Bunlardan biri, yakınlarda oturan bir kocakarıydı. Her sabah yeni bir haber uyduruyor, Hamdi ile Osman'ı korkutmaya çalışıyordu. Bir sabah yine, “*tuzlaktan²⁶ yirmi beş-otuz kadar tüfekli geçtiğini*” söylemişti. Sonradan bu kocakarının Hüseyin'le Osman'ı öldürenlerle uzaktan akrabalığı olduğunu öğrendiler ve bir daha söylediklerine itibar etmediler.

Aradan on beş yirmi gün geçti. Osman'la Hamdi'nin yanına gelen bir adam, dost gibi görünerek onlara, birlikte Aksu yaylalarına gezmeye gitme teklifinde bulundu. Bu adamın casus olabileceğini düşündüler ve reddettiler. Nitekim adamın kötü niyetli olduğu sonraki olaylarda yaptığı itiraflardan anlaşılımtı. Osman'la Hamdi'nin köydeki yaşantısı gibi yayla günleri de rahat geçmemiş, yayladan dönmüşlerdi.

Zaman geçiyor, Osman'ın yaşı da ilerliyordu. Birgün Kızılcapınar Mahallesi'ndeki Müründüzü denilen yerde, birkaç arkadaşıyla oturmuş, sohbet ediyorlardı. Saat akşamın sekizi sularıydı. Karanlıkta bir kişi yaklaşıyordu. İyice yaklaştı. İmam Mehmet, Yunan harbinde yaralanmış, hava değişimi alarak askerden dönmüştü. Köyde bir gelenek vardı; bir kişi askere giderken ve askerden dönerken donanma oluyordu; yani silah atılıyordu. Osman ve arkadaşları bu geleneğe binaen, aniden silah atmaya başladılar. Silah seslerini işiten çevre köyler, gençlerin başına bir şey geldiğini sanarak hemen silahlarını kuşanmışlar ve ateş etmeye başlamışlardı. Gençler durumun bilincinde olmadan silah atmaya devam ettiler. Onlar attıkça köylüler de silah atıyordu. O gece orada binlerce mermi atılmıştı. Gençlerin hatasını sonradan anlayan köylüler, milletin arasına durduk yerde kargaşalık koyan gençlere kızmışlardı.

---

²⁶Hayvanların tuz ihtiyaçlarını karşılamak için, düz taşlar üzerine tuz konularak, yalamaları sağlanır. Bu düz taşlara “tuzlak taşı”, taşların bulunduğu yere de “tuzlak” adı verilir.

Sonbahar gelmişti. Sadık ve Mehmet, Ağasar’da bir tehlikeden kaçarak Eynesil’e sığınmıştı. Eynesilli yirmi beş kişi onlara sahip çıkıp koruma altına aldılar.

6. OSMAN KÖSE’NİN MAHKÛMİYETİ

1926 yazı idi. Köseoğlu Osman on sekiz yaşına basmıştı. Aksu yaylasına çıkmışlardı²⁷. Oğlu Hüseyin bir buçuk yaşındaydı. Aylarca yaylada kaldılar. Fındık toplama sezonu bitmiş, yayladan göçme vakti gelmişti. Hayvanlarla yayladan köye yük getirdiler. Osman, göçün kalanını getirmek için yaylacılarla birlikte tekrar yaylaya hareket etti. Her nasılsa, Aralık (Eynesil) köyünden geçerken yaylaya gitmekten vazgeçti. Arkadaşlarının tüm ısrarlarına rağmen yayla yolundan geri döndü. Köseoğlu Osman, bu durumu hatıralarında yazarken, sonrasında başına gelen talihsiz olaylara bağlayarak “*çekecek çile beni yaylaya götürmedi*” demektedir (Köseoğlu Osman’ın Hatıraları, 1964, s.118).

Osman geri döndü ve eve geldi. Yaylaya gitmekten vazgeçme nedeni ise bir borç hadisesiydi. Fındığı tüccara satmıştı; ancak henüz parasını alamamıştı. Yaylada iken de bir at almıştı ve bundan borcu vardı. Güya, geri dönüp fındığın parasını alarak yaylaya gidecek ve borcunu ödeyecekti. Osman’ın geri döndüğü esnada, evine yakın bir yerde cinayet işlenmişti. Üç yalancı şahitlikle, bir şekilde cinayet suçu onun üzerine kaldı. On beş sene hapse mahkûm edildi ise de yaşı on sekizi tamamlamadığından cezası yedi buçuk yıla indirildi. Yedi sene iki ay Görele’deki ve Giresun’daki hapishanelerde yattı. Cezasının dört ayını çekmedi, aftan yararlanarak çıktı. Bu af Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1933’te Cumhuriyet’in onuncu yılında çıkarılmış kısmi bir aftı.

2 Eylül 1926’da hapse giren Köseoğlu Osman, yedi yıldan fazla hapis yatmasını, öz eleştirel biçimde kendi “*şükürsüzlüğüne, ibadetsizliğine ve iyi bir kul olmamasına*” bağlamıştır. Onun için, bu genç yaşlarındaki uzun hapislik dönemi “*ilahi bir ceza*” idi. Hatıranın bu kısmındaki öz eleştirisi, yazdıklarını okuyacak kişilere ders verme amacını gütmüştür.

---

²⁷Hatıratında, yöresel ifadeyle “yayla ediyoruz” şeklinde geçmektedir.

Gençliğinin yedi yılını hapislikle geçiren Köseoğlu Osman, hatıratında şunları da yazmıştır: “Genç yaşta yedi yıl hapishanede kalmak nelere mal oldu! Servet gitti. Sıhhat gitti. Olan hadise bir ceviz kabuğu kıymeti haiz değil...” Hatıratında ayrıca, kendisinin hapse düşmesine neden olanlara karşı kin veya olumsuz bir düşünce yansıtmamış, aksine serbest kalınca onlarla karşılıklı iyi ilişkiler kurduklarını yazmıştır. Hapislik sürecinde ise en çok üzüldüğü kişi annesidir. Yoksulluk had safhadadır, annesi kendine de Osman'ın çocuklarına da bakamamıştır.

7. BİR DÜĞÜN HADİSESİ

Köseoğlu Osman hapisten çıkalı iki yılı geçmişti. Uzun süreli mahkûmiyet yaşamı, onu ve ailesini maddi ve sıhhi açıdan yıpratmıştı. Yoksulluk ve kıt imkânlar içerisinde yaşamaya çalışıyorlardı. Tarla ve bahçeleri yıllardır işlenmediğinden verimsizleşmişti. Bu hâlde arazilerden ürün alınamıyordu. Osman, tarla ve bahçelerini imar etmekle meşgul olmaya başladı.

1935 yılının Eylül'ü idi. Köyde bir düğün vardı; fakat Osman yorgun olduğundan, düğüne gitmeme kararı almıştı. Gece olmuş, kına düğünü başlamıştı. Osman erkenden yatmıştı. Gece yarısı birden kapı vuruldu. Kalktı ve “Kimdir?” diye sordu. Arkadaşı Halil cevap verdi “Aç kapıyı, diyeceğim var!”. Osman kapıyı açtı ve Halil devam etti “Seni düğünden istiyorlar. Gelmediğin takdirde sarhoşlar hep beraber geliyorlar.” dedi.

Osman, çocukların istirahati bozulmasın diye sessizce evden çıkıp arkadaşı Halil'le birlikte düğün yerine hareket etti. Yolda giderken bir grup sarhoşa rastladılar. Onlarla tartışmamak için yolu değiştirdiler. Düğün evine vardılar.

Sabah oluyordu. Düğünde erkekler yerli yapım rakıyı fazlaca içip sarhoşluktan sızmışlardı. Çoğu, yerlerde yatıyordu²⁸.

Gün aydınlanmıştı. Hava biraz yağmurluydu. Düğün ağası²⁹ Mürsel adında biriydi. Düğün evinin bir odasında, pencere kenarında oturuyordu. O sırada kapıdan iki adam geçiyordu. Bunlar, Tonya ağzı ile Kavak Ahmet'in

---

²⁸Hatıratında bu durum, yöresel deyimle “ağu sarhoş olmuşlar” diye yazılmıştır.

²⁹Düğünde herkesin içkisini karşılayan kimse.

evini sordular. Osman, kim olduklarını öğrenmek için yanlarına birini gönderdi. Onlardan birinin “Tonyalı Ahmet” olduğunu söylediler. Bu kişi Osman’ın dayısıydı. Osman, dayısını içeri davet etti.

Rakı sofrası kuruldu. Gelen giden çoktu. Sofra giderek büyüyordu. Bir küp rakı, kısa sürede bitti. Düğün ahalisi, rakı meclisini dört bir yandan sarmıştı. Osman, dayısının bu uzun rakı muhabbetinden çok sıkıldı. Hatırasında onun için, “*keşke cehennem olup gitseydi*” diye yazmıştır.

Rakı ısmarlamak düğün ağası Mürsel’in tasarrufunda olduğu için hiç kimse sofraya rakı ısmarlayamıyordu. Tonyalı Ahmet ise iyice sarhoş olmuştu. Nara atmaya başladı “*Ula Göreleliler, rakı isterim rakı!*”. Naraları bir günlük yoldan işitiliyordu. Osman, düğün ağası ile yan yana oturuyordu. Tonyalı’nın naraları kesilmiyordu.

Osman, ortamda bir hadise çıkmasın diye düğün ağası Mürsel’in kulağına yaklaşarak “*İki okka ben ısmarlayayım, iki okka da sen ısmarla.*” dedi. Osman’ın gizlice yaptığı teklifi, yüksek sesle tepki vererek açığa vuran Mürsel, onu omzuyla iterek “*Hadi ulan, sen benim amirim değilsin!*” dedi. Osman bu duruma çok öfkelenmişti. O anda Mürsel’e karşı gözlerini kan бүрүdü. Bu karşılık, izzet-i nefesine ağır gelmişti. Son anda kendine hâkim oldu ve kalabalıkta kargaşa çıkmasına engel oldu. Tonyalı Ahmet’i ve yanındaki Kırımlioğlu’nu kaldırarak rakı satanların yanına götürdü “*Bunlara içtikleri kadar rakı verin.*” diyerek oradan uzaklaştı. Bir süre sonra adamlar oracıkta sızdılar.

Osman, arkadaşı Yaylaoğlu Mehmet’in atını emanet alarak düğün alayıyla³⁰ birlikte, gelin almak için Bodurlu Mahallesi’ne gitti. Gelini alıp döndüler. Güveyi Ali’nin evine yaklaştılar. O zamanlar âdet olan “gelin gelirken başından silah atma” uygulamasını yaptılar. Birden silahlar patlamaya başladı. Güveyi Ali, düğün ağası, aynı zamanda sağdıç olan Mürsel, Bektaşoğlu Yusuf ve daha birçok kişi silah attı.

Osman, düğün esnasında bir talihsizlikle daha karşı karşıya geldi. Onun adı, yine bir yaralama hadisesine karışmıştı. Yaralan kişi, Trabzon’da tedavi altına alındı. Osman ise Görele’de hapis cezasına çarptırılmıştı. Beş on yıl kadar hapis cezası vardı. Davacı, davasından vazgeçse Osman serbest

---

³⁰ Hatıratında geçen şekliyle, yörede gelin almaya giden ekibe “gelinci/gelinçi” denir.

bırakılacaktı; ancak hüküm giydiği suçun maddi bir bedeli vardı ki ona ağır geliyordu. Davacıya sürekli aracı gönderip uyuşma teklif etti ise de uzun süre olumlu bir cevap alamadı. Davacı, davasından vazgeçme karşılığında bin lira diyet istiyordu. Bin lira bu dönemin koşullarında, yoksul bir aile için büyük paraydı. Bir inek beş ila on lira arası fiyata sahipti. Beldenin en büyük tüccarında bile bin lira bulunmuyordu. O yıl fındık da olmamıştı. Olsa da kilosu yirmi kuruştan, az bir fındıkla bu hesap kapatılamazdı.

Sonunda mecburen bin lira diyet ödemeyi kabul ettiler. Ailesi, elindeki birkaç ineği sattı. Bunun dışında, ellerinde para edecek ne varsa satışa çıkardılar; ancak dört yüz lira biriktirebildiler. Parayı davacıya teslim ettiler. Bu süreçte her nasılsa, davacı duruşmaya gelmemiş, zorla Görele'ye getirilmişti. Davacı müstantikliğe³¹ sokuldu. Ardından, şikâyetinden vazgeçti. Osman'ın beraatına karar verildi.

Osman, bu son mahkûmiyet sürecinin ardından serbest kalarak köyüne döndü. Bundan sonra onu sade bir yaşam bekliyordu. Kendini okumaya, yazmaya ve evinin geçimine verdi. Gündelik yaşamında tarla, bağ, bahçe işleriyle uğraştı. Kıt imkânlarla ticaret yaparak ailesinin geçimini sağladı. Çocuklarına iyi bir baba olmaya çalıştı.

Dönemin koşullarına temelli olarak yaşadığı olayların muhakemesini yapıp hepsinden birçok ders çıkardı. Bu çıkarımlarını, çocuklarının ve torunlarının geleceği için miras bıraktı. Amacı, kendinden sonra gelen neslin, aynı zorluklara maruz kalmamasıydı. Onlardan iki beklentisi vardı: “İnançlı yaşamaları” ve kendisine “dua” etmeleri.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihe not düşülen müşahhas kayıtların tarih yazımında dikkate alınması, olayların ve olguların doğal dokusunun yansıtılmasında önemli ölçüde yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Resmî tarihin keşfedilmemiş doğal ayrıntıları, toplumsal zihniyeti oluşturan gerçekliklerin kodlarının okunmasında önemli birer anahtarlardır. Çalışma özelinde, Eynesil yöresinde bugüne dek keşfedilmemiş bir hatıratın sadeleştirilip günümüze uyarlanarak tarih bilimine veri olarak sunulması, Eynesil'in yakın Türk

---

³¹ Sorgu hâkimi.

tarihine katkıda bulunmasını sağlamıştır. Yöreye ve Anadolu'daki tüm yörelere dair bu tür hatırat, mektup ve müşahhas kayıtların araştırılarak bilimsel çalışmalara dâhil edilmesi, şüphesiz Türk tarihi açısından yararlı olacaktır. Bir öneri olarak; yöre tarihine dair özel arşivlerde veya şahısların elinde bulunan eski belgelerin ve yöredeki kalıntıların, araştırmacılarca keşfedilerek akademik ölçütlerde derlenmesi ve değerlendirilmesi gerekir. Bu tür projeler, bugüne dek önemli bir eksiklik olarak kalmıştır.

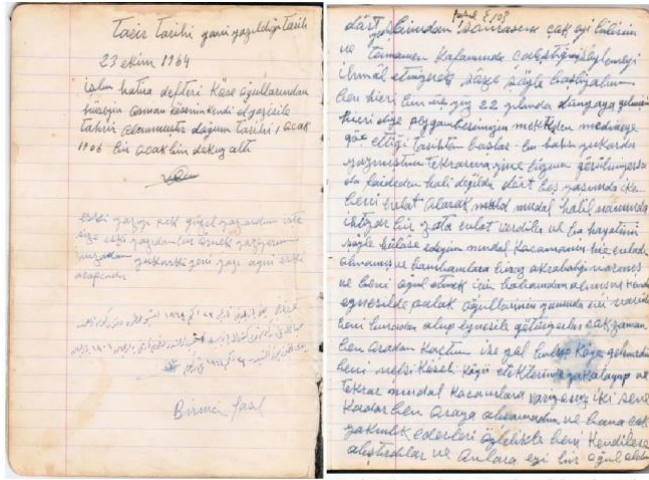
KAYNAKÇA

- Altıkulaç, A., Yeşilbursa, E. G. (2014). Tarih Araştırmacılarına Göre Hatıratlarının Tarihsel Değeri. Ahmet Şimşek vd. (Ed.).*III. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu Bildiri Metinleri* içinde(s. 162-167). Erişim: <http://www.historyeducation.org>
- Bijışkyan, P. M. (2008).*Pontos Tarihi*. İstanbul: Çiviyazıları.
- Bilir, A. (2005). Görele Yöresi Yayla Hayatı. (Ed. S. Çiçek vd.).*Görele Kültür Sanat Sempozyumu (20 Aralık 2003 Bildiriler)* içinde (s. 61-70). İstanbul: Melisa.
- Birinci, A. (1998). Hatırat Türünden Kaynakların Tarihi Araştırmalardaki Yeri ve Değeri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 41, 1-10.
- Emecen, F., Yüksel, A. (2015). *Görele Kazası Nüfus Defteri (1251/1835)*. Trabzon: Serander.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas&kategori1=derlay&kelime1=serander (Erişim: 06.07.2017).
- Köseoğlu Osman'ın Hatıratı*, Ziya Köse Arşivi, Eynesil 1964.
- Öztürk, B. (2011). Tanzimat Yazarlarına Göre Hatırat Türü. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 29, 303-317.

EKLER³²

Köseoğlu Osman'ın askerliğinden.

Fasil-1'in giriş kısmı.

Fasil-2'nin girişi (Hatıratta sehven "1" yazılmıştır).

³²148 sayfalık hatıratın tamamı arşivimizde yer almaktadır; ancak bu çalışmada, orijinal metnin tümünü yansıtmak mümkün olmadığından, yalnızca fasılların giriş kısımları verilecektir.

Dış Ticaretin Gelişiminde Gümrük Birliği'nin Rolü, Bir Algı Araştırması

***

The Role of the Customs Union in The Development of Foreign Trade, A Perception Survey

Yrd. Doç. Dr. Hakan TUNÇ

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu Uluslararası Ticaret Bölümü, htunc@mehmetakif.edu.tr

Özet

Ülkelerin kendi aralarında her türlü gümrük tarifelerini kaldırdığı ve diğer ülkelere ortak gümrük tarifesi uyguladıkları iktisadi birleşme türüne, Gümrük Birliği denir. Bu birleşmedeki temel amaç sürdürülebilir bir dış ticaret haddine sahip olmaktır. Bu çalışmada ilk olarak Türkiye'nin Gümrük birliğine girişinin Türk dış ticaretine etkisi 1997-2016 yılları arası 25 üyeli Avrupa Birliği ile yaptığı ihracat ve ithalat verileri kullanılarak incelenmiş, 1997 yılı ile 2016 yılları arası ihracattaki toplam büyüme % 188, ithalattaki toplam büyüme ise % 150 hesaplanmıştır. Ayrıca çalışmanın son bölümünde kişilerin Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesinin, Türkiye dış ticaretine etkisi ve Gümrük Birliği'nin gelecekte Türkiye dış ticaretinin nasıl etkileyeceği konularında düşüncelerini almak amacıyla Likert ölçeğinde bir anket uygulaması yapılmıştır. Yapılan varyans testi sonucunda Kişilerin aldığı eğitim ile gelecekte gümrük birliğinin ihracatı ve ithalatı olumlu etkileyeceği beklentisi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Gümrük Birliği, Dış Ticaret, Algı, Varyans Testi

JEL Sınıflandırma Kodlar: F15, F14, F13, F35

Abstract

Countries have removed all customs tariffs among themselves and They practice common custom tariffs to other countries, types of economic integration defined Custom Union. The main purpose of this union is to have a sustainable foreign trade line. In this study, first of all, the effect of the entry of Turkey into Customs Union on Turkish foreign trade, examined that used by export and import data with the 25-member European Union between 1997-2016, was calculated total growth in exports from 1997 to 2016 as 188% and the total growth in imports as 150%. Also in the last part of the study to take people's thoughts about how Turkey's entry into the Customs Union affects Turkey's foreign trade and how the Customs Union will affect Turkey's foreign trade in the future, was applied a questionnaire on the Likert scale. As a result

of variance test, there is no statistical significant difference between the education of the people and the expectation that the customs union will affect the exports and imports positively in the future.

Keywords: Custom Union, Foreign Trade, Perception, Variance Test

JEL Classification Codes: F15, F14, F13, F35

GİRİŞ

Sınırların kalktığı ve mal ve hizmet hareketliliğinin her geçen gün serbestleştiği dünyada ekonomik rekabet, uluslararası bir boyut kazanmış ve ülkeler açısından dış ticaret stratejik bir sektör haline gelmiştir. Ülkeler yeni pazarlara giriş ve ihracatlarını artırmak için dış ticaret sektörüne bir disiplin boyutunda yaklaşmış, bütün makroekonomik modellerini bu doğrultuda dizayn etmişlerdir. Yeni ekonomik dünyada ulusal iktisadi karar vericiler gücünü kaybedip, dış dünya diye tanımladığımız uluslararası karar vericiler güçlenmiş ve verdiği kararlar ile bütün ekonomiler olumlu ya da olumsuz etkilenir hale gelmiştir.

Dış ticaretin gelişme süreci, bir denge sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik varlığını sağlıklı bir biçimde sürdürmek isteyen ülkeler, ihracat-ithalat ilişkisini bir bilanço üzerinden takip ederek dış açıklarını yönetme eğilimindedirler. Şüphesiz bir ekonomide ihtiyaç olan bütün mal ve hizmetleri ülkelerin kendi imkânlarıyla üretmesi mümkün değildir. Bu durum dış dengede en optimum nokta olan, ihracat kadar ithalatı ülkeler için hedef haline getirmiştir. Ülkelerin bu hedefe ulaşmada karşılaştıkları en önemli sorun petrol ve doğalgaz gibi bazı enerji kaynaklarının dünyada çok az ülkede üretiliyor olmasına rağmen bütün ülkeler tarafından ara malı ve nihai mal olarak yüksek oranda kullanılıyor olmasıdır. Bu kısıttan dolayı ekonomi yönetimi mümkün olduğu kadar ithalatı azaltıcı, ihracatı artırıcı iktisat politikalarını tercih etmektedir.

Ekonomi yöneticileri ihracatı artırma ve ithalatı azaltma yolunda 4 temel dış ticaret politikasını tercih etmektedirler. Bunların başında döviz kuru politikaları gelmektedir. Döviz piyasasında devlet adına karar verici olan merkez bankası, döviz kuru politikasını belirlerken ihracatın ve ithalatın döviz kuruna olan esnekliğini hesaplayıp, en uygun döviz kuru politikasını tercih etmektedir. Ayrıca ekonomi yönetimleri istikrarlı bir dış ticareti süreci

geliştirmek için teşvik (Ersungur,&Yalman, 2009, s.81), AR-GE ve inovasyon politikalarından yararlanmaktadır. Fakat bugün dünyada ülkelerin en çok tercih ettikleri dış ticaret politikası iktisadi birleşme kaynaklı, dış ticaret politikalarıdır.

1. İKTİSADİ BİRLEŞME TEORİLERİ

Birden fazla ülkenin bir araya gelerek birbirleri ile yapacakları dış ticareti kendi aralarında yaptıkları bir sözleşmeye bağlı olarak gerçekleştirme sürecine uluslararası iktisadi birleşme denir. Bu sözleşmede ortak bir tarife uygulanırsa buna Gümrük Birliği denir (Hobikoğlu, 2007, s.76). Genelde komşu ülkelerle yapılan bir antlaşma türüdür(Businessdictionary,2017). Son yıllarda gümrük birliği tercihli ticaret antlaşmalarına rağmen artmaktadır(OECD, 2017). Bu süreç 5 temel aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamaları içeren bir tablo aşağıda verilmiştir (Seyidoğlu, 1993, s.415-416).

Tablo 1. İktisadi Birleşme Türleri

Tercihli Ticaret Antlaşması	Dar kapsamlıdır. Birkaç ülke fayda üzerine dış ticaret uygular.
Serbest Ticaret Bölgesi	Kendi aralarında gümrük tarifeleri ve miktar kısıtlamaları kalkar. Üçüncü ülkelere bağımsız dış ticaret politikası uygulanır.
Gümrük Birliği	Kendi aralarında gümrük tarifeleri ve miktar kısıtlamaları kalkar. Üçüncü ülkelere ortak tarife politikası uygulanır.
Ortak Pazar	Gümrük Birliğinin bütün özelliklerini taşır. Üretim faktörleri üye ülkeler arasında serbestçe dolaşır.
İktisadi Birlik	Ortak Pazarın bütün özelliklerini taşır. Ortak iktisat politikası uygulanır.

Kaynak: Yazar tarafından türetilmiştir.

Daha çok birbirine yakın coğrafyada olan ya da komşu ülkeler arasında gerçekleşen (Şanlı, 2004, s.164.) bu iktisadi birleşmelerde amaç en az maliyetle ithalat yapıp en çok gelire ihracatı gerçekleştirmektir. Türkiye’de 1

Ocak 1996 itibariyle Gümrük Birliği'ne tabi olmuştur (Uysal, 2001, s.146). Avrupa Birliğine tam üye olmadan gümrük birliğine giren ilk ülke Türkiye'dir (Uysal, 2001, s.147). Türkiye ile Avrupa Birliği arasında gerçekleşen Gümrük Birliği sanayi mallarını ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamaktadır (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2009).

Gümrük birliğine üye olmayan ülkelerden ithal edilecek bazı endüstri ürünleri için topluluk tarafından uygulanan ortak dış gümrük vergisine ilişkin uyumlaştırma 1 Ocak 2001 tarihinde tamamlanmıştır.

Otomobil, ayakkabı, deri ürünleri ve mobilya gibi ürünleri kapsayan bu gruba 'hassas malzemeler' denilmektedir (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2009). Bu sayede Türkiye, Avrupa Birliği ülkeleri ile arasındaki her türlü gümrük vergilerini kaldırmış, birliğe üye olmayan ülkelerle de Avrupa Birliği tarafından belirlenen ortak gümrük vergilerini uygulamaya başlamıştır. Türkiye'nin Avrupa birliğine üyeliği sürecindeki en kritik aşama şüphesiz Gümrük Birliğidir(Becker vd., 2016, s.41). Ayrıca Avrupa Birliği'nin de en kritik aşaması Gümrük Birliği'dir(Uyar, 2000, s.103)

2. TÜRKİYE'DE GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN DIŞ TİCARETE ETKİSİ

Türkiye'nin 1 Ocak 1996 itibariyle Gümrük Birliğine üye olduğunu yukarıda ifade etmiştik. 1997 yılı ile 2016 yılları arasındaki 25'li Avrupa birliği ülkeleri ile yapılan yıllık ihracat ve ithalat rakamlarının büyüme oranları ve iki büyüme oranı arasındaki farkı gösteren bir tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. 1997-2016 Yılları Arası İhracat-İthalat Değişim(25'li A.B.)

Yıl	Ülke Grup Adı	İhracat Değişim	İthalat Değişim	İhracat - İthalat
1997	25'li A.B.	7%	8%	-1%
1998	25'li A.B.	10%	-3%	12%
1999	25'li A.B.	6%	-11%	17%
2000	25'li A.B.	1%	25%	-24%
2001	25'li A.B.	12%	-31%	43%
2002	25'li A.B.	16%	29%	-14%
2003	25'li A.B.	33%	37%	-4%
2004	25'li A.B.	33%	36%	-3%
2005	25'li A.B.	11%	8%	3%
2006	25'li A.B.	15%	12%	3%
2007	25'li A.B.	24%	15%	9%
2008	25'li A.B.	5%	9%	-4%

2009	25'li A.B.	-24%	-23%	-1%
2010	25'li A.B.	12%	26%	-14%
2011	25'li A.B.	19%	27%	-8%
2012	25'li A.B.	-5%	-4%	-1%
2013	25'li A.B.	6%	5%	0%
2014	25'li A.B.	8%	-4%	13%
2015	25'li A.B.	-6%	-11%	4%
2016	25'li A.B.	6%	-1%	7%

Kaynak: Yazar tarafından Tuik Verilerinden Derlenmiştir.

Yukarıdaki Tablo 2, Gümrük Birliğinin Türkiye dış ticaretine katkısı konusunda bize kısmi bir analiz yapma şansı vermektedir. İhracattaki değişim incelendiğinde sadece 2009, 2012 ve 2015 yıllarında küçülme görülmüştür. Onun dışındaki yıllarda hep pozitif bir artış gözükümüştür. Fakat ithalat verileri incelendiğinde 1998, 1999, 2001, 2009, 2012, 2014, 2015, 2016 yıllarının tamamında azalma gözükümüştür. İhracat ile ithalat arasındaki büyüme farkı incelendiğinde, 1997, 2000, 2002, 2003, 2004, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 yıllarında bir önceki yıla göre ithalat oranındaki artış, bir önceki yıla göre ihracat oranındaki artıştan, fazla olmuştur.

Bir önceki yıla göre ihracat ve ithalattaki büyüme verilerini baz aldığımızda 1997 yılı ile 2016 yılları arası ihracattaki toplam büyüme % 188, ithalattaki toplam büyüme ise % 150'dir. Bu durumda bu dönemde hem ihracatta, hem ithalatta artış gözükmeyle birlikte ihracattaki artış % 38 oranında fazladır. Sonuç itibariyle kısmi bir analiz ile gümrük birliğinin Türkiye dış ticaretine hacimsel bir katkı sağladığı gözükmektedir.(Bayar ve Ozekicioglu, 2011, s.16) Bu ticaret daha çok Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere ve Hollanda ile olmuştur (Yucel, 2014, s.30).

Tablo 3. Gümrük Birliği- Türkiye Dış Ticaretine Etkisi Literatür Tablosu

Yıl	Yazar	Yöntem	Sonuç
2006	Murat Doğanlar, Harun Bal, Mehmet Özmen,	Engle-Granger ve Johansen eş- bütünleşme yöntemleri	İhracatın ve İthalatın fiyat esnekliklerinin Gümrük Birliği sonrasında azaldığı

			sonucuna ulaşmışlardır.
2006	Daniele Antonucci, Stefano Manzocchi	Yerçekimi(Gravitiy) Modeli	Gümrük Birliğinin Türkiye-AB dış ticaretine ilave katkı sağladığına dair kanıt bulunamamıştır.
2007	Orhan Gündüz, Kemal Esengün	Chow Testi, Granger Nedensellik Testi	Gümrük Birliği'nin ilk yıllarında ithalatın ihracattan daha hızlı arttığı saptanmıştır.
2007	Levent Kösekaçyaoğlu	Gini-Hirschman Yoğunlaşma İndeksi	Gümrük Birliğinin sonucunda ithalatın ürün dağılımında sadece küçük bir değişim yaşanırken, ihracatın yapısında çok önemli değişiklikler yaşanmıştır.
2007	Felicitas Nowak Lehmann, Dierk Herzer, Inmaculada Martinez Zarzoso	Panel Veri Analizi	Gümrük Birliği Sonrasında Tarım Sektörü İhracatında Gözle Görülür bir artış gözükmemiştir. Sanayi mallarında ise hafif bir ihracat artışı olmuştur.
2007	Emine Bilgili	3 yıllık hareketli ortalamalar yardımıyla karşılaştırmalı analiz	Türkiye'nin ihracat yapısında önemli bir değişme gözlenmemiştir.
2007	Ertuğrul Yıldırım Cihan Dura	Literatür Taraması	Türkiye'nin aleyhine olan ticaret yaratma etkisi olmuştur.

2008	Alaattin Kızıltan, Mustafa Ersungur, Özgür Polat	Gölge Değişkenli Ekonometrik Modeller	Gümrük Birliğinin Türkiye Dış Ticaretini Artırıcı etki yaptığı sonucuna ulaşmıştır.
2008	Antonis Adam, Thomas Moutos	Panel Veri Analizi	Türkiye Gümrük Birliği ilişkisinde AB-15 ülkeleri arasındaki ticaret üzerinde asimetrik etkileri olduğunu gösteren kanıt sağlanmıştır.
2009	Dilek Seymen	Bilateral Yoğunlaşma endeksi	Gümrük Birliği'nin Türkiye ile AB arasındaki ticarete ülke kompozisyonu etkilerinin zayıf kaldığı sonucuna ulaşmıştır.
2009	Oğuzhan Türker	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler	Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Rekabet Gücüne önemli bir katkı sağlamadığı sonucuna ulaşmıştır.
2009	Cemalettin Kalaycı Seyfettin Artan	Panel Veri Analizi, Tesadüfi Etkiler Modeli	Türkiye'nin 15 'li AB ile ihracatı önemli ölçüde artmıştır.
2010	Ela Çolpan Nart	Panel Veri Analizi, Wald Testi	Dış Ticaret Hacmi artmış ve İhracat, İthalattan daha hızlı artmıştır.
2010	Antalya AB Bilgi Merkezi	Oran Analizi	Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin

			zararına bir durum teşkil etmediği hatta faydasına sonuçlar oluşturduğu söylenebilir.
2011	Seyhun Doğan, Sema Nur Soyyiğit Kaya	Yoğunlaşma Oranı, Herfindahl İndeksi	Gümrük Birliği Türkiye Dış Ticaretini Pay olarak etkilemezken kompozisyon olarak etkilemiştir.
2012	Bilin Neyaptı, Fatma Taşkın ve Murat Üngör	Zaman Serileri Analizi, F Testi ve Hausman Testi, Sabit Etkenler Modeli	Gümrük Birliği sonrasında reel kur politikası ticaret performansını artırmıştır.
2013	Melih Özçalık, Ahmet Okur	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler	AB 15 ülke temelinde tekstil ve Hazır Giyim sektöründe dış ticaret kazancı elde etmediği sonucuna ulaşılmıştır.

3. GÜMRÜK BİRLİĞİNİN DIŞ TİCARETE ETKİSİ ÜZERİNE BİR ALGI ARAŞTIRMASI

Çalışmanın bu kısmında, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesinin, Türkiye dış ticaretine etkisi ve Gümrük Birliği'nin gelecekte Türkiye dış ticaretinin nasıl etkileyeceği konularında kişilerin düşüncelerini almak amacıyla likert ölçeğinde bir anket uygulaması yapılmıştır. Ankete toplam 483 kişi cevap vermiştir. Anket Türkiye'de İstanbul, Ankara, Antalya, Burdur, Isparta, Denizli, Konya ve Şanlıurfa illerinde uygulanmıştır. Ankete cevap verenlerin %90'ı 18-45 yaş aralığında olup gümrük birliğinin etkilerini analiz edebilecek yaşam deneyimine sahip kişilerdir. Ayrıca anketimize cevap verenlerin eğitim durumu incelendiğinde %82'si önlisans ve üzeri eğitim seviyesine sahiptir.

Anketimize cevap verenlerin mesleki dağılımı incelendiğinde % 52'si kendi işyeri sahibi kişilerden oluşmaktadır.

Uygulanan anketin güvenilirlik testinde Cronbach's Alpha değeri 0,71 çıkmıştır. Güvenilirlik testi ile ilgili literatür incelendiğinde(Tavakol& Dennick, 2011, s.54) bu değer ölçeğimizin güvenilir olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2005, s. 405).

Tablo 4. Anket Sonuçlarının Temel İstatistik Sonuçları

	N	Ortalama	Standart Sapma	Skewness	Kurtosis
Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesi ihracatın artmasında etkili olmuştur.	483	3,4741	1,1544	-,875	-0,131
Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesi ithalatın artmasında etkili olmuştur.	483	3,7826	0,9707	-1,125	1,187
Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesinin üçüncü ülkelerle yapılan Dış Ticaret'i olumlu etkilediğini düşünüyorum.	483	3,3913	1,0575	-,547	-,350
Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesinin Türkiye'de Ar-Ge yatırımını arttırdığını düşünüyorum.	483	3,4617	1,0124	-,624	-,137
Gümrük birliğinin gelecekte ihracatı	483	3,4513	1,1319	-,659	-,407

arttıracağını düşünüyorum.					
Gümrük birliğinin gelecekte ithalatı arttıracağını düşünüyorum.	483	3,6620	1,0200	-,781	,131
Türkiye'nin Gümrük Birliğinden çıkması gerektiğini düşünüyorum.	483	2,4037	1,1178	,614	-,206
Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesiyle bazı lüks malların fiyatlarının ucuzladığını düşünüyorum.	483	2,9979	1,1886	-,085	-1,015
Gümrük Birliği'nin Türkiye'de yerli üretimi geliştirdiğini ve arttırdığını düşünüyorum.	483	2,9752	1,2421	-,122	-1,062

Tablo 4'de anket sorularımıza verilen cevapların temel istatistik değerleri verilmiştir. Anketimizde 5'li likert ölçek kullanılmıştır. 1 cevabının kesinlikle katılmıyorum olduğu, 5 cevabının ise kesinlikle katılıyorum olduğu ölçeğimizde ortanca değer 3'tür. Dolayısıyla yukarıdaki ortalama değerler incelendiğinde anketimize cevap verenlerin büyük kısmının gümrük birliğinin bugün ve gelecekte Türkiye ihracat ve ithalatını arttırdığı düşüncesine sahiptirler.

Ayrıca anketimize cevap verenlerin gümrük birliğinin, ülkemizde lüks malların fiyatlarını düşürmediği ve yerli üretimi de olumlu etkilemediği algısına sahip olduklarını söyleyebiliriz. Son olarak anketimize cevap

verenlerin Türkiye'nin gümrük birliğinden çıkmaması gerektiği düşüncesine sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Tablo: 4 incelendiğinde bütün değişkenlerimiz için Skewness ve Kurtosis değerlerinin -1 ile +1 arasında değiştiği gözükmektedir. Bu aralığın, normal dağılım için sıkıntısız bir aralık olduğu genel kabul görmektedir (Morgan, Leech, Gloeckner, Barret, 2004, s. 59). Ayrıca standart sapma değerlerimizin birbirine çok yakın oldukları gözükmektedir.

Temel İstatistikler incelendikten sonra anketimize cevap verenlerin kuşak aralığı ile eğitim durumlarının farklılaştığı durumlarda verdikleri cevaplarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın varlığı test edilecektir. ANOVA testi iki ya da ikiden fazla bağımsız değişken arasında ortalamaların istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa sahip olup olmadığını gösterir. Bu testin iki temel varsayımı vardır. Varsayımlardan birisi, bağımsız değişkenlerin normal dağılması gerekmektedir. Bu durum yukarıda bahsedilmiştir. Temel hipotezlerimiz aşağıdaki gibidir.

H0(1) = Kişilerin eğitim durumu ile gümrük birliğinin gelecekte ihracatı olumlu etkileyeceği beklentisi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

H0(2) = Kişilerin eğitim durumu ile gümrük birliğinin gelecekte ithalatı olumlu etkileyeceği beklentisi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

H0(3) = Kişilerin yaş aralığı ile gümrük birliğinin gelecekte ihracatı olumlu etkileyeceği beklentisi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

H0(4) = Kişilerin yaş aralığı ile gümrük birliğinin gelecekte ithalatı olumlu etkileyeceği beklentisi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

ANOVA testinin bir diğer varsayımı, etkilenen değişkene ilişkin varyansların homojen olması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2007, s.47). Çalışmada varyansların homojenliği testi için Levene istatistiği kullanılmıştır. Levene istatistiğinde grupların eşit varyanslara sahip olduğu yönündeki temel hipotez 0.05 anlamlılık seviyesinde olasılık değerleri yardımıyla incelenir.

Tablo 5. Varyansların Homojenliği Test Sonuçları

	Levene İstatistiği	Olasılık Değeri (Sig)
Eğitim-İhracat Beklentisi	1,639	0,179
Eğitim- İthalat Beklentisi	1,859	0,136
Yaş Aralığı -İhracat Beklentisi	0,381	0,822
Yaş Aralığı-İthalat Beklentisi	0,676	0,609

Bu tabloya göre kişilerin eğitim durumu ile yaş aralığının faktör olduğu geleceğe ilişkin ihracat ve ithalat beklentisinin bağımlı değişken olduğu analizimizde 0,05 anlamlılık düzeyinde varyanslar homojen dağılmıştır (Kalaycı, 2005, s. 219).

Tablo. 6 ANOVA Test Sonuçları

Gruplar Arası	F Değeri	Olasılık Değeri(sig)	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması
Eğitim-İhracat Beklentisi	0,303	0,876	1,560	0,390
Eğitim-İthalat Beklentisi	1,933	0,104	7,998	1,991
Yaş Aralığı -İhracat Beklentisi	2,656	0,032	13,42	3,357
Yaş Aralığı-İthalat Beklentisi	0,663	0,618	2,770	0,692

Yukarıdaki Tablo:6.'de 4 hipotezimiz için (H0(1), H0(2), H0(3),H0(4)) ANOVA test sonuçları verilmiştir. Tablo:6 incelendiğinde, H0(3) haricindeki bütün hipotezler için olasılık değeri 0.05'den büyük çıktığı için hipotezler kabul edilmektedir. Kişilerin aldığı eğitim ile gelecekte gümrük birliğinin

ihracatı ve ithalatı olumlu etkileyeceği beklentisi arasında istatistiksel bir fark bulunamamıştır. Her eğitim seviyesinde kişiler gümrük birliğinin dış ticarete gelecekte olumlu katkı sağlayacağına inanmaktadır. Fakat kişilerin yaş aralığı ile gümrük birliğinin gelecekte ihracatı olumlu etkileyeceği beklentisi arasında istatistiksel bir farklılık çıkmıştır. Bunun sebebini iki nedene bağlamak mümkündür.

Birincisi ankete cevap verenlerin yaş aralıkları büyük çoğunluğunun 35 yaş aralığının altında olmasıdır. Anketimize cevap verenlerin sadece %12'si 46 yaşın üzerindedir. Genç nüfusta bir yoğunlaşma olması istatistiksel anlamlılık ortaya çıkarmaktadır. İkinci neden ise anketimize cevap verenlerin çoğunluğu gümrük birliğinin yerli üretimi geliştirmediğini düşünmektedir. Bu durumda istatistiksel bir fark oluşturmuş olabilir.

SONUÇ

Varlığını istikrarlı bir biçimde sürdürmek isteyen Türkiye ekonomisinin ithalat kadar ihracat hedefi bulunmaktadır. Bu hedefe ulaşmada en çok konuşulacak konuların başında Gümrük birliğine üyelik süreci gelmektedir. Ülkemizde Gümrük birliğinin Türkiye ekonomisi üzerine etkileri birçok araştırmacı tarafından çalışılmış olup, analizler göstermektedir ki mutlak anlamda olumlu ya da olumsuz yargılar üretmek zor gözükmektedir. Çalışmalar incelendiğinde gümrük birliğinin dış ticaret hacmini artırdığı net bir şekilde ifade edilirken, üye olunmaması durumunda ya da alternatif bir toplulukla gümrük birliği yapılması sonucunda dış ticaret gelişimini, akademik bir yaklaşımla analiz etmek imkânsızdır. Türkiye'nin 1996 yılı ile 2017 yılları arası dış ticaret trendi incelendiğinde bu bölge ile de diğer bölgelerle de yapılan ihracat ve ithalat faaliyetlerinde artış olmuştur.

Bu çalışmada 1997-2016 yılları arası 25'li Avrupa Birliği ülkeleriyle yapılan ihracat ve ithalat verileri incelenmiş olup, ihracattaki bir önceki yıla göre toplam artış % 188, ithalattaki bir önceki yıla göre toplam artış ise % 150 gerçekleşmiştir. İhracatta ki artış % 38 oranında fazladır. Sonuç itibarıyla kısmi bir analiz ile gümrük birliğinin Türkiye dış ticaretine olumlu katkı sağladığı söylenebilir.

Çalışmanın son bölümünde kişilerin, gümrük birliğinin Türkiye dış ticaretine etkisi konusundaki düşünceleri bir anket yardımıyla ölçülmeye çalışılmıştır. Anket sonuçları kişilerin eğitim durumu ve yaş aralığından farklılık göstermeksizin Gümrük birliğinin ihracata ve ithalata olumlu etki sağladığı düşüncesine sahip olduklarını göstermektedir. Ayrıca anketimize cevap veren kişilerin Türkiye'nin gümrük birliğinden çıkmaması gerektiği fikrine sahip olduklarını söyleyebilir.

KAYNAKLAR

- Adam, A. & Moutos, T., (2008). The Trade Effects of the EU–Turkey Customs Union. *The World Economy*, 31(5), 685-700.
- Antalya AB Bilgi Merkezi (2010), *Gümrük Birliği'nin Türk Ekonomisine Etkileri*. <https://www.atso.org.tr/icerik/3/77/antalya-ab-bilgi-merkezi.html>, erişim tarihi, 24.03.2017
- Antonucci, D. & Manzoocchi, S. (2006). Does Turkey have a special trade relation with the EU?. A gravity model approach, *Elsevier, Economic System*. 30(2), 157-169.
- Bayar, I. & Ozekicioğlu, Y. (2011). Effects Of European Union-Turkey Customs Union On Turkish Foreign Trade, *Studies in Business and Economics*, ccsf.ulbsibiu.ro/articole/vol92/922bayar&ozekicioglu.pdf, Erişim Tarihi,06.02.2017, adresinden alındı.
- Becker, K., Baki, I., & Lee, J.W. (2016). The Customs Union between the European Union and Turkey and its Impacts on Turkey's Economy, *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 3(2), 41-49.
- Bilgili, E. (2007). Gümrük Birliği Sonrası Türkiye'nin Batı Avrupa'ya Olan İhracatının Sektörel Analizi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7(1) , 239–250.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı*. 7. Baskı, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Doğan, S. & Kaya Soyyiğit, S.(2011), Gümrük Birliği Sonrasında (1996-2009) Türkiye'nin Avrupa Birliği İle Dış Ticaretinin Ülke Ve Fasıl Bazlı Yoğunlaşma Analizi. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, 14, 1-18.
- Doğanlar, M., Bal, H., & Özmen, M. (2006)., Türkiye ile Almanya arasındaki dış ticaretin ekonometrik analizi ve gümrük birliği sonrası karşılaştırma. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 21, 50-65
- Ersungur, M. & Yalman, İ.N. (2009). Bölgesel Kalkınmada İhracat Teşviklerinin Etkinliği, Sivas İlinde Bir Uygulama. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(1), .81-98
- Gündüz, G. & Esengün K. (2007). Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Avrupa Birliği (15) İle Dış Ticareti Üzerine Etkileri. *Ziraat Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 43-49.
- Hatipler, M. (2012). Türkiye- Ab Gümrük Birliği Antlaşması Ve Antlaşmanın Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Akademik Bakış Dergisi*, 29, 1-14.
- Hobikoğlu, E.H. (2007). Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkileri ve Türkiye Ekonomisi, Gümrük Birliği Yansımaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 65-82.
- <http://avrupa.info.tr/tr/abde-ticaret-ve-ekonomi/guemruek-birligi.html>, erişim tarihi, 1.02.2017, adresinden alındı.

- <http://www.businessdictionary.com/definition/customs-union.html>, erişim tarihi: 03.07.2017, adresinden alındı.
- <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=3130>, erişim tarihi: 03.07.2017, adresinden alındı.
- Kalaycı, C. & Artan, S. (2009). Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri, Panel Veri Analizi. <https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/.../301-314.pdf>, erişim tarihi, 24.03.2017. 1-11, adresinden alındı.
- Kalaycı, Ş. (2005). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım
- Kızıltan, A., Ersungur, M., & Polat, Ö. (2008). Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Avrupa Birliği İle İhracat Ve İthalatına Etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 22(1), 83-99.
- Kösekahyaoglu, L. (2007). Türkiye Dış Ticaretinde Ürün ve Ülke Bazında Yoğunlaşma, 1980-2005 Dönemi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, *I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 36, 15-34.
- Morgan, B., George, A., Nancy. L.L., Gloeckener, G.W. & Karen. C. B. (2004). *SPSS for Introductor, Statistics, Use and Interpretation*. Second Edition. London: Lawrance Erlbaum Associates.
- Nart, E. Ç. (2010). Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri Panel Veri Analizi. *Journal of Yasar University*, 17(5), 2874-2885.
- Neyaptı, B., Taşkın, F., & Üngör, M. (2012). Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Bölgesel Ticaretine Etkileri. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, 1-10. <http://www.Tek.Org.Tr>
- Nowak F., Herzer, D., & Zarzoso, I. (2007). The Impact of a Customs Union between Turkey and the EU on Turkey's Exports to the EU. *Journal of Common Markets Studies*, 45(3), 719-743.
- Özçalık, M. & Okur, A. (2013). Türk tekstil ve hazır giyim sektörlerinin gümrük birliği sonrası AB-15 ülkeleri karşısındaki rekabet gücü, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 205-223.
- Seyidoğlu, H. (1993). *Uluslararası İktisat*, İstanbul: Güzem Yayınları, 415-416
- Seymen, D. (2009). Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği İle Ticaretinde Ülke Yoğunlaşmasını Değiştirdi mi?, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 199-220
- Şanlı, B. F. (2004). Küreselleşme Ve Ekonomik Entegrasyonlar. *Doğu Bölgesi Araştırmaları*, 160-166
- Tavakol, M. & Dennick, R. (2011). Making sense of Cronbach's alpha. *International Journal of Medical Education*, 2, 53-55.

- Türker, O. (2009). Gümrük Birliği Sonrası Türkiye'nin Dış Ticaretinin Rekabet Gücü, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32, 281-302.
- Uyar, S. (2000), Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi. *Dış Ticaret Dergisi*, 19, 103-130.
- Uysal, U. (2001). Türkiye –Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, 140-153
- Yıldırım, E. & Dura, C. (2007). Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusundaki Literatüre Bir Bakış. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28, 141-177
- Yucel, E.Y. (2014). The Effects of EU Customs Union Integration on Turkish Intra-Industry Trade. *Emerging Markets Journal*, 4(1), 16-32.

Yazar Rehberi

1. Gönderilen makale daha önceden yayınlanmamış ve herhangi bir dergiye değerlendirilmek üzere sunulmamış olmalıdır.
2. Makaleler, Türkçe veya İngilizce olabilir. Her makalede, ana başlığın hemen altında, biri Türkçe biri İngilizce olmak üzere 120 kelimeyi aşmayan iki özet/abstract yer almalıdır. "Özet"lerin altında, altı kelimeyi aşmayan anahtar sözcükler/keywords bulunmalıdır. Kısaca makaleler, Ana Başlık, Özet, Anahtar Sözcükler, Abstract, Keywords, Makale Metni, Sonuç ve Kaynakça sırası ile kaleme alınmış olmalıdırlar.
3. Makale 25 sayfayı geçmemeli, genişliği 16,5 cm, yüksekliği 21 cm sayfalardan oluşan word dosyasında satırları (birden fazla) 1.25 aralıklı, sayfa kenarları soldan 2.5 cm., sağdan 2 cm., üstten 2.5 cm. ve alttan 2.5 cm. olacak şekilde düzenlenmelidir.
4. Tablo ve şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tablo, şekil ve grafiklerin üzerinde yer almalı, kaynaklar ise tablo, şekil ve grafiklerin altına yazılmalıdır. Rakamlarda ondalık kesirler nokta ile ayrılmalıdır. Denklemlere verilecek sıra numarası parantez içinde sayfanın sağında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi, yazıda açıkça gösterilmemişse, hakemlerin değerlendirmesi için, türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada verilmelidir.
5. Makalenin 1. Düzey başlıkları büyük harfle, alt başlıkları, ilk harfi büyük olmak üzere küçük harflerle, koyu ve sol marjdan başlamak üzere yazılmalıdır.
6. Makalede verilecek dipnotları, ilgili sayfanın altına eklenmelidir.
7. Makale, Dergimiz'in <http://dergipark.gov.tr/acusbd> adresinden Dergipark'a üye olunarak, isimsiz bir kopya olarak yüklenmelidir. Makale Editör tarafından kör hakemlik sistemine göre iki hakeme gönderilecektir.
8. Yazım kuralları ile ilgili ayrıntılı bilgi ve örnekler Dergimiz'in <http://dergipark.gov.tr/acusbd> adresindeki Yazar Rehberi bölümüne girilerek elde edilebilir.
9. Dergimizde APA 6 Yazım biçimi uygulanmaktadır. Kaynaklara göndermeler, metin içinde açılacak araçlarla yapılmalıdır. Araç içindeki sıra şöyle olmalıdır: Yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı, sayfa numaraları. Karşılaşılabilecek farklı durumlar şöyle örneklenebilir:
.....ifade edilmiştir (Öztürk, 2004).
.....belirtilmiştir (Köker, 1998, s. 42).
.....Zizek (2009a) ileri sürmektedir.
.....(Woodman vd., 2012, s. 126).
.....(Sözbilir ve Yeşil, 2013; Drucker, 2003).

10. Metinde gönderme yapılan bütün kaynaklar, kaynakçada belirtilmeli; gönderme yapılmayan kaynaklar, kaynakçaya konmamalıdır. Kaynaklar, alfabetik sırayla yazılmalıdır. Dergi ve derlemelerdeki makalelerin sayfa numaraları kesinlikle belirtilmelidir. Kaynakçada, aşağıdaki örneklenen biçim kurallarına uyulmalıdır:

Kitaplar:

Tek yazarlı kitap

Abisel, N. (2006). *Sessiz Sinema*. Ankara: Deki.

Zizek, S. (2009). *Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü*. Bahadır Turan (Çev.). İstanbul: Encore.

Çok yazarlı kitap

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S. R. & Ulusay, N. (2005). *Çok Tuhaf Çok Tanıdık*. İstanbul: Metis.

Editörlü kitap

Özbek, M. (Ed.) (2005). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil.

Editörlü kitapta bölüm

Kejanhoğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), *Kamusal Alan* içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Dergiler:

Anderson, A. K. (2005). Affective Influences on the Attentional Dynamics Supporting Awareness. *Journal of Experimental Psychology: General*, 154, 258-281. doi:10.1037/0096-3445.134.2.258

Rapor ve teknik makaleler

Gencil Bek, M. (1998). *Mediscap Turkey 2000* (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Pollitt, C., Bouckaert, G. (2003), "Evaluating Public Management Reforms: An International Perspective" in H. Wollmann (ed.) *Evaluation Public-Sector Reform: Concepts and Practice in International Perspective*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, Inc., 12-35.

Basılmamış tezler, posterler, bildiriler:

YÖK'ten indirilmiş ise URL adresi de künye bilgileri sonuna verilir.

Sözbilir, F. (2013). *Bilişim Teknolojileri, Bilgi Yönetimi ve İnovasyon İlişkisi: Türkiye'de Bir Alan Araştırması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Author Guideline

11. The article, which is sent, should not be published and submitted to evaluate in a journal previously.
12. Articles can be in Turkish or in English. In every article, there should be two abstracts, in Turkish and in English, of which should not be exceeding 120 words, beneath the main title. Beneath the abstracts, there should be keywords not exceeding six words. In short, the articles should be written in such order that main title, abstracts, keywords, text of the article, conclusion and references.
13. By using the Word program; the article should not be exceeding 25 pages, which should be 16.5 cm wide, 21 cm height, 1.25 interline spacing, and with margins 2.5 cm from the left, upper, bottom sides and 2 cm from the right side.
14. Tables and figures have titles and numbers. The titles should be top of the tables, figures and diagrams. References should be bottom of the tables, figures and diagrams. In numbers, decimal fractions should be indicated with the point. The sequence number of the equations should be written in parenthesis and on the right side of the page. If the derivations of the equations would not be shown evidently in the text, all the steps of the derivations should be demonstrated in a separate page for the evaluation of the referees.
15. 1st level titles of the article should be in capital letters. The subtitles should be written as the first letter in capital, the others in lowercase, and started with the left margin in bold.
16. Footnotes of the article should be at the bottom of the related page.
17. If the author is not a user of the journal site, Dergipark, first of all s/he should register to the journal site with URL: <http://dergipark.gov.tr/acusbdt>. Then, the articles are sent anonymously by using the Dergipark system for the review of two independent referees to peer review. So all material identifying the author should be deleted.
18. Detailed information upon the spelling rules is available from the “Author Guideline” section in the URL: <http://dergipark.gov.tr/acusbdt>.
19. Authors should preferably prepare their articles in APA Style (please see the most recent edition of the Publication Manual of the American Psychological Association – APA 6). Quotations should be given in parentheses within the article as author(s) surname(s), year, and page number, respectively. For example:
..... (Öztürk, 2004).
..... (Köker, 1998, p. 42).
Zizek (2009a) argued....
.....(Woodman et. al., 2012, p. 126).
.....(Sözbilir and Yeşil, 2013; Drucker, 2003).
20. List of the references should be in alphabetical order. Each listed reference should be cited in the text, and each text citation should be listed in the References section. Here are some examples of the basic reference formats:

Authored Book

Curtis, S. (2004). *Health and Inequality: Geographical Perspectives*, London: Sage.
Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S. R. & Ulusay, N. (2005). *Çok Tuhaf Çok Tamdik*. İstanbul: Metis.

Chapter in an Edited Book

Jones, L. (2000). What is Health?. In Katz, J., Peberdy, A., Douglas, J. (eds.), *Promoting Health: Knowledge and Practice*, Basingstoke: Palgrave.

Print Journal Article

Lang, T. (1998). The New Globalization, Food and Health: Is Public Health Receiving its Due Emphasis?. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 52 (9), 538-39.

Article in an Online Journal

Include a DOI (Digital Object Identifier) if the journal lists one. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your publisher or discipline.

Dissertation or Thesis

Anderson, G. (2006). *Crisis Resolution and Community Mental Health: An Ethnography of Two Teams*. Doctoral Dissertation. University of Durham, Durham.

Report and Technical Articles

Gencil Bek, M. (1998). *Mediscape Turkey 2000* (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Pollitt, C., Bouckaert, G. (2003). "Evaluating Public Management Reforms: An International Perspective" in H. Wollmann (ed.) *Evaluation Public-Sector Reform: Concepts and Practice in International Perspective*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, Inc., 12-35.

Article in a Newspaper or Popular Magazine

If you consulted the article online, includes a URL address, and also includes an access date only if the publisher or discipline requires one. If no author is identified, the citation is begun with the article title.

Website

A citation to website content can often be limited to a mention in the text or in a note. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified.